

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

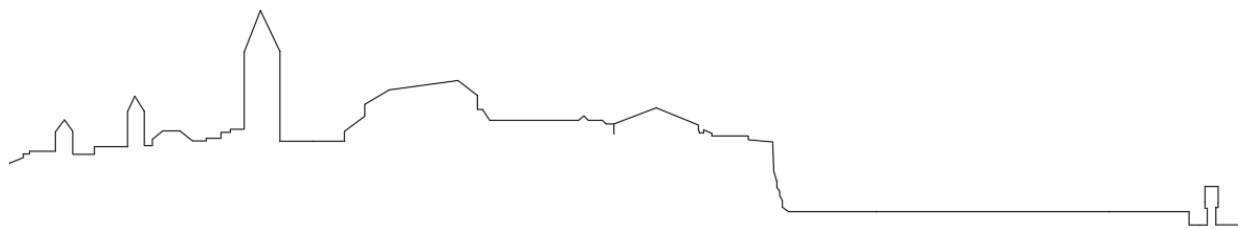
FILOZOFSKI FAKULTET

Bartol Bezjak, Luka Đaković, Lovre Katić, Ivan Ledić, Krunoslav Lesar, Luka Lovrić, Marko Medo, Marko Milković, Domagoj Nakić, Valerija Premec, Borna Rajzer, Lovro Stepanić

VELIKA KAMPORSKA KRONIKA

- bratovštine i crkveni redovi

Prijepis djela fra Odorika Badurine

ZAGREB, 2022.

Ovaj rad izrađen je na diplomskom studiju Filozofskog fakulteta na Odsjeku za povijest pod vodstvom dr. sc. Nevena Budaka, red. prof., u sklopu natječaja za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2021./2022.

Kazalo:

Povod nastanku ovoga rada	5
Uvodna studija	6
Odorik Badurina - život i djelovanje	6
Odorik Badurina kao franjevački historiograf	8
Izazovi transkripcije	12
A) Bratovštine na Rabu	17
Bratovština svetog Kristofora	17
Bratovština svete Eufemije	23
Bratovština <i>sancti Michaelis de Camporo</i>	28
Bratovština <i>sancti Bernardini</i> (Kampor)	31
Bratovština Blažene Gospe (Kampor)	31
Bratovština <i>sancti Joanis Evangelistae</i> (Rab)	35
Bratovština <i>sanctae Mariae XII fratrum et sancti Petri</i> (Rab)	36
Bratovština <i>sanctae Mariae de Calafatis</i> (za zanatlije) (Rab)	41
Bratovština <i>sancti Sebastiani</i> (Rab)	43
Bratovština <i>Corpus Christi</i> (Rab)	45
Bratovština <i>sancti Nicolai</i> (Rab)	46
Bratovština <i>sancti Michaelis</i> (Rab, katedrala)	48
Bratovština <i>sancti Antonii Novi</i> (Rab u crkvi svetog Križa.)	49
Bratovština <i>sanctae Crucis Lacrimosae</i> (Rab)	53
Bratovština <i>sancti Viti</i> (Rab)	55
Bratovština <i>sancti Antonii abbatis</i> (Rab) (u crkvi sv. Ante na Kaldancu)	56

B) Redovništvo na Rabu	61
Redovništvo	61
Benediktinci	65
Franjevci	82
Trećoredci na Krmočaru i uopće Trećoredci samostanski	111
Konventualci	130
Dominikanci	151
Koludrice	154
Koludrice svetog Antuna na Kaldancu	154
Koludrice sv. Andrije	169
Koludrice benediktinke	191
Pustinjaci	193
Sažetak	196
Summary	197

Popis priloga

Slika 1 Primjer prve knjige <i>Kronike</i>	14
Slika 2 Drugi primjer izgleda <i>Kronike</i>	15
Slika 3 Primjer izgleda indeksa <i>Kronike</i>	16
(Ilustracija 1) Preslika iz <i>Kronike</i> , grb kako ga je Badurina nacrtao.....	176

Povod nastanku ovoga rada

Usprkos tomu što otok Rab već dugo godina zaokuplja rad hrvatskih i inozemnih istraživača, mnoge teme iz njegove povijesti ostaju neistraživane, a samim time i slabo spoznatljive. Razlozi tome su brojni, no najvažniji ostaju gubitak znatnog dijela arhivske građe te nedostatak proučavanja onoga što je sačuvano. Osjetno je velik nedostatak radova koji se bave poviješću Crkve i njenih institucija, u prvome redu redovništva i bratovština koje su činile važan aspekt života čovjeka srednjeg i ranoga novog vijeka.

Veliku prazninu u proučavanju takve tematike, no i drugih aspekata povijesti Raba i njegovih stanovnika popunjava *Velika kamporska kronika* franjevca Odorika Badurine. Međutim, to vrsno djelo nažalost do dan danas nije objavljeno, odnosno iskorišteno u čitavom svom potencijalu. Pojedini istraživači koristili su ga za svoja istraživanja, ali, kako je navedeno, dosad *Kronika* nije objavljena u cijelosti, niti je objavljen neki od njenih svezaka. Čak niti veći tematski izbor navoda iz *Kronike* nije objavljen, iako je takav tip objave dodatno olakšan detaljnim indeksima koje je sam Badurina pripremio. Nadalje, tematska obrada građe, koju smo u ovome radu odlučili napraviti, olakšava korištenje raznim vrstama istraživača, koji nužno ne moraju biti zainteresirani za čitavu povijest otoka Raba i okolnih područja, kakvu nudi Badurina. Tako bi npr. istraživači crkvene povijesti, povijesti redovništva, povijesti bratovština, ali i mnogi drugi, mogli iskoristiti potencijal *Velike kamporske kronike* koja svojom veličinom, ali i prirodom, budući da se radi o rukopisnoj knjizi ispremiješanoj podacima o raznim povijesnim temama, može odvratiti one koji na prvi pogled ne bi prepoznali njenu širu vrijednost.

Potaknuti potencijalom i izazovom priređivanja rukopisnog djela ovoga opsega, odlučili smo se, na početku navedenih 12 studenata druge godine diplomskog studija srednjovjekovne povijesti, pri Odsjeku za povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, uz potporu profesora Nevena Budaka, na izazovan četveromjesečni rad transkribiranja i priređivanja navoda o povijesti redovništva i bratovština, uključenih u prva dva sveska *Velike kamporske kronike* Odorika Badurine.

Uvodna studija

Odorik Badurina - život i djelovanje

Količina rada koju je Odorik Badurina (Lun na Pagu, 31. srpnja 1896. — Dubrovnik, 5. siječnja 1969.)¹ za svoga života uložio u historiografski rad nažalost je obrnuto proporcionalna količini podataka dostupnih u stručnoj literaturi o tom važnom istraživaču crkvene i urbane povijesti istočnojadranske obale, prije svega otoka Raba.

Badurina je rođen 1896. na otoku Pagu pod imenom Radoslav. Djetinjstvo, školski i životni vijek provodi u nizu mjesta na otocima i obali jadranskog mora, ponajviše u raznim franjevačkim samostanima, u jednom od kojih u Dubrovniku i umire 1969. godine. U njima piše i sastavlja svoj *magnum opus*; niz kronika u kojima iznosi čitav niz dokumenata i izvora za crkvenu i svjetovnu povijest samostana i njihove okolice. Osim kroničarskog rada, treba spomenuti i njegove rukopise koji su se bavili okultizmom i parapsihologijom.²

Najveće i najznatnije od njegovih djela zasigurno je *Velika kamporska kronika* u 7 svezaka velikog formata za koje je autor sastavio 3 sveska *Indeksa*.³ Autor ju je napisao za svog dvadesetogodišnjeg boravaka u samostanu svetoga Bernardina u Kamporu između 1936. i 1956. godine.⁴ S čistopisom je započeo u četvrtak, 6. rujna 1941., kako sam navodi u uvodu prve knjige kronike.⁵ Kronika opseže dugo vremensko razdoblje. Nakon svojevrsnog predgovora djelu, nazvanog *Ante omnia*, autor počinje s opisom Zemlje od početka vremena s posebnim osvrtom na Dalmaciju, pod naslovom *Geogonia i geologija zemlje - u prvom redu Dalmacije*. Poslije toga opisuje *Geologiju, geografiju.... otoka Raba*. S historijom otoka Raba započinje na 63. stranici prvoga kodeksa i to s prvom godinom 20000-tom prije Krista u poglavlju *Historija Raba... hronologijskim redom*. Izlaganje se nastavlja u idućem poglavlju *Rab... poslije Krista* i

---

¹ Badurina, Odorik <https://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=53531>; Rab <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=51338>

² Ibid.

³ Lajšić, Saša, "Velika kamporska kronika: knjiga-bлаго rapske povijesti", *Rapski list* 8/11 (2009), 24.

⁴ Informacija o boravku je navedena u samoj *Kronici*: Badurina, *Kamporska kronika, Liber I*, Naslovna stranica. i *Liber II*, 3. U literaturi se nalaze i drugačije informacije. U knjizi "Franjevački samostanski kompleks sv. Bernardina Sijenskog u Kamporu na otoku Rabu", autora Krasanke Majer Jurišić, Edite Šurine i Ivana Brauta, na stranici 134. stoji da je fra Odorik Badurina u samostan došao u siječnju 1939. i da je napisao 7 knjiga kronike.

⁵ Badurina, *Liber I*, 1.

razvija se neometano dalje kroz ostatak prvog kodeksa i kroz ostale kodekse sve do posljednjeg u kojem opisuje autoru suvremene događaje.

Važnost kronike leži ponajprije u tome što autor u njoj prepisuje, što djelomično, što *in extenso*, veliku količinu srednjovjekovnih i ranonovovjekovnih dokumenata koji su se čuvali na tada osiromašenom i napuštenom otoku Rabu i u njegovim pismohranama crkvene i svjetovne vlasti. Ne znamo koliko je točno arhivske građe prepisano. Broj koji se za sada nudi u literaturi jest 315 000 stranica rukopisa pisanih latinskim, talijanskim i hrvatskim jezikom,⁶ no taj broj se ne može uzeti u potpunosti ozbiljno sve dok se ne obavi sveobuhvatno istraživanje te po mogućnosti transkripcija svih kodeksa. Osim važnosti za proučavanje srednjega i ranoga novog vijeka, kronika nudi velike mogućnosti istraživačima moderne povijesti koji u Badurininim suvremenim navodima mogu pronaći izvrsno vrelo za proučavanje na drugi način nedokumentirane povijesti svakodnevice Raba u prvoj polovici 20. stoljeća.

Rijetki su istraživači koji su dosad koristili *Kroniku*, čemu je zasigurno razlog i njezina nedostupnost. Da istraživanja u kojima se može primjeniti mogu biti široka svjedoče ipak oni znanstvenici koji su je koristili kao izvor. Među njima ističe se Dušan Mlacović sa svojom knjigom *Građani plemići: Uspon i pad rapskoga plemstva*,⁷ no vrijedni su spomena i manji radovi, kao onaj Đure Rauša, *Povijest šuma i pašnjaka otoka Raba (od 1409. do 1939)*,⁸ koji na zanimljiv način pokazuje kako se ekstrapolacijom navoda po tematskim cjelinama može koristiti *Velika kamporska kronika*, ili rad Meri Kunčić pod naslovom *Tko je važan, a tko nije? O razlozima uvrštenja dvaju uglednih rapskih kanonika u integralni abecedarij "Hrvatskog biografskog leksikona"*,⁹ u kojem koristeći se navodima iz *Kronike* donosi inače teško dostupne ili nedostupne informacije o dvojici rapskih crkvenih dužnosnika.

---

⁶ Lajšić, 2009, 24.

⁷ Mlacović, Dušan, *Građani plemići: Uspon i pad rapskoga plemstva* (Zagreb; Leykam international), 2008.

⁸ Rauš, Đuro, "Povijest šuma i pašnjaka otoka Raba (od 1409. do 1939)", *Glasnik za šumske pokuse, posebno izdanje: Annales pro experimentis foresticis editio peculiaris*, 3 (1987), 317-346.

⁹ Kunčić, Meri, "Tko je važan, a tko nije? O razlozima uvrštenja dvaju uglednih rapskih kanonika u integralni abecedarij *Hrvatskog biografskog leksikona*", *Studia lexicographica* 15 (2021), 59-91.

Odorik Badurina kao franjevački historiograf

Potrebu Odorika Badurine za historiografskim djelovanjem, u oba smisla riječi,¹⁰ teško je razumjeti bez prethodnog upoznavanja s poviješću reda kojem je pripadao i povijesti njihove književne djelatnosti. Iako su u samim začetcima reda franjevci bili manje poznati po svojoj sklonosti prema književnom stvaralaštvu nego u približno isto vrijeme osnovan dominikanski red, kroz srednji su vijek ipak stvorili znatnu književnu baštinu, koja je velikim dijelom bila i historiografske prirode. Najvažnije je razdoblje historiografske produkcije franjevačkog reda u srednjem vijeku bilo 14. stoljeće.¹¹

Na području današnjih franjevačkih provincija Bosne Srebre, Presvetoga Otkupitelja i provincije Svetoga Jeronima,¹² tijekom kasnoga srednjeg i ranoga novog vijeka nastaje niz historiografskih djela, znatnim dijelom i na hrvatskom jeziku. Jedna od prvih takvih nama poznatih kronika ona je trećoredca Šimuna Klimantovića napisana početkom 16. stoljeća.¹³ S kraja 16. stoljeća potječe i kratka kronika Tome Juričića, sačuvana u kasnijem prijepisu.¹⁴ Tijekom 17. i 18. stoljeća, posebice na području Dalmacije i Bosne, nastaje niz kronika pisanih hrvatskim jezikom, ćirilicom i/ili latinicom. Neke su od poznatijih one Nikole Lašvanina, Marijana Bogdanovića te Pavla Šilobadovića. Kroničarski rad nastavlja se u 19. i 20. stoljeću, no u obliku sve prisutnijeg tiska koji polagano zamjenjuje rukopisne kronike.¹⁵

Specifičnost je velikoga broja ovih ljetopisa to što oni i nisu samo ljetopisi, već su u nekoj mjeri i kronike prethodnih vremena. Naravno da s obzirom na razne čimbenike, kao što su

---

¹⁰To jest, kao osobu koja piše o povijesti i kao osobu koja zapisuje suvremene povijesne trenutke.

¹¹Graeme Dunphy, "Franciscan chronicle tradition," u: *The Encyclopedia of the Medieval Chronicle, Vol. I.*, gl. ur. Graeme Dunphy, 1. izd. (Leiden: Brill, 2010.), 1. sv., 633-636.

¹²A i današnje provincije svetoga Ćirila i Metoda, čija je djelatnost ipak tokom povijesti bila više vezana uz ugarske krajeve.

¹³Branimir Brgles i Amir Kapetanović, "Sklopavanje povijesne slike svijeta u Kronici Šimuna Klimantovića," *Povijesni prilozi* 46 (2014), 96-98.

¹⁴Juraj Božilković, "Kratki ljetopis Tome Juričića iz 1596. i 1599.," *Narodna starina* 7-8, 117-118. Napomenu da je ljetopis pisan glagoljicom treba uzimati s oprezom, budući da se u vrijeme prepisivanja ćirilicu često nazivalo glagoljicom.

¹⁵Andrija Zirdrum, "Franjevački ljetopisi u Bosni i Hercegovini," *Croatica Christiana periodica*, 9/15 (1985.), 59. Također pregledom dosad izdanih inventara može se vidjeti da postoji i niz dosad neobjavljenih kronika, ali i historiografskih djela pisanih u franjevačkim samostanima, kao što su primjerice rukopisi navedeni u knjizi Petra Bezine, *Rukopisna baština franjevaca Provincije Presvetoga Otkupitelja* (Zagreb, Kršćanska Sadašnjost), 1993.

dostupnost izvora ili volja autora za uvrštavanjem podataka o ranijim razdobljima, i kronički dio ljetopisa varira. Neki autori, kao što je Pavao Šilobadović, uopće ne uvrštavaju starije događaje, te su njihova djela tako u pravom smislu riječi ljetopisi, dok drugi autori, kao onaj *Fojničke kronike*, koji među ostalim prepisuje i jednu čitavu srednjovjekovnu povelju, opisuju i starije događaje.¹⁶

Na ovoj tradiciji nastaje i radi Odorik Badurina. U svome pristupu on je i ljetopisac, posebice u sadržajem mu suvremenim svescima *Kronike*, kroničar u pristupu i organizaciji građe, ali i povjesničar (amater) u načinu kako se odnosi prema građi, citirajući arhivske cjeline i sekundarnu literaturu.

Zbog toga postaje jasnije Badurinino kolebanje oko naziva *Kronike*. Iako nakon kraće rasprave odlučuje da je najprikladniji naziv za njegovo djelo *Kronika*, ipak odmah nakon toga isto djelo naziva i *Analima* te ga tako naziva u zaključku predgovora.¹⁷

Pri pisanju kronike Badurina bogato citira izvore i sekundarnu literaturu. Najbogatijim vrelom, u temama koje smo mi transkribirali, su se pokazali notarski spisi rapske komune. Uspoređujući s izdanim popisom građe koja se danas čuva u Državnom arhivu u Zadru, fondom HR-DAZD-28,¹⁸ možemo vidjeti da se Badurina koristio sa svom dostupnom građom počevši od najstarijih sačuvanih dokumenata bilježnika Dominika Plangočića (lat. Dominicus de Plangos). Valja pribilježiti da je Badurina nesustavan kod pisanja imena nekih bilježnika. Kao primjer navodimo imena Jurja Šegote, kojeg Badurina naziva i Georgius Segota i Zorzi Segota,¹⁹ kao i Krsta Tolića, Tolle Christophorus i Christophorus de Thole. Što se tiče Frane Jačine, izgleda da Badurina krivo navodi kao Facina, mjesto lat./tal. Iacina.²⁰ Zasigurno da su takva dva oblika pisanja odraz rukopisa, budući da u srednjem vijeku pravopis nije bio ustaljen, posebice kod pisanja imena, kao što je u slučaju prezimena Tolle/Thole i Segota/Segotta. Dvojni oblici imena

---

¹⁶Čiro Truhelka, "Fojnička kronika", *Glasnik zemaljskog muzeja* 21/1 (1909), 443-460.

¹⁷Badurina, *Kronika I.*, 1-2.

¹⁸Ante Trošelj, *Sumarni inventar, HR-DAZD-28, Bilježnici Raba 1403.-1875.*, Zadar, Državni arhiv u Zadru, 2018.

¹⁹Ibid, 23., "Giorgio Segotta." (!)

²⁰Usporedi, Ibid., 36, "Francisco Iacina; Frane Jačina."

također su pitanje utjecaja govornoga jezika, tj. latiniziranja govornih oblika imena u slučaju Georgius/Zorzi/Giorgio.²¹

Koristi se i mnoštvom crkvene arhivske građe. Prije svega treba spomenuti Kaptolski arhiv rapske biskupije (Archivum Capituli), u kojem se po broju spomena posebno ističe Liber 43. Osim Kaptolskog arhiva spominju se izvori Nadžupskog arhiva, Arhiva samostana u Kaporu, u kojem se čuva *Rapska kronika (Cronaca della citta d' Arbe)*, Arhiva samostana svetoga Andrije te Arhiva samostana svetoga Ante.

Druge arhivske zbirke također su se pokazale korisnim. To su privatni arhiv don Leona Spalatina u kojem se čuva rukopisna knjiga *Memorie della nobil famiglia de Spalato*, rukopis *Delle riflessione storiche* Marka Laura Ruića,²² Državni arhiv u Zadru te košljunski samostanski arhiv.²³

Osim arhivskom građom, Badurina se u velikoj mjeri koristio i sekundarnom literaturom. Tu također pokazuje svoju široku načitanost i duboko poznavanje pitanja iz rapske povijesti, ali i šire crkvene i hrvatske povjesnice. Od starijih autora najvrjedniji su izvodi iz Daniela Farlatija i njegovog nastavljača Coletija, čija djela očito nije imao u originalu, budući da navodi da je koristio prijepis ulomaka vezanih za povijest Raba kojeg je načinio dr. Anton Mrakovčić. Od drugih djela tu su *Annales minorum* Lukea Waddinga (1588-1657.), započeta s izdavanjem za njegova života u 17. stoljeću, nadopunjavana u kasnijim stoljećima; iz 18. stoljeća potječu djela *Giardino serafico storico*, tiskano 1710. u Veneciji, *Saecula seraphica ...* Josipa Paviševića, tiskano 1777. u Osijeku i *Monumenta historica provinciae Rhacusinae ...* Sebastijana Slade, izdana u Napulju 1746. godine.

---

²¹Zorzi je venetski oblik standardnog talijanskog Giorgio, u njemu se vidi depalatalizacija karakteristična za mletačke dijalekte. Venetski dijalekt je bio u širokoj uporabi u Dalmaciji i Istri sve do 20. stoljeća kada mu broj govornika drastično pada. Antonia Jazidžija, Ivana Škevin "Veneto-dalmata a Zara. Aspetti fonologici e lessicali," *Croatica et Slavica Iadertina* 11/2 (2015), 378.

²²Bilo bi izuzetno interesantno provjeriti koji je rukopis koristio Badurina, budući da je sudbina Ruićeva rada jako zamršena. O Ruićevim rukopisima više u: Mirisa Katić Piljušić, "Rukopisna ostavština bilježnika i povjesničara Marka Laura Ruića," *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 46 (2004.)

²³Vanotočke arhive ipak koristi u puno manjoj mjeri. Zadarski arhiv koristi samo prema informacijama koje su mu drugi slali, u našem izboru navoda to su podatci preuzeti iz knjiga zadarskih notara koje je Badurini poslao dr. Anton Dražen Grmek.

Najobilnije se koristio, što je i razumljivo, hrvatskom historiografijom 19. i ranog 20. stoljeća. Među starijim istraživačima to su Ivan Kukuljević Sakcinski, Šime Ljubić, Franjo Rački, Tadija Smičiklas, Karlo Horvat te Euzebije Fermendžin. Iz vremena međuraća javljaju se sva poznatija imena, poput Mije Barade, Frane Bulića, Ive Dellale, Ljube Karamana, Lovre Katića, Marka Perojevića te drugih. Badurina također koristi u svojem radu autore koji su danas manje poznati široj javnosti, ponajviše iz područja crkvene povijesti, kao npr. Donat Fabijanić (1808-1890.), Ante Lulić (1812-1888.), Stjepan Marija Ivančić (1852-1925.) te Ante Crnica (1892-1969.), koji su se bavili poviješću franjevačkog reda te Ivan Črnčić (1830-1897.) koji se bavio poviješću Crkve u Hrvatskoj. Osim njih, važno mjesto zauzimaju danas također hrvatskoj publici slabije poznati pripadnici talijanske historiografije nastale u Dalmaciji, kao što su Giuseppe Praga (1893-1958.) i Carlo Federico Bianchi (1809-1891.) Od svih navedenih autora koristi se velikim dijelom opusa, knjigama, člancima i zbirka izvora, tj. u suštini svime što je relevantno za njegova istraživanja.

Najvažniji domaći autori koji su se bavili poviješću Raba prije Badurine jesu njegov subrat fra Vladislav Brusić, koji je Rabu posvetio jednu knjigu, *Otok Rab*, objavljenu 1926., kao i niz članak u časopisu *Hrvatska straža*; te Lucijan Marčić, koji je objavljivao radove vezane uz povijest Dalmacije, pa tako i Raba, u nizu onovremenih časopisa.

Osim domaćom, služi se i onovremenom stranom historiografijom. Neki od tih autora i djela Dagobert Frey (1883-1962) i njegova rasprava *S. Giovanni Battista in Arbe*, objavljena u *Jarbuch des Kunsthistorischen* 1911., Wilhelm von Schleyer i njegova knjiga *Arbe. Stadt und Insel*, objavljena 1914. u Wiesbadenu, Rudolf Eitelberger von Edelberg (1817-1885.) te Augustin Theiner (1804-1874.), autor poznatih zbirki povijesnih dokumenata pod naslovom *Vetera documenta historica Hungariam sacram illustrantia ... i Vetera documenta historica Slavorum meridionalium illustrantia*.

Koristio je i djela koja nisu isključivo vezana uz pisanje povijesti. Glavno mjesto zauzima knjiga *Dolazak Slovena na Mediteran* (1934.) Petra Skoka (1881-1956.), hrvatskog jezikoslovca, koji se prvenstveno bavio onomastikom i etimologijom. Služio se i drugim priručnicima, kao što je *Grčko-hrvatski rječnik* filologa Stjepana Senca (1855-1936.)

Izazovi transkripcije

Badurina u predgovoru piše: “Ja se nijesam obazirao na pravopise dekreta! Gledao sam pak, da što suvremenije pišem.”²⁴ Tako stvarno i jest, budući da je autor što se tiče pravopisa većinom suvremen, piše štokavštinom, u pravopisu poštuje pisanje palatala i jata,²⁵ no ipak kod nekih je pravopisnih i jezičnih pitanja idiosinkratičan i nesuvremen, kao što je pitanje pisanja “-i” kod futura glagola na “-ti”. Za njegov idiolekt karakteristično je i pisanje toponima “Komrčar” kao “Krhočar”, što nismo ispravljali, budući da se isto kroz *Kroniku* sustavno javlja.

Većim se problemom, prije svega zbog nemogućnosti provjeravanja originalnih spisa koje je Badurina koristio pri sastavljanju *Kronike*, pokazalo kako transkribirati autorove navode latinskih i talijanskih tekstova. To se ponajviše odnosi na pisanje grafema “i”, “j”, “u” i “v”, te pisanje velikog početnog slova. Problem pri čitanju teksta su među ostalim predstavljali starija grafija koju autor koristi, naknadno dopisivanje na margine sitnijim slovima, slivenost i izbljedjelost nekih slova i riječi, posebice na samim krajevima papira koji su ponekad oštećeni, te na kraju, kad autor prepisuje dokumente, pouzdanje u točnost njegove transkripcije.

Što se tiče kratica, vodili smo se time da ih sve razrješavamo bez obzira kako su navedene kod Badurine. Nadslovnu tildu koja označava poduplavanje slova nismo prenosili, nego smo samo podvojili slovo na koje se odnosi. Skraćenice, kao što je *ſ*, *s.*, *p.*, *ecc.*, razrješavali smo na način da nismo ni označavali mjesta gdje se nalaze, zbog opterećivanja teksta, pazeći da se pravilno dekliniraju s obzirom na kontekst. Što se tiče slučajeva kad je skraćena riječ u sebi sadržavala diftong “ae”, pisali bismo ga ovisno o ostatku teksta: ako je Badurina u ostatku teksta koristio diftonško pisanje, onda se to razrješavalo kao diftong, a ako je pak rabio monoftongizirano “e”, onda bismo ga pri razrješavanju skraćenica dosljedno monoftongizirali. Rijetke su kratice ostale nerazriješene. Češće je to slučaj s kriticama osobnih imena i prezimena koje su slabo čitke ili nedefinirane s obzirom na jezik podrijetla, te rjeđe s vlastitim imenicama i pridjevima.

---

²⁴Badurina, *Kronika I.*, 2.

²⁵Rijetko kada griješi duljinu jata, ništa što se ne bi moglo pripisati *lapsui calami*.

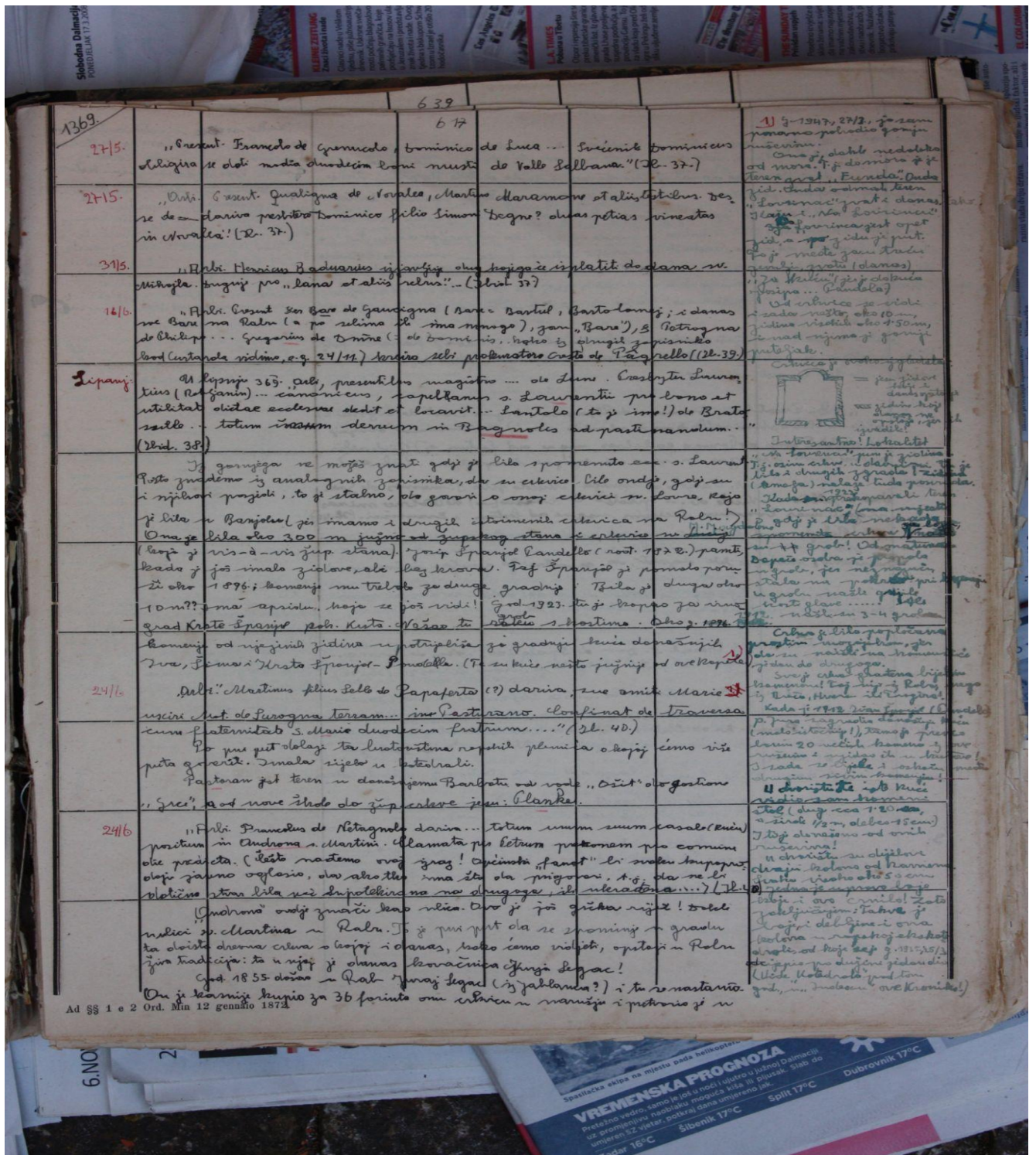
Slučajeve pisanja osnovnog teksta na marginama rješavali smo na način da je tekst uključen u njegovu osnovicu ondje gdje smisleno pripada, bez posebnoga označavanja takvih pojava, budući da se ne radi o bilješkama, već o glavnom tekstu. U tekstu su razrješene, na način da se na njih posebno upozorava, i mnoge pojave skraćenice “ibid.” Razrješene su tako da bi se pronašao najbliži potpuni spomen izvora ili literature, na temelju čega bi se “ibid.” potom razriješio. Takav pristup bio je najlogičniji, budući da se nije mogao pronaći zajednički način pisanja referenci u djelu po kojem bi se mogli razriješiti “ibid”-i.

Preuzimanjem natuknica iz *Indeksa* stvoreni su naslovi za svaki navod. Veće promjene glede naslova nisu provođene. Pazilo se isključivo da se održi ujednačenost u načinu pisanja broja sveska i stranice, s obzirom kako su navedene u *Indeksu*. Rijetke greške u navođenju stranice su ispravljane bez posebnoga isticanja, budući da se radi o običnoj pisarskoj grešci.

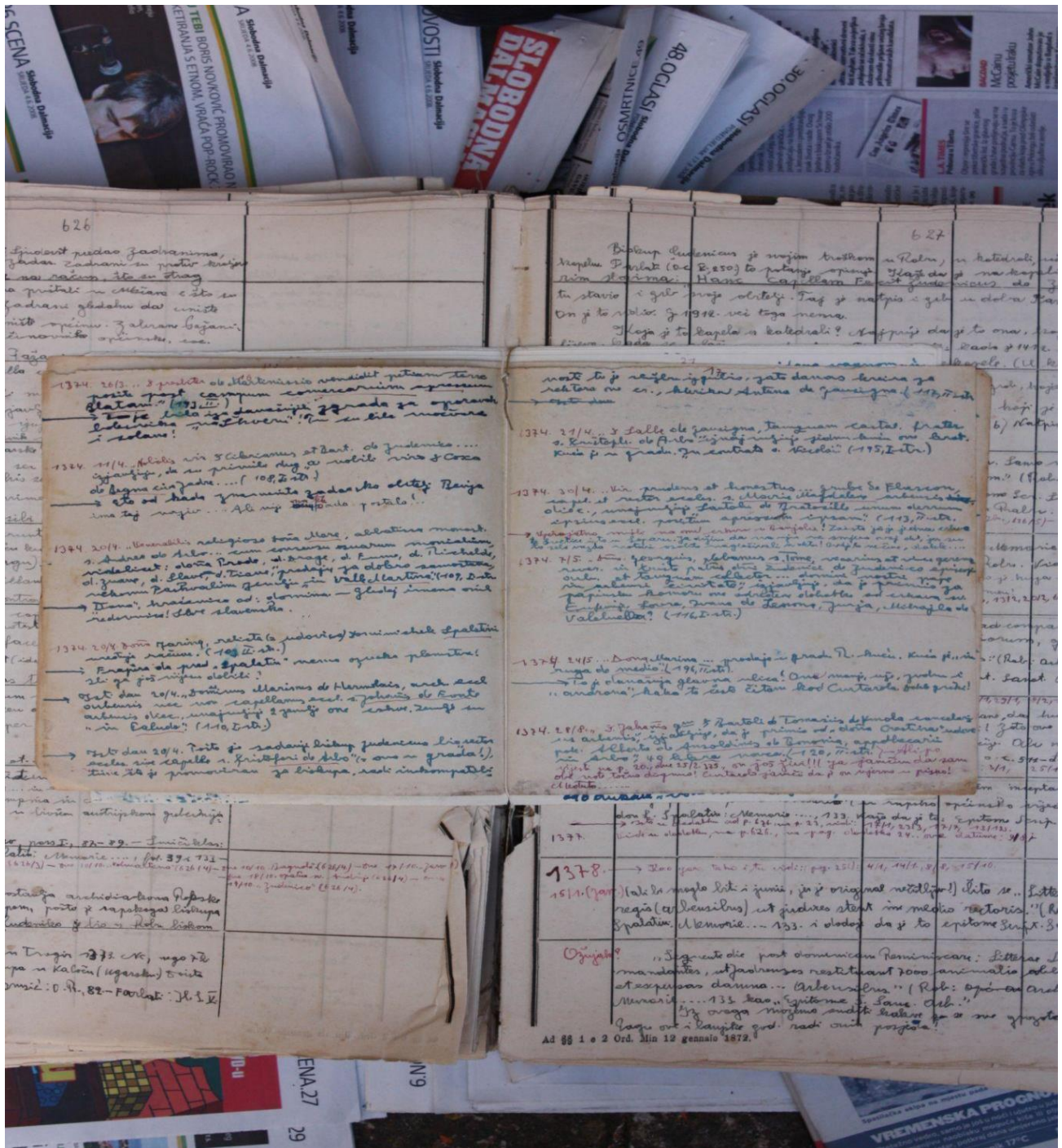
Uz tekst pronašlo se i nekoliko primjera ilustracije koji smo, korištenjem programa za izrađivanje vektorskih grafika, prenijeli u zatečenom obliku. Uz to, na isti način izrađena je ilustracija vizure grada Raba na naslovnoj stranici.

---

* - označava fusnote koje je načinio O. B. Za više fusnota na jednoj stranici koristi se više *
[...] - označava mjesta gdje je O. B. ostavio mjesta za tekst koji nije napisan

(Slika 1) Primjer prve knjige Kronike

(Slika 2) Drugi primjer izgleda *Kronike*

A) Bratovštine na Rabu

Bratovština svetog Kristofora

6. veljače 1369. Prvi se put spominje (I./613.²⁶)

Arbi. Creste Martini de Jacomello (= sin maloga Jakova, eufemizam) određuje komesare (tj. razni su ljudi, kada bi kamo putovali, određivali, zamolili druge, da im učine neke poslove. Svaki pak, kada bi činio testamenat, imenovao bi komesare): *Dragam uxorem meam et Matesse compatrem meum. Volo quod vinea mea de sancto Marco* (dakle spominje kapelu svetog Marka). Na otoku Rabu bile su u davnini 3 kapele svetog Marka: I. *sancti Marci de Loro*; II. *sancti Marci de Bagnol*; III. *sancti Marci de Pastoran*. Na koju on tu u testamentu misli, ne može se zaključiti. Uzmimo da misli na onu u Banjolu. Sada kada ovo pišem (17. travnja godine 1943. ona se nalazi kod kuće Jurina-Ribarić. Još su sve njezine zidine. I apsida. Krova nema! (Dakle: ona je nešto južnije od sv. Anastazija, u tzv. "Markovoj drazi"). Tu "vinea" ostavlja on za dušu. Spominje "arbes olivarum apud (terram) fraternitatis snacti Christoforo. Reliquo sancto Antonio de Paluto soldos 20". (Doista u Palitu je bila kapela svetog Antuna "de Paludo". Sa svim ispitivanjem tradicije po gradu i selima, nitko mi nije znao kazati, gdje bi mogla biti. Očito je, da je morala biti ne pri strani polja (jer bi joj još bili zidovi, temelji, pošto se tamo ne kopa!), nego u samom polju, zato je rano do temelja izvadiše i tuda danas oni i siju. Da li je to bila kapela svetog Antuna *abbatis*? Najvjerojatnije! Jer u Palitu i danas nekako oko (jugozapadno) od nove tzv. klaonice sagrađene pred nekoliko godina za klanje blaga za gradsko žiteljstvo, narod zove ovaj teren, da je pripadao samostanu svetog Antuna od Kaldanca (koludricama). Ako je tako, tu je morala biti i ona kapela. Koludrački samostan je mlađi od gornje epohe, ali je, vidi se, netko ostavio bio onomu samostanu onu zemlju i kapelu. Znak da je ona kapela sezala možda u VII. vijeku. - Ako je pak ona kapela bila posvećena svetom Antunu Padovanskomu, onda nije morala biti mnogo starija godine 1369.

---

²⁶Ovdje, kao i u svim sljedećim naslovima navoda, prvo se donosi broj knjige odakle je navod (za čitav ovaj rad to su prva i druga knjiga) te kosom crtom odvojen broj stranice dotične knjige.

Dalje kaže testamenat: *Relinquo...(conventui??) sancti Michaeli de Valgulla soldos 20* (nijesam mogao pročitati, te stavih na sreću "conventui". Ako je tako, gdje bi bio taj *Valgulla*? Svakako ne na Rabu!)

"De vinea que est mea, dentur omni anno fratribus minoribus unum modium vini. Et relinquo "cocuy" (conventui??) sancti Leonardi soldos 20." (Ali nikada samostan, nego crkvice svetog Leonarda je opstojala na Rabu, u Komorčaru.)

(Rab: Sudski arhiv: Nicolaus Curtarolo, 39.)

Tu se, dakle, spominje i bratovština svetog Kristofora kao stvar davno poznata. Od kada je? - O njoj ćemo još mnogo puta govoriti.

27. travnja 1369. "Castaldiones fraternitatis sancti Christophori" iznajmiše kravicu ove bratovštine (I./615.)

"Arbi Castaldiones fraternitas sancti Christophori" daju u najam 'unam vacam' koja pripada onoj bratovštini. (Sudski arhiv, Rab: Instrumenta Nicolai Curtarolo, folium 27.)

21. travnja 1374. *Fraternitas sancti Kristofori* (I./626. - prilog na str. 17)

"Ser Salbe de Gausigna, tamquam castaldus fraternitatis sancti Xristophori de Arba "iznajmljuju jednu kuću ove bratovštine. Kuća je u gradu. "In contrata sancti Nicolai" (Curtarolo, 195.)

12. lipnja 1443. Preuređuje se "Marigola"(= *Madre regola* = pravila...) ove bratovštine (I./729.)

Eugen IV. kreira rapskim biskupom "Bolcanum de Pirono" (Brusić ga zove isto Bolcanus, kao i Farlati, a kamporska kronika "della citte d'Arbe: Balsanum"). Kaže Farlati, da mu je javio rapski biskup Garagnin Luka: Bolcanus je bio samo *electus*, tj. nije došao na Rab. Ali dodaje Garagnin, da mu je našao ime "in tabulis fratrum sodalitatis sancti Christophori, confectis anno 1443.,

pridie Ide Julii” (14. srpnja) (Zastalno su ovu vijest našli oni kastaldi o kojima govori pod 12. lipnja, ali je jasno, da tu Garagnin ne misli reći: tada je počela bratovština! Nego tada je učinjen popis nove i stare braće: imenik (a *Madrigola* je druga stvar!)) - Kada je tako, onda je Bolcanus od pape kreiran ne 12. lipnja (kako pišu), nego prije!! To tim više, što kaže “Cronaca delle città d’ Arbe” (nalazi se u Kamporu) pagina 43, da je vladao nekoliko mjeseca. Po Garagninu bio bi tek *electus*! (Farlati: *Illyricum Sacrum* V., 223...) Kad je došlo papinsko pismo... doista je morao on biti potvrđen od pape možda i u svibnju.

**23. studenog 1446. Spominje se "Fraternitas sancti Christophori Batitorum" (= radnika)
(I./749.)**

Rapska katedrala 1446., 29. studenoga daju u najam imanje “positum in Mundaneo”. Međaši su zemlje: “... de quirino fratelea sancti Christophori Batitorum” (Rab: Archivum Capituli, liber 43. (“Documenta diocesis Arbensis”, 62.))

**20. studenog 1449. “Fraternitas sancti Christophori batitorum”. Zašto joj taj naziv?
(I./768.)**

1449., 20. studenoga, don Toma de Zanzarellis prior svete Katarine u Krmočaru i kapelan *sedes sancti Christophori batitorum*, daje u najam zemlju svetog Kristofora. Međe: “... de quirina fraternitas XII. fratrum sanctae Mariae, de austro...” (Rab: Archivum Capituli, liber 43 (“Documenta...”, pagina 81.))

25. siječnja 1451. Marinelis ostavlja nešto bratovštini *sancti Christophori batitorum* (I./782.)

Arbi 1451.: 25. siječnja Mat. de Marinello čini testamenat. Određuje da ga ukopaju *in ecclesia sancti Johannis fratrum minorum de Arbo in sepulturo que est justa alteri sancti Lodovici, et voluit vestiri in habitu sancti Francesci*. Neka ga upišu *in confraternitatem sanctae Mariae maioris XII fratrum* i u sve druge u koje još nije upisan. Grgurevske mise. Neka pošalju 1 osobu

u Rim i u Asiz k svetom Franji *et ad sanctam Mariam de Rachonato et ad sanctum Bernardinum de Aquila*.^{*} Neka mu prodadu dio imanja i razdijele siromasima. Naređuje, *quod dicatur uno Cassio in die sancto magui Veneris pro remedio anime sue et morum mortuorum. In festo sancti Ludovici* neka redovnici svetog Ivana reku *unam vigiliam et missam*. Svake noći nek se pali lampada pred oltarom svetog Ljudevita. Za jednu godinu, svaki ponedjeljak, neka se govori jedna misa *in ecclesia sancte Andree de mar*. Neka se onu crkvicu drži čista sa strane onih, koji živu u njegovoj kući i koji budu živjeli. Koji bude uživao imanje koje je kod kapele *sancti Anastazii*, na svečev dan neka gori lampada, i na Uskrs, Božić i Veliki Petak. Na dan pak svetog Anastazija, neka se svake godine u onoj crkvi za nj, govori misa. Neka se prodadu neke zgrade i s time pošalje jedna osoba *ad sanctum Jacobum de Galita* (u Španiju!) *et ad sanctum Franciscum de Assisio*. Ostavlja nešto i bratovštini *sancti Christophori batitorum. Confraternitati sanctae Euphemiae* neka daju baštinici svake godine jedno janje *et unam petiam casei et unum vellum de lana (vuna)*. Ovo neka daju, dok se ne podijele njegovi nasljednici. Ako tko od njegove djece ne bi živio u miru, nego činio “dissentias” = svađe, u kući, on ga već sada dishereditira od sve baštine (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 858.)

Svakako po prvi put se tu u pismenom dokumentu spominje *Confraternitas sanctae Euphemiae*. Ali on o njoj govori kao o stvari staroj. Doista ona mora biti vrlo stara, kao i sama crkvice. Već 1446. Kaptol posebno čini s novim redovnicima svete Eufemije ugovor, da zaštiti svoje pravo na procesije u onu crkvu, znači da je bila vrlo draga narodu, zato je i bratovština bila već davno tamo. Bratovština na Rabu susretam povezane na svaku važniju crkvu.

*“Eto, već hodočaste iz Raba na svečev grob.”

6. lipnja 1455. Cavaleria u testamentu naređuje ukop u grobnicu ove bratovštine i da ga upišu u nju (I./817.)

Arbi. Ambros de Cavaleria čini testament. - Da ga upišu u bratovštinu svetog Kristofora “batitorum” i ukopaju u grobnicu one bratovštine koja je *in cimiterio ecclesie cathedralis*. Da pošalju u Rim jednu osobu. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 913.)

2. listopada 1461. Antun de Domaldutio naređuje u testamentu da ga upišu u ovu bratovštinu (I./855.)

Arbi. Presente magistro Nicula Cablario (= koji je pravio kablice!) ecc. - Antonius de Domaldutio čini testament. - Da ga upišu u bratovštinu svetog Kristofora. Ostavlja bratovštini svetog Vida i svete Marije de Calafatis svakoj po 4 libra. Kćeri ostavlja zemlju in monte sancti Bartholomei, ali da dade dar na veliki oltar u crkvu svete Kate na Krmočaru. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 547.)

28. siječnja 1462. Spominje se njezin grob kod katedrale (I./856.)

Arbi. Mitarus Slomore de partibus Slavonie, habitator Arbi, čini testam. Da ga ukopaju in cimiterio sancte Marie maioris in sepultura fraternitatis sancti Christophori batitorum vel fraternitatis maioris sancte Marie. (ex Stantiis, folium 550.)

Na Kamporu susresti ćemo Mitarićevo dragu. Da li po njemu nazvanu?

9. svibnja 1484. Jelena Odalić upisuje se u istu (II./43.)

“Jelenica relicta quondam Jacobi Odalich” čini testament. Ukop u katedrali. Upis “in fraternitatem sancte Marie maioris duodecim fratrum in cathedra et in fraternitatem monasterii sancti Johannis et sancti Andree monasterii de Arbo et sancti Christophori batitorum”. Od njezine srebrene čaše neka učine 2 kaleža: za katedralu i crkvu svetog Ivana fratrum minorum. Jednu osobu u Rim; 1 u Asiz ad sanctum Franciscum et sanctam Mariam angelorum i da ovoj osobi koja ide u Asiz dadu 3, a onoj koja pođe u Rim, 4 dukata. Jednu osobu neka pošalju ad s. Mar. de Recanato i da joj zato dadu 2 dukata, 2 serije grgurovskih misa i dadu zato 4 dukata. *Reliquit domui de lazareto fiende libras 8.* (Valjda ga povećavaju!) Da je upišu *in fraternitatem sancti Viti de Arbo et sancti Sebastiani* (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 739.)

20. veljače 1537. Dohoci ove bratovštine i papinske decime (II./134.)

Vidi pod: Konventualci - 20. veljače 1537. *Konventualci: 12 ih je u samostanu: Njihovi dohoci i papinske decime*

Lipnja 1540. Plebanus sancti Christofori, don Ivan Nimira, ostavlja joj legat i da na svečan dan pozovu kaptol na vespere i misu (II./143.)

Vikar rapskoga biskupa, don Ivan Nimira, čini testament. Među ostalim ostavlja “ala scola di san Christoforo protetor di questa cita et della mio Plebe, çape 6” vinograda pod pogodbom, da njezini kastaldi *perpetuis temporibus* svake godine za svečev blagdan dadu kaptolu 6 lira. Kaptol će biti dužan na svečevu vigiliju i na dan svetkovine doći *procesionaliter* u svečevu crkvu i tamo pjevati vespere i misu. Misu će pak pjevati “il piovan dela dicta chiesa”, ako bude svećenik, inače najstariji svećenik kanonik. Njegov prsten “de bolla”, neka se proda. Novac od toga neka se razdijeli među njegovog kancelara, djakone i subdjakone katedrale. (Rab: Sudski Arhiv: F. Fabianich: Instrumenta, 1092., ali 1542. ponovo čini testament. – Rab: Sudski Arhiv: Franciscus Fabianich: Instrumenta, 1101.)

2. siječnja 1547. *Fraternitas sancti Christophori* popravljia križ (II./156.)

“Magister Hieronymo de Zaro quondam Nicolo et ser Matteo Vesselinich procuradori della fraterna de san Christoforo” s magister Zuan-Marco orese (aurifex = zlatar) ugovore. Marko će “refar una croce in questo modo: che da quella banda dov (e) (notar ne stavlja naglasak na ovo e! i postojano ga stavlja u zagrade!) San Christoforo solum aconçar le dite figure et da l'altra banda dove (e) il crucifisso (Propeti) refare in tutto il ditto crucifisso de releva acconçondo le figure (che) sono intorno, facendo la dite croce schieta sença li piçi a modo et esser (e) quella croce de s. Zuane deli frati con il pomo intagliato.” Zato će dobiti libara 24 i ostalo. Rad mora dovršiti do dođućega Vazma. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Francisci Fabianich, 115.)

Bratovština svete Eufemije

25. siječnja 1451. Prvi se put spominje! (I./782.)

Arbi 1451.: 25. siječnja S Mat. de Marinello čini testament. Određuje da ga ukopaju *in ecclesia sancti Johannis fratrum minorum de Arbo in sepultura que est juxta altare sancti Lodovici, et voluit vestiri in habitu sancti Francisci*. Neka ga upišu *in confraternitatem sancte Mariae maioris XII. fratrum* i u sve druge u koje još nije upisan. Grgurevske mise. Neka pošalju 1 osobu u Rim i u Asiz k svetom Franji *et ad sanctam Mariam de Rachanoto et ad sanctum Bernardinum de Aquila*. 1) Neka mu prodadu dio imanja i razdijele siromasima. Naređuje, *quod dicatur uno Passio in die santo magni Veneris pro remedio anime sue et suorum mortuorum. In festo sancti Ludovici* neka redovnici svetog Ivana reku *unam vigiliam et missam*. Svake noći nek se pali lampada pred oltarom svetog Ljudevita. Za jednu godinu, svaki ponedjeljak, neka se govori jedna misa *in ecclesia sancti Andree de mari*. Neka se onu crkvicu drži čisto sa strane onih, koji žive u njegovoj kući i koji budu živjeli. Koji bude uživao imanje koje je kod kapele *sancti Anastasii*, na svečev dan neka gori lampada, i na Uskrs, Božić i Veliki Petak. Na dan pokojnog svetog Anastazija, neka se svake godine u onoj crkvi za nj govori misa. Neka se prodadu neke zgrade i s time pošalje jedna osoba *ad sanctum Jacobum de Galitia* (u Španiju!) *et ad sanctum Franciscum de Assisio*. Ostavlja nešto i bratovštini *sancti Christophori batitorum*. *Confraternitati sancte Eufemie* neka daju baštinici svake godine jedno janje *et unam petiam casei et unum vellum de lana*. Ovo neka daju, dok se ne podijele njegovi nasljednici. Ako tko od njegove djece ne bi živio u miru, nego činio „diffentias“ = svađe, u kući, on ga već sada diskreditira od sve baštine. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 858.)

Svakako po prvi put se tu u pismenom dokumentu spominje *Confraternitas sancte Euphemiae*. Ali on o njoj govori kao o stvari staroj. Doista ona mora biti vrlo stara, kao i sama crkva. Već 1446. Kaptol posebno čini s novim redovnicima svete Eufemije ugovor, da zaštiti svoje pravo na procesije u onu crkvu, znači da je bila vrlo draga narodu, zato je i bratovština bila već davno tamo. Bratovštine na Rabu susretamo povezano na svaku važniju crkvu.

28. srpnja 1455. "...Fraternitas sancte Euphemiae" (I./817.)

Arbi. Nobilis vir Ser Nicolaus de Scaffa daje u zamjenu Luciji Radmil jednu kuću *in Arbo apud portas civitatis Arbi in ruga de medio*. Međe: *de quirina fraternitatis sancte Eufemie; de austro: Dominicus Clamfar*. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 823.)

13. svibnja 1459. Kastaldi bratovštine svete Eufemije iznajmljuju zemlju (I./844.)

Arbi. In ecclesia sancti Anthonii Novi. – Michajlo de Spironello et Cellule de Pizicho, kao kastaldi bratovštine svete Eufemije, daju u najam zemlje one bratovštine. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 151.)

20. ožujka 1461. "Terra fraternitatis sancte Euphemie" (I./852.)

Arbi. Magister Christophorus, sartor, filius Celle de Sparutio de Arbo, prodaje Nicolao de Scaffa zemlju *in Marano*, „cui de austro confinare dicitur partim fraternitas sancte Euphemie,... de borea fraternitas sive ecclesia sancti Michaelis de Marano...“ (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 1108.)

1. siječnja 1472. Borčić, Belin i Sopić kastaldi bratovštine svete Eufemije iznajmljuju zemlju (II./16.)

Arbi. In domo habitationis mei notarii. Symon Bortius (odadle Borčići, obitelj: Barčići su modernija obitelj!), *Mat. Belinus et Mart. Sopych castaldi fraternitatis sancte Euphemie insule Arbi* daju u najam zemlju one bratovštine. Zemlja je *in Campora*. (Rab: Arhiv samostana svetog Antuna, VI., 74.) U Splitu ili okolici spominje se u kasnijim vremenima obitelj Borčić. Ili su se od Borčića na Rabu prometnuli u Barčić, a u Splitu ostalo je i dalje Borčić?

13. studenog 1472. *Vinea fraternitatis sancte Euphemie* (II./18.)

Neki Petar, *gener* Symonis Borçi, prodaje Marku Maurovich de Campora prava koja ima na vinograd „fraternitatis sancte Euphemie insule Arbi, posite in Campora.“ (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 618.)

24. ožujka 1478. Krste de Dominis ostavlja vune ovoj bratovštini (II./33.)

Ser Christophorus de Dominis quondam Andrioli, čini testament – Neka ga ukopaju *in ecclesia sancti Johannis fratrum minorum de Arbo in sepultum suorum antiquorum*. Na sprovodu neka bude *16 duplierios* (debele svijeće, „torci“(??) *et candellas ad sufficientiam*. Na dan ukopa neka reku za nj misu svi svećenici *huius civitatis*. Ostavlja 3 serije grgurovskih misa. Neka se u Rim pošalje 1 osoba. I u Asiz *ad sanctum Franciscum de Asiseo et ad sanctum Bernardinum*. Komisari neka dadu učiniti *unum turibullum de argento i daruju crkvi sancti Ambrosi de Novara* – *Reliquit fraternitati sancte Eufemiae ordinis fratrum minorum .... lanae mollae insulanae*. Ako mu djeca umru u mladosti, neka se proda imanje i novac dade siromasima. (Ali Krsto je još došta živio, jer 1485. učini *codicillum*.) (Rab: Sudski Arhiv: Acta Dominis Armolais (sectius: Harmolais), folia 9, 10.)

16. rujna 1491. Franjevci reorganiziraju ovu bratovštinu. U nju mogu i plemići i muški i ženski – Sastaje se I. nedjelje iza svetog Franje. Objed, ali bez plesa! Mise govore fratri.

Članarina. Plemić je vazda prokurator. (II./52.)

Iz dokumenta godine 1814., 4. rujna, zaključio bi, da je jedva ove godine 1491., 16. rujna, utemeljeno *Fraternitas sancte Euphemiae* u Kamporu. Ali zapravo ona je mnogo starija! Svakako smo vidjeli da se u pisanim dokumentima spominje već 25. siječnja 1451., a lako da siže u početke istoimene crkve.

Svakako su franjevci dopustili, kada su se naselili u Kampur, da i dalje ima sijelo u crkvi svete Eufemije. (Kampur: Archiv: Acta Officialia, IV., 183a.)

Kada proučimo samo *exordium* ustanova ove bratovštine, uviđaš da je ona već prije ove godine bila, samo su je 1491., 16. rujna, franjevci stavili na ozbiljnije noge. (Brusić: Otok Rab, 173.) Ova bratovština nije pak bila „una delle solite confraternite rurali di devozione“, nego su u nju slobodno stupali i plemići. Tako se u njezinoj ispravi čita kapitul „de fratelli gentilhomini.“ Danas, dakle, reorganiziraše fratri tu ustanovu. Staviše notu i glede „prandium-a“ i to ovako: “Quando se fara el desinar (u mjesecu listopadu, nedjelja po svetom Franji), che el se facci appresso la gesia (=chiesa) di santa Eufemia dalla parte de tramontana, fuor de cimiterio, et all' hora non si possano far ne balli ne salti ne cosa alcuna che fosse contra la delita honesta et displicentia delli reverendi padri fratri del monasterio di santa Fumia et di santo Bernardino.“ (Ovaj citat bratovštine, čuva se danas u Zadru u metropolitanskoj biblioteci. Tamo ga je odvuкао svećenik Ivan Gurato, koji je to oko 1850. od nekuda prepisao.) (Gius. Praga: La Mariegola (=madre regola) della confraternita di santa Eufemia di Arbe, Roma 1932., 4, 5.) On na pagini 6. donosi cijeli statut ove bratovštine. Tu se kaže kako u nju mogu stupiti muški i ženske. Da jedan plemić bude doživotno štititelj (prokurator) bratovštine. Da svaki član na smrti ostavi bratovštini voska. Svaki je član dužan doći na zajednički objed u listopadu. – (Ova kao i druge stare bratovštine iz mletačkih... vremena, imale su statute, koje zvuču Mariegola ili matricula, tj. *madre regola*.)

U Kampur, u arhivu čuva se velika knjiga uvezana u pergamenu. Nosi titul: „Libro della Scola di santa Eufemia in cui si noterano li Fratelli e Sorelle della Setta Scola. Anno 1764.“ U njoj se nalaze nekoliko „carte volanti“. Na prvoj stoji datum 16. rujna 1491. i piše latinski o bratovštini, ali ništa *extra*, nego što znamo. Na rubu je upisano: „Exemplum scripturae est pergamena.“ Tako piše: „... In primis quidem voluerunt (=fratres), statuerunt et ordinauerunt, quod quilibet volens effici frater aut soror praesentis fraternitatis, solvere teneatur, pro ingressu huius fraternitatis, solidos viginti unum parvulorum ut actenus solvere solitus erat (opet dokaz, da je bratovština već opstojala!)... Item, de omni anno debeant eligi duo castaldi... qui... rogere... bona... fraternitatis... Item che sia eletto (zašto mijenja jezik!?) un gentiluomo de Arbe, lo quale in vita

sua sia Procuratore e difensore di questa presente fraternità...“ Dolje kaže: Svake će godine kastaldi s prokuratorom ponuditi franjevcima, da oni izgovaraju mise za bratovštinu. Tek kada oni to ne bi prihvatili, mogu davati mise drugim svećenicima.

Vidjeti ćemo, da 1823.: 16. prosinca rapski biskup piše ob ovoj bratovštini.

18. kolovoza 1493. Bernardinus Fluregich de Campora stupa u ovu bratovštinu (II./61.)

In domo mei notarii, Arbi. (Rijetkost! Jer su rapski notari nerada, samo malo kada činili isprave u svojoj kući. Čitajući notarske dokumente, dobivamo dojam, da su oni oboružani s rogom punim crnila i vezanim za pojas, te gušćjim perom o pasu ili za uho, koracali okolo i kad ih tko zamoli da mu što upiši (sic!), pisali su bilo gdje!)- *Bernardinus Fluregic de Campora cupiens ingredere in confraternitatem sancte Heuffemie pro salute anime sue, sue uxoris Marulle....*, dariva ovoj bratovštini *derrum in Monchi, ecc.* (Rab: Sudski Arhiv: Acta Antonii Citadella, VI., 8.)

13. srpnja 1494. “Fraternitas sancte Heufemie” iznajmljuje zemlju (II./64.)

Magister Chinç de Campora, castaldus fraternitatis sancte Heufemie, de voluntate Colli de Sirogna collega suo... iznajmljuje zemlju. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Antonii Citadella, VI., 16.)

26. travnja 1539. Franica S. ostavlja dio imanja ovoj bratovštini (II./140.)

„Franiza relicta quondam Gerolamo S.?...“ čini testament. Da je ukopaju *in ecclesia sancte Euphemiae Fratrum Minorum de Observantia*. Neka joj franjevci izgovore 2 serije grgurovskih misa i druge i to *in ecclesia sancte Euphemiae ante imaginem sancte Mariae*. Ostavlja *confraternitati sancte Euphemiae* dio imanja, da fratri mole za nju. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Hieronymi de Zaro, II., 10.)

31. prosinca 1544. Bratovština svete Eufemije iznajmljuje svoju zemlju (II./151.)

„Nobilis dominus Georgius de Hermolais tamquam procurator fraterne sancte Euffemiae de insula arbensi“, u ime bratovštine iznajmljuje njezinu zemlju *in Campora*. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Francisci Fabianich, 37.)

27. listopada 1573. Bratovština uređuje sa samostanom glede nedjeljne svete Mise (II./197.)

Kastaldi bratovštine svete Eufemije utanačuju s guardijanom *sancti Bernardini*, s paterom Franjom d' Arbe, da će samostan svake nedjelje reći za bratovštinu misu u crkvi svete Eufemije, a ako ne bi tamo, onda u crkvi svetog Bernardina. (Kampor: I. L. oeconimiae, 3. – Kampor: Archiv: Acta Iuris, 1.)

Bratovština sancti Michaelis de Camporo

20. ožujka 1461. Fraternitas sancti Michaeli de Marano (I./852.)

Arbi. Magister Christophorus, sartor, filius Celle de Sparutio de Arbo, prodaje ser Nicolao de Scaffa zemlju *in Marano*, “cui de austro confinare dicitur partim fraternitas sancte Euphemie, ..., de borea fraternitas sive ecclesia sancti Michaelis de Marano....,” (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 1108.)

Crkvicu svetog Mihajla u Kamporu zvahu, dakle, i: “de Marano.” Vidi se da je i ona imala svoju bratovštinu. Dosljedno: ono seljaka u Kamporu što je malo bilo, u nju su se sakupljali i tamo im je dolazio jedan mansionar iz Raba govoriti misu. To zaključujem po tomu, što je imala svoju bratovštinu. Jer svaka crkva koja je bila za narod (dakle da nije bilo

(I./853.)

privatne kuće), imala je na Rabu *fraternitatem*. *Fraternitas* se je brinula za njezino uzdržavanje. *Fraternitas* generalno nije pak imala *ius patronatus* nad dotičnom crkvom u kojoj je imala sijelo.

(Mi franjevci ćemo *tempore opto* ubificirati ovu kapelu. To je lako naći po zgodnom Indeksu ove knjige.)

Franjevci u Kaboru, koliko slijedi iz dokumenata, još nijesu tangirani s *cura animarum erga populum*, premda je narod svakako (mislim) dolazio k njima za duhovne potrebe, kako se daje zaključiti iz kasnijih dokumenata.

Topografija kapele svetog Mihajla: kakvih 450 m istočno od današnje školske zgrade u Kaboru nalazi se kuća pokojnog Frana Kurelića. Kuća je učinjena na "balaturu", to jest ulazi se u nju po skelama izvana, te se najprije dođe na „taracu“ (koja se dotiče kuće, a iz tarace se ulazi u kuću). Tako su bile građene skoro sve stare kuće u gradu Rabu i po selima. Gdje je ta kuća, tu je upravo bila ona crkvica!

Pokojni Niko Kurelić (otac pokojnog Franje, a ovaj je muž još živuće udove Lucije), malo je preuredio ondašnje crkvene zidove, te zgradu pokrio i u nju se nastanio! To je bilo oko 1876. Kazivahu mi ljudi: Pokojni Bare Španjol, kada je kao zidar uređivao onu kuću pokojnom Nikoli, da je tri puta (kako je pripovijedao) u noći čuo zvoniti zvono na onoj kući, jer je po ljeti tu spavao, da ne ide kući u Mundanije. (*Credat judaeus apella, sed non ego!*)- Ovako mi je 28. srpnja 1938. kazivao stari Josip Marolić.

Tako se u historiji po prvi put spominje ova crkva.- Dakle „Marano“ se prostirao sve do nje.

30. siječnja 1472. *Fraternitas sancti Michaelis* daje decime apostolskoj stolici (II./16.)

Opat svetog Grgura u Veneciji, Bartul Parutta, pošto je postavljen od apostolske stolice za upravitelja nad taksama crkvenih decima u Mletačkoj Republici, danas je učinio popis crkvenih posjeda i nadarbina, koje imadu davati određenu kvotu Svetoj Stolici.

Tu kaže: rapski će biskup davati od svojih 667 libra godišnjih dohodaka što ih ima - 67 libra, ecc.?

Dalje kaže da na Rabu ima: 12 kanonikata, 9 mansionara, 5 djakona. Onda taksira, koliko su oni dužni davati.

Onda nabraja kapele na Rabu radi decima. Kapele jesu ove: *Sancti Georgii de scopulo, Sancti Petri de Muchia, Sancte Helene de Arbo, Sancte Margaritae in Insula, Sancti Anthonii de Paludo, Sancte Euphemiae, Sancti Martini de Arbo, Sancti Danielis de Arbo* (to je *Sancti Danielis* nad Supetarskom), *Sancte Barbarae de Arbo, Sancti Stephani de Arbo, Sancti Nicolai de Arbo, Sancti Martini de Campora, Sancti Anastasii de Inula, Sancte Catherinae de Cavodantio, Sancti Damiani de Pessallo, Sancti Petri de Hiadra*²⁷, *Sancte Lucae in Arbo, Sancti Marci in Insula, Sancte Catherine de Camercario, Sancti Nicolai de Sarigno, Sancti Christophori de Arbo, Sancti Christophori de Capo de Fronte, Sancti Zenonis in Insula* (t. j. na Frkanju), *Sancte Luciae de Insula, Sanctorum Cosmae et Damiani, Ecclesia Sancti Antonii de Cavodantio, Ecclesia sancte Mariae Magdalenaе, Capellae: Sancti Martini de Cavo de Lon, Sancti Laurentii, Sancti Benedicti, Sancti Leonardi, Sancti Domnii, Sancte Marinae, Sancti Blasii, Sancti Joannis baptistae, Sancti Mathei, Sancti Michaelis de Bagnolo Sancti Michaelis de Campora.*

Navada i bratovštine. Tako kaže: *Sancti Michaelis et alia sancti Michaëlis, et alia fratelea sancti Michaëlis.* (Po tomu su bile 3.) (Rab: Archivum Capituli, liber 26 (= „Legata...“, 54, 55.)) ali ove su kapele plaćale malo, po nekoliko solida.- Redovničke i manje kapele (valjda sekularaca) ne broji.

---

²⁷ U izvornom rukopisu nije čitko. Budući da na drugim mjestima koristi isti ovaj naziv, pretpostavili smo da je isto upotrijebio i ovdje.

29. rujna 1494. *Fraternitas sancti Michaelis de Camporo* zabranjuje davati obroke odsutnoj braći (kasnije se već nigda ne spominje ova bratovština!) (II./65.)

Actum extra civitatem Arbi. In Camporo, in Capella sancti Michaelis. Presento Petro de Conziza et magistro Nicholao Radosich pilipario (kožar) „Ibique congreto maire (sic!) parte confraternitatis predicti sancti Michaelis de Campora”, zaključeno je: kastaldi otsada ne smiju davati nijednomu bratu ni sestri one bratovštine: *prandium* (odsutnima), nego samo onomu, koji dođe *ad prandium, salvo infirmo vel senectute opresso*. Ovo je pod globu 10 libra *parvulorum*, koje će kastaldi od svojega platiti bratovštini. (Rab: Sudski Arhiv: Teritono, 91.)

Bratovština *sancti Bernardini* (Kampor)

8. travnja 1473. Pavao Čicho upisuje se in *fraternitatem Sancti Bernardini* (Jedini put što se spominje ova bratovština) (II./19.)

Pavao Čicho, *habitor civitatis Arbi*, čini testament. Naređuje da ga upišu u bratovštinu svetog Bernardina. Ukopati u crkvi *sancti Thomae de Catrulo*. Neka prodadu dio njegove „rase“ (vuneno sukno) i sitnoga blaga, koje pase *in pasculo Chinarose, ecc.* (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 306.)

Ovim se po prvi put spominje *fraternitas sancti Bernardini*. Vidi se da je počela s crkvom.

Bratovština Blažene Gospe (Kampor)

6. veljače 1506. Čini se da je nastala ove godine. (II./87.)

"Egregius civis Venetiarum Ser Melchior Hanava (?) (možda Canava) nominatus in codicillo quondam Ser Andree Cimalarche, scripto per me notario 27/1. proximi praetenti (dakle Andrija

je +²⁸ od 27. siječnja do 6. veljače ove godine²⁹), *faciens tum nomine proprio, quam nomine domine Mariete eius matris, sororis et heredis praedicti quondam Ser Andree*" (to je ona Marija koja se spominje na natpisu u Gospinoj kapeli u našoj crkvi u Kamporu!), izjavljuje da je dobio od Ser Ludovico de Lugo cive Venetino, isti *comissario testamentario praedicti Ser Andreae*, sve što je + Andrija Melkijoru ostavio (Rab: Sudski Arhiv: Acta Dominici Armolais, III., 4.). Pokojni Andrija ostavio je novaca i naredio sestri Mariji ("Marieti") neka sagradi Gospinu kapelu u crkvi svetog Bernardina u Kamporu. To je ona učinila još iste godine: 1506. To je ona kapela na lijevo pri ulazu u crkvu kroz velika vrata. S južne strane i danas je u zidu ogromna ploča od ove godine na kojoj čitamo: "Deo Summo In Beati Francisci Memoriam Sumptu Andreae Cimalarchae Veneti Maria Soror Pie Dicavit. MDVI." - Pošto je crkva već bila posve sagrađena, to su morali rušiti zid. Zato je podignut onaj grandiozni luk između kapele i crkve.

Obitelj Cimalarcha spominje se po prvi put u spisima rapskih notara godine 1470., 7. studenog i to "Johannis C. Venetus, ad presens habitator Arbi..." (Vidi paginam 12. ove knjige!). Naš Andrija je sin Petra Cimalarche (valjda nećak Ivana Cimalarche). Andrija se je bavio na Rabu poljodjelostvom, pak ribarstvom = tunolovom i trgovinom. O tomu se možeš uvjeriti na temelju indexa ovih anala! = Sudeći po prezimenu, ova obitelj i ako se smatra mletačkom, ali je grčkoga postanja. Godine 1453. mnoštvo je Grka padom Carigrada doselilo na Zapad, jer Turčin je strašno nastupao pri otimanju pokrajina s boljarima, a prosti je narod puštao na miru. (Vidi godinu 1330. ovih anala!). Je li Andrija još za života htio podignuti ovu kapelu, pak mu smrt prestigla osnovu. Mislim da minime! Sudeći po testamentima ovih vremena, ljudi su najradije naređivali na smrti što da izvrše njihovi potomci. Zašto da od toga isključimo Andriju?

Historik franjevac Pažanin, pater Fabijanić drži, da je Andrija ukopan u ovoj novoj kapeli. (Šteta da nam se nije sačuvao njegov testamenat!). On piše u "Storio de frati M..." da je on vidio u onoj kapeli ploču Andrije Cimalarche. Ploča nije nikada imala natpisa. To i jest uzrok, zašto danas i sumnjamo, da li i jest istina što piše Fabijanić! Jer bi ono mogla biti i nekoga drugoga plemića ploča. Tako Vladislav Brusić drži, da je ovo interesirana ploča radije pokrivala grobnicu obitelji

---

²⁸ Znak "+", dosljedno kroz čitav rad, označava pokojnu osobu.

²⁹ Ovako stoji u izvornom rukopisu. Pretpostavljamo da je Badurina ovdje htio reći da je dotični Andrija umro u razdoblju između navedena dva datuma.

Galzigna ("Gožinić.") - Kada su 1893. popoločali ckrvu današnjim mramorizovanim pločicama izniješe je iz crkve. Godine 1929. pater Vladislav Brusić uzida je (kao i 2 druge) u zid u klaustu. Sretna misao. - Ploča pod koju držimo da je Cimalarchina jest ona u sredini, od mendulata ili "rapskoga mramora." Natpise nije nikada imala. Sjajna inače radnja u stilu *renaissance*. Grb je na njoj podijeljen u 3 dijela (pojasa) sa 3 kosa pravaca (štapa), a preko svih vidiš lava u naskoku (tal: *leone rampante*.) ("Mendulat" ili "rapski mramor" sve je to ista vrsta konglomerata. On uglavnom je sastavljen od kamenja razne starosti. Tako u konglomeratima nalazimo.) I. eruptivni kremen (=vulkanski silikati). Pošto su pak vremenom bili kremen erodirani (fizikalnim razaranjem) i korozijom (kemijskim razaranjem) deformirani (raskomadani...), njihove su se mase staložile. Onda: II. u doticaju s mlađim sedimen-

(II./88.)

tarnim (taložnim) kamenjem, (koji je na eruptivni kremen djelovao kemijskim i fizikalnim putem) (= temperatura!), sve se to povezalo u jednu konglomeratsku masu (vezu). I kada bi ova sedimentarna veza (konglomerat) bila ostala još pod zemljom kakvih po milijuna godina, bila bi se bolje povezala, spojila. U rapskim "mendulatima" dakle vidimo, da ta masa, konglomerat nije homogen (tj. kamenje od kojega je sastavljen, nema jednaku starost.) Zato mlađi dio toga kamenja izvrnut je raspadanju uslijed djelovanja atmosferijalija (vode, zraka, plinova, sunca, temperature...) Zato i nije takav konglomerat zgodan, da se ide iz njega nešto učiniti, što mora trajati! Zato su pragovi portala na crkvi svetog Bernardina, svetog Andrije u Rabu - (zapravo se na svetom Anriji još ne opažaju demoliranja)... toliko izjedeni (jer od ovoga materijala učinjeni), a izloženi atmosferijalama. Dočim "Cimalarchova" ploča već je bolje sačuvana, pošto je od toga dosta obranjena. Ipak se moramo diviti majstoru, koji je znao sve ovo divno urezati na ovu ploču u stilu *renaissance*! Na ovoj ploči vidimo veće - manje bijele pločice - pravi *calcium*. Ovaj je ostao neistrošen, jer on je tvrdi nego ostali dijelovi ili masti, koje spajaju onaj mendulat. Zato se one "masti" raspadaju, a *calcium* prkosi! *

Vratimo se kapeli! Kada je ona zazidana, učinjen je za nju ukrasni drveni oltar, dobro pozlaćen. Stil: bogati talijanski *rinascimento*. Možda je već ova kapela imala od ove godine i svoju bratovštinu „Gospe Božje milosti“. Kastaldi upravljahu dobrima koja su dobre duše ostavljali

Gospinomu oltaru. U modernije doba prodadoše dobra ove kapele radi popravka iste. Ipak do danas kada ovo pišem ostao je titul (ne bratovština, premda je tako zovu) „Blažene Gospe“ i na 1. siječnja svake godine biraju se po dva kastalda za Blaženu Gospu (a 2 za “pr. sakrament”, 2 za „Bratovštinu Duša“ i dva kao crkvinari župe: svete Eufemije.) Kada hrana bolje urodi i danas oni idu po selu da sakupljaju hranu, novac “za Blaženu Gospu“, ali to ide u opće za cijelu crkvenu zgradu. – Kapela je imala i zlatnih nakita, koje joj ostaviše (Gospi) dobre duše. Kada prije 1914. popraviše, pozlatiše oltar (a to ćemo vidjeti *suo tempore*), zlato prodaše. Prije nego su zlato prodali, na Gospine svečanosti zlato su izlagali na Gospinu sliku. Da ga se zaštiti, zato učiniše onu solidnu i ukusnu rešetku („inferiata“) koja zatvara cijelu kapelu.

Ovomu oltaru pripadahu i one dvije slike na pozlaćenom drvu: sveti Matej i sveti Kristofor. Stalno su nekada pripadale nekomu poliptihu. Izrađene su u radionici braće Vivarinija oko 1458. Kada je 1929. Pater Vladislav Brusić prenesao Gospinu sliku i oltar u prezbiterij (gdje je i sada), prenesao je i one 2 slike. I sada su na onomu oltaru. Godine 1755. učiniše i u ovoj kapeli mramorni oltar kao i drugim oltarima, jer svi su bili od drva. Lijepi su mramorni intarsiji. Kolone oltara ostaše isto do danas. (Brusić: Dnevnik „Hrvatska Straža“, (Zagreb), 1936., 11. Kolovoza (8. kolovoza) - Idem (Kampor, arhiv, u manuskriptu): „Povijesni spomenici...“, pagina 5, 6, 8, 9, - Idem: Otok Rab 173.)

*Što gore rekoš o konglomeratima, to glede ovoga ovdje treba reći, da nema u sebi dakako eruptivnog kamenja! Ovaj mendulat jest zapravo *breccia* prilično sređena, mramorizirana. One veće ploče jesu prosti vapnenac (ne calcit, jer calcit jest npr. Islandski dvolomac...). Među vapnenačke pločice uvalio se je opet drugi vapnenac, koji je kiša ... kroz vijekove rastopila. U tu rastopinu se primiješalo *oxidium ferri* (zato crvena!) i pošto vapno vezuje, to je rastopljeni *calcium* povezao pod pritiskom pločice vapnenca. Samo je vremenom dogodilo se da atmosferilia opet otapaju onaj *caement* vapnenca i *breccia* se raspada...

Bratovština *sancti Joannis Evangelistae* (Rab)

15. siječnja 1371. “Castaldiones fraternitatis sancti Johannis Evangelistae” iznajmljuju zemlju ove bratovštine (I./623.)

„Arbi. Frater Dominico de Pascolinno... - Cipre de Scanga (?) et Cipre Se Dafa nello... tamquam castaldiones fraternitatis sancti Johannis Evangelistae...” daju u najam zemlju ove bratovštine. (Rab: Sudski Arhiv: Instrumenta Nicol. Curtarolo, folium 81.)

I to je dokaz, da crkva ondašnjih franjevaca nije bila posvećena svetom Ivanu Krstitelju, nego svetom Ivanu Evanđelisti.

Tako se po prvi put spominje ova bratovština.

5. svibnja 1447. Joannes Bravarius de Lamuchia u testamentu naređuje da ga upišu “in fraternitatem sancti Johannis fratrum minorum de Arbo.” (I./753.)

“Arbi 1447.: 5. svibnja Joannes bravarius (pastir) de Lamuchia (= La Muchie, samo što se piše zajedno spolnik i imenica, valjda ne znajući kako se zove lokalitet!) de Arbo“ čini testament. Da ga ukopaju *in ecclesiam sancti Francisci Fratrum Minorum de Arbo* (= Konventualci) i upišu *in fraternitatem sancti Johannis fratrum minorum de Arbo*. Da pošalju za njegovu dušu u Rim jednu osobu. Grgurovske mise. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, folium, 101.)

4. srpnja 1454. Fulfo naređuje da ga u nju upišu i plate po običaju 25 libara (I./809.)

Arbi. Magister Andreas Fulfo, carpentarius, habitator Arbi čini testament. Da ga upišu u bratovštinu sv. Ivana *fratrum minorum* i plate 25 libra kako je običaj. Neka pošalju osobu *ad sanctum Jacobum de Galitia*, jednu u Rim, jednu *ad sanctum Bernardinum*, jednu *ad sanctam Mariam de Rechanato*. Ostavlja *fraternitati sancti Spiritus de Lesina* jednu kuću u Hvaru. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 895.)

12. lipnja 1457. Drasiće Bucifalich primljen je u ovu bratovštinu (I./831.)

In conventu sancti Johannis, fratrum minorum. Venerabilis dominus filius Thomas de Corzula guardianus..., izjavljuje da je primio a Johanne quondam Colle de Pizicho libros 25 pro ingressu quondam Drasiće Bucifalich sororis fraternitatis maioris sancti Johannis. (Rab: Arhiv don Leona Spalatina: "Memorie...", 1002.)

12. svibnja 1460. Frater Zintil u testamentu naređuje, da ga upišu "in fraternitatem maiorem sancti Johannis" (I./847.)

Arbi. Anthonina relicta quondam Cresti Zintil čini testament. Neka je upišu kao consororem in fraternitatem sancte Marie maioris XII. fratrum et fratrem maiorem sancti Johannis fratrum minorum. Poslati jednu osobu ad sanctum Bernardinum de Aquila. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 534.)

9. svibnja 1484. Jelena Odalich se upisuje in fraternitatem sancti Johannis fratrum minorum. (Zadnji se put danas spominje ova drevna bratovština!) (II./43.)

Vidi pod: Bratovština svetog Kristofora - 9. svibnja 1484. Jelena Odalić upisuje se u istu (II./43.)

Bratovština sanctae Mariae XII fratrum et sancti Petri (Rab)

24. lipnja 1369. Po prvi se put spominje (I./617.)

„Arbi. Martinus filius Selle de Papaferta (?) dariva sue amiti Marie uxori Mat. de Surogna terram... in Pasturano. Confinat de traversa cum fraternitate sancte Marie duodecim fratrum....“ (Rab: Sudski Arhiv: Nicolaus Curtarolo, 40.)

Po prvi put dolazi ta bratovština rapskih plemića o kojoj ćemo više puta govoriti. Imala je sijelo u katedrali.

Pastoran jest teren u današnjemu Barbatu od vode „Ošit“ do gostione "Grci", a od nove škole do župne crkve jesu: Planke.

22. siječnja 1370. U njoj je i rapski biskup: “Chrisogonus arbensis episcopus” (I./619.)

„Arbi. Reverendus in Christo pater dominus Chrisogonus... Arbensis episcopus cum ceteris fratribus fraternitatis sancte Mariae (podrazumijeva se još: 12 fratrum, a u tu su bratovštinu valjda svi biskupi stupali i kanonici), daje u najam zemlju one bratovštine.” (Rab: Sudski Arhiv: N. Curtarolo, 50.)

14. prosinca 1372. U njoj je i rapski biskup: “Chrisogonus arbensis episcopus” (I./626. u prilogu str. 5. i 23.)

“Arbi...reverendus in Kristo pater dominus Chrisogonus de Domine, episcopus Arbensis, frater et castaldis fraternitatis sancte Marie et sancti Petri de pato? XII fratrum, una cum... fratribus dictae fraternitatis, videlicet: domino Marino de Hermolais archidiacono ecclesie Arbensis, Nicolao primicerio, domino Georgio plebano sancti Tome... locaverunt unum derrum dicte fraternitatis, positum (=derrum) in Lauro. (Rab: Sudski Arhiv: Nicolaus Curtarolo, 2, II. str)

Rapski biskup Zudenicus de Zudenico, kao kastald bratovštine sancti *Petri*... *et XII. fratrum*, predaje jednu zemlju ove bratovštine. Zemlja je „in Marano.“ (Rab: Sudski Arhiv: Nicolaus Curtarolo, 223, str. I.)

Mnogo puta spominje tu stoljetnu i važnu rapsku bratovštinu ovaj Kurtarolov Codex!

9. prosinca 1385. Rasprava glede dohotaka ove bratovštine (I./633.)

U palači rapskoga biskupa (on je imao palaču gdje je današnji vrtao koludrica svetog Andrije, odmah do zvonika katedrale), pred svjedocima, dne 9. prosinca 1385., „diacono Nicoliza quondam Misse de Camercar (tako je pisano. Je li to ime današnjega Komorčara? Ako jest, znači da je Misse imao onamo kuću, zato ga tako zove), et...”, „pristupio je radi raspre između rapskog biskupa Zudenica i rapskog kaptola i bratovštine Velike (Magna, a to je ona „Sancte Mariae et sancti Petri duodecim fratrum“ koju zastupa kaptol).” Pošto rapski biskup hoće da pobire dohodaka od ove bratovštine i ostalo, kaptol se tomu opire. Tu se svi dogovore, da će stvar dati da rasudi Rabljanin, trogirski biskup, kako smo lani to vidjeli. (Rab: Archivum Capituli Arbensis, liber 43. („Documenta...“, pagina 235.))

14. listopada 1425. “Castaldiones fraternitatis sancte Marie et sancti Petri XII (duodecim) fratrum” prodaju zemlju (I./707.)

Pred *nodaro Dominico quondam Signo de Plangoso d' Arbe'*, predstavnici “delle” *confraternito di Santa Maria e di San Pietro de Dodeci fratelli al signor Colano figlio del signor Cernotta* prodaju jednu zemlju „in contrada chiamata Schiro” i to za 25 libra. (Rab: Nadžupski arhiv: Atti notari, II., 817.)

Original je stalno bio latinski. Kasnije ga turiše u talijanski jezik u "Attin."

23. siječnja 1438. Dokumentat je zove: “Fratelea magna.” (I./717.)

"Arbi 23. siječnja 1438. Procuratores frataleae magnae“ (a to je fraternitas sancte Mariae, sancti Petri et XII. fratrum) promijenjuju jednu zemlju one bratovštine sa zemljom samostana svetog Stjepana u Barbatu i čine zato ugovor s paterom Benediktom, opatom onoga samostana.”

Dne 25. siječnja daje jednu zemlju koja je „ultra portam Arbiensem, sive in contrata vocata Petreto.”

Dne 6. veljače prodaju zemlju koja je „in contrata vocata Bua (a to je, kaže, blizu salina. Ali kojih?)

Dne 10. svibnja 1442. prodaju jednu zemlju pred svjedocima: Lukom sinom Stjepana nazvanoga Magas „de Maluisino (=Mali Lošinj) habitator Arbi.“ (Rab: Archivum Capituli, liber 43 ("Documenta dioecesis Arbensis", 161-163.))

Po prvi put dolazi lokalitet Bua.

Petreto (danas, kada ovo pišem, zovu Petrac) po prvi put vidjesmo godine 1086. To je ona punta ispod župne crkve u Banjolu, i to dio do mora.

**29. siječnja 1459. “Castaldiones maiorum fraternitatum sanctae Mariae et sancti Petri...”
(I./842.)**

Rapski biskup Ivan Scaffa „tamquam primus castaldus maiorum fraternitatum sancte Marie et sancti Petri, cum consensu domini presbyteris Johannis de Migna et presbyteris Cresti de Rade et presbyteris Nicole de Bode castaldiorum et eius sociorum,” s dopuštanjem sve braće, daju u najam Pavlu Suchota jednu zemlju one bratovštine (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 138.)

**12. svibnja 1460. Zintil u testamentu, da je upišu in fraternitatem sancte Marie XII. fratrum
(I./847.)**

Arbi. Anthonina relictā qoundam Cresti Zintil čini testament. Neka je upišu kao consororem in fraternitatem sancte Marie maioris XII. fratrum et fraternitatem maiorem sancti Johannis fratrum minorum. Poslati jednu osobu ad sanctum Bernardinum de Aquila. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 534.)

28. siječnja 1461. Spominje se grobnica ove bratovštine kod katedrale (I./856.)

Vidi pod: Bratovština svetog Kristofora - 28. siječnja 1462. Spominje se njezin grob kod katedrale (I./856.)

**22. rujna 1471. *Fraternitas sanctae Mariae...* (biskup presijeda, kao vrhovni član)
iznajmljuje... (II./14.)**

Sastala se bratovština *fraternitatis magne sancte Marie maiorum duodecim fratrum*. Predsjedava rapski biskup Ivan Scaffa. Iznajmljuju „muraleas in contrata sancti Petri de Natra." (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 60.)

9. svibnja 1484. Jelena Odalich se upisuje “in fraternitatem sanctae Mariae maioris XII fratrum in cathedrali” (II./43.)

Vidi pod: Bratovština svetog Kristofora - 9. svibnja 1484. Jelena Odalić upisuje se u istu (II./43.)

17. siječnja 1530. Grobnice velike bratovštine svete Marije (II./122.)

Pasqua uxor magistri Francisci de Bonis Caldonis čini testament. Ukop u grobnicu Velike bratovštine svete Marije. Grgurovske mise. Ostavlja „vestem de sanito rubro“ polovicu crkvi svetog Vida u Rabu, a polovicu svetoj Eufemiji u Kamporu. Nekomu ostavlja „suam prostircam (pokrivalo domaće učinjeno od domaće vune. I sada to tako zovu na Rabu i Pagu) rubeam et cussinum.“ (Rab: Sudski Arhiv: Tolle Christophori: Testamenta..., 166, 167.)

10. ožujka 1543. Kaptol gratis prima u ovu bratovštinu: Mateja de Marinellis. Svrha ove bratovštine. (II./149.)

Sabrao se je sav kaptol u kuću biskupa vikara Ivana de Nimira, koji radi bolesti ne može iz kuće. On im reče: Vi znate, da je pred nešto dana Matej Marinellis dao učiniti za katedralu paramenat „panis aurei“. Bilo bi nezahvalno, da ga se ne sjetimo. Svi zaključe: Primamo ga gratis, i njegovu svu djecu i zakonite muške potomke „in confratres et sorores fraternitatis maioris Duodecim Fratrum sancte Mariae ecclesie cathedralis“, da budu dionici svih dobrih djela, molitava, oficije, misa, meditacija, propovijedi... što ih uživaju članovi ove bratovštine. (Rab: Sudski Arhiv: Franciscus Fabianich: Instrumenta, 884.)

Bratovština sanctae Mariae de Calafatis (za zanatlije) (Rab)

11. studenog 1451. (Prvi put se spominje!) “Fumia de Maja” u testamentu naređuje, da je upišu “in fraternitatem sancte Marie de Calafatis” (I./791.)

„Arbi 1451. 11. studenoga. Fumia relictā (udova) quondam Pauli de Maja de Arbo, čini testament. Određuje grugurovske mise. Neka je upišu in fraternitatem sancte Mariae de Cafalatis.” (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae Stantiis, 873.).

Tu susretamo naziv „de Calafatis“ (= brodograditelja). Koliko znadem bila je samo jedna Gospina bratovština sa sijelom u katedrali. U nju su se upisivali i biskupi i kaptol. Vidi se, da se zvala i: „de Calafatis“.

15. travnja 1452. “Fraternitas sancte Marie Calafatorum!” (I./794.)

Arbi 1452. 15 travnja. *Apud ecclesiam sancti Andree damar (= de mari). Magister Petrus de Clun (Kljun), cerdo, habitator Arbi, tamquam castaldus fraternitatis sancte Mariae Calafatorum,*

prodaje krojaču Krstu de Stoicho vina ove bratovštine (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, I., 241.)

2. listopada 1461. A. de Domaludio ostavlja u testamentu novaca “fraternitati sancte Marie de Calafatis” (I./855.)

Vidi pod: Bratovština svetog Kristofora - 2. listopada 1461. Antun de Domalutio naređuje u testamentu da ga upišu u ovu bratovštinu (I./855.)

9. ožujka 1494. Confraternitas sancte Marie Calafatorum iznajmljuje zemlju (II./63.)

Nobilis vir Ser Johannis de Dominis appellatus Bachinus, prokurator fraternitatis sancte Marie Chalafatorum i confratres, daje u najam Nikoli Panavich de Valle sancti Petri derrum in Palmono (Rab: Sudski Arhiv: Acta Georgii Segota, 159.).

25. ožujka 1527. “Confraternitas sancte Marie Calafatorum in ecclesia Cathedrali”, iznajmljuje zemlju (II./118.)

Damianus bottarius (bačvar)... *castaldiones fraternitatis sancti Calaphatorum in ecclesia cathedrali* iznajmljuju zemlju in Pessalo. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Francisci Nosciza, 25.).

Bratovština sancti Sebastiani (Rab)

18. lipnja 1467. Nikola Fabijanić, “castaldus fraternitatis sancti Sebastiani”. (Prvi se put spominje!) (II./9.)

Arbo. Nikola Fabianich, *castaldus sancti Sebastiani* uređuje jedno njezino imanje *in Pessalo*. Za tu njivu ista bratovština govori 3 mise u crkvi svetog Tome (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta V., 6.)

25. siječnja 1469. “Fraternitas sancti Sebastiani” (II./11.)

Eufemija udova pokojnog Silvestra, *civis Arbi*, čini testament. Neka je upišu *in fraternitatem sancti Joannis fratrum minorum* i neka je ukopaju u onoj crkvi. Neka je upišu i u bratovštinu svetog Sebastijana i svetog Vida. Crkvi svetog Tome ostavlja *unam eius tobaliam valoris 8 librorum* (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 297.)

5. srpnja 1473. Jacobus Falsich de Scrisca ostavlja joj posjed (II./23.)

Arbi. Jacobus Falsich de Scrisca habitator et civis Arbi čini testament. - Ako mu umre kći Jeleniza prije vjenčanja, onda sve ostavlja bratovštini svetog Sebastijana. U tomu slučaju će ona bratovština morati kupiti 1 paramenat i 1 križ i poslati 1 osobu *ad sanctum Franciscum de Assissio pro anima sua*. Komisari testamenta neka prodadu jedan njegov mač. Neka mu *fratres minorum sancte Euphemiae* izgovore 3 serije Grgurovskih misa (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 12.)

26. siječnja 1475. Thomas de Bolcha upisuje se *in fraternitatem sancti Sebastiani* (II./26.)

Arbi. Thomas de Bolcha čini testament. Da ga ukopaju *in ecclesiam sancti Thomae*. Na dan ukopa neka mu izreku 10 misa. Neka ga upišu *in fraternitatem sancti Sebastiani et sancti Viti*. Grgurevske mise (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, VII; 68.)

**17. kolovoza 1478. “Fraternitas sancti Sebastiani in ecclesia sancti Thomae de Catrubo”
(II./35.)**

Juriča marinarius čini testament. Ostavlja ženi, Maruli, kuću. Kada ona umre neka kuća pripade *confraternitati sancti Sebastiani de Arbo in ecclesia sancti Thomasi de Catrulo* (Rab: Archivum Capituli, folium 26. (Legata, 3.)).

**20. kolovoza 1479. “Fraternitas sancti Sebastiani in ecclesia sancte Thomae de Catrubo”
(II./37.)**

Arbi. Marinus de Trani (južna Italija) čini testament. - Da ga ukopaju *in ecclesiam sancti Thomae et sancti Sebastiani*. Da ga upišu *in fraternitatem sancti Sebastiani*. Neka don Ivan Ilianich za nj izreče grgurevske mise “in dicta ecclesia sancti Sebastiani.” Neka pošalju za njega u Rim 1 osobu. Neka mu žena u redu drži “suum barchosium” (brod), dok ga ne izruči njegovim nasljednicima (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, 49.). - Što ovdje spominje crkvu svetog Sebastijana i Tome, to nijesu 2, nego 1 crkva i to svetog Tome de Catrubo, a u njoj je bila bratovština svetog Sebastijana. - *Certo!*

9. svibnja 1484. K. Odalić upisuje se u ovu bratovštinu (II./43.)

Vidi pod: Bratovština svetog Kristofora - 9. svibnja 1484. Jelena Odalić upisuje se u istu (II./43.)

11. siječnja 1573. Fraternitas sancti Sebastiani iznajmljuje zemlju. - (Ovim se zadnji put spominje!) (II./196.)

Nikola Biza prokurator *fraternitatis sancti Sebastiani* unajmljuje pastiru “in Tignarosa, Bergnazu Sucich” teren in Valzetto (Rab: Sudski Arhiv: Acta Giovanni Antonii Cernota, X., 69.).

Bratovština Corpus Christi (Rab)

12. travnja 1517. (Prvi se put spominje!) Frater Dokula u testamentu naređuje, da ga u nju upišu (II./106.)

Arbi. Ser Franciscus filius Docule bono, čini testament. Za komesara testamenta ostavlja svojega oca Dokulu Bono. Da ga ukopaju u kapelu *sanctorum Petri et Pauli*, kod njegovoga strica. Grgurevske mise. Upisati u bratovštinu *Corporis Christi*. Neka se kupi *paramentum unum pro ecclesia sancti Bernardini pretio 18 librarum*. Pri ukopu, neka mu obuku tijelo u franjevački habit. (Rab: Sudski Arhiv: Instrumenta presbyteri Francisci Terebezio (Terbecij), 49.)

20. kolovoza 1517. Mathaeus Marçaç u testamentu ostavlja joj novaca (II./107.)

Magister (zanatlija) Mathaeus Marçaç čini testament. Da ga ukopaju *in ecclesia sancti Johannis de Arbo*. Na dan ukopa 1 pjevana i 20 tihih misa, te 20 duplijera „et candellas ad sufficientiam.“ Navada koliko da dadu bratovštini *Corpus Christi, sancti Antonii Novi, sancti Francisci de Camercario*. (Rab: Sudski Arhiv: Testamenta Christophori De Thole, 210, 211.)

26. veljače 1548. Valentić joj ostavlja rubac izrađen svilom i zlatom! (II./156.)

Domika, udova Petra Valenticha, čini testament, da je ukopaju u *ecclesia sancti Joannis Evangelisti*. Ostavlja *fraternita Corpo di Christo uno fagnol lavorato con seda cremesina et oro*. - Grgurovske mise. (Rab: Sudski Arhiv: Acta presbyteri Francisci Facina, VI., 9.)

**25. siječnja 1551. S. Mravić se ukopava “...in sepultura fraternitatis Corporis Christi”
(II./160.)**

Santola Mravich u Rabu čini testament. Ukop u grob bratovštine *Corporis Christi*. Nećakinji ostavlja polovicu kuće koja je „in Capodanzo appressa la chiesa de san Vido.“ (Rab: Sudski Arhiv: Acta presbyteri Francisci Facina, VI., 15.)

Bratovština sancti Nicolai (Rab)

12. rujna 1451. Spominje se po prvi put (I./786.)

“Arbi. Damianus de Frascha, Johanis Gagan et Anthon. De Schavalica, castaldiones fraternitatis sancti Nicolai” prodaju 50 ovaca 8 Mihajlu de Spalatio. Ovce pripadaju ovoj bratovštini. (Rab: Sudski Arhiv... Acta Andreae Faieta I., 226.) Po prvi put se spominje u dokumentima ova bratovština.

27. travnja 1455. “Fraternitas sancti Nicolai de Arbo.” (I./816.) (ima dva navoda pod ovim datumom)

Arbi. Jurguis frater Andree cablarii (onaj koji čini kablića) *et Bathista de Tolle castaldiones fraternit. S. Nicolai de Arbo et nomine Nicolice Turcho earum sotio*, izjavljuju, da su primili od *Ant. de Schiavina libras 43* koje je dugovao za ovce ove bratovštine. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 814.)

18. listopada 1478. “Fraternitas sancti Nicolai...” (II./36.)

Chrestulus de Picicio chastaldiones fraternitatis sancti Nicolai daju u najam teren ove bratovštine. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, IX., 15.)

18. lipnja 1489. “Fraternitas sancti Nicolai de Arbo i zemlju “in Bagnollo” (II./48.)

“Bartul Ducovinig, ad presens habitator Arbi, castaldus fraternitatis sancti Nicolai de Arbo, ureduje pitanje prava na zemlju bratovštine in Bagnollo.” (Rab: Sudski Arhiv, Acta Antonii Citadella, I., 2.)

“Magister Paulus Valentig ex partibus Sclavonie” kreira prokuratora (ib. 2. Citadella ne piše prezimena na “Ch.” Njemu svi završavaju na “g” kao da je rođen u Njemačkoj! Ide dakle: Valentich)

21. rujna 1492. *Fraternitas sancti Nicolai* mijenja strop u istoimenoj svojoj crkvi (II./55.)

Nobilis vir Ser Johannes Bachinus de Dominis et Nicolaus de Bergamo et Antonius de Nigna de Castesis castaldiones fraternitatis sancti Nicolai de Arbo, ugovaraju: Treba izmijeniti suffitam (strop) in ecclesia sancti Nicolai et sam (= ecclesia) incholorire cum azuro iuxta suffitam fraternitatis sancti Sebastiani (Rab: Sudski Arhiv: Acta Georgii Segota, 36.)

27. prosinca 1555. Bratovština broji 51 člana: sve mornari. Kreiraju kapelana. Ovaj je dužan pjevati u hrvatskom jeziku epistola i evanđelja - oživljavaju bratovštinu. (II./169.)

“Ser Marco Cholich marinaro et Ser Zuane Cortese castaldi koji (= oggi) eletti della fraterna di s(anto) Nicolo”, izabiru za kapelana bratovštine don Fr. Caligo. On je dužan braći “celebrar la messa nella ditta chiessa et cantar in schiavo la epistola et evangelio tutte le feste comandete per la chiessa et il giorni deli Morti.” Godišnje će dobiti 20 libra.

Suviše se obligraše danas svi kapetani rapskih brodova i to, 1) Zanetto Simplicio, Ser Marco Cholich; 3) Zuano Sidinich; 4) Ser Zarzi de Zarane; 5) Ser Antonius Bilim; 6) Ser Bernardin Malvasia; 7) Ser Zanetto Dastrovich; 8) Zuane Dudich;= neki put kada se vrate s putovanja, dati će svojoj bratovštini “un aquilone, cine: soldi due.” Isto tako i pojedini mornar. Tako urediše da podignu, ožive zamrlu bratovštinu: U bratovštini ih je bilo 51. Toliko je dakle bilo pomoraca. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Francisci Fabianich, 448, 449.)

Notiraj, kako ističu ti pomorci, da se hrvatski pjeva epistola i evanđelja. Vidi se da je na Rabu bilo kroz stoljeća isto: Narod saobraćava između sebe hrvatski, a dokumenti se pišu na talijanskom radi mletačke tuđe vlasti. Tako je bilo dugo dugo i za Austrije. A ovo tumačim ovako: ostao je običaj od propale Venecije. Austrija nije talijanski jezik bojkotirala, a to iz politike; da se Slaveni na Jadranu ne probude! Sačice (sic!) talijanskog življa nije je plašila! = Kada je 1918./1919. te 1941-43. Italija držala otok Rab - bilo je isto! Službeno se izdavahu dokumenti narodu... talijanski, a i narod je letio od "Iruda do Pilata" da mu vješti u talijanskom jeziku sastavljaju molbe u talijanskom jeziku, a svijet je govorio među sobom hrvatski, premda su Talijani to jako mrkim okom pazili. Ne jednom se je čulo od kojeg talijanskog činovnika: *Cosa questo croato!! Siamo in Italia!!* Glavarima sela općina... šiljala je naredbe talijanske, a glavari bi to mirno pročitali. Prava nagrada! Jer kako uopće nemadijahu pojma u talijanskom jeziku, to ni jednu riječ u redu ne bi pročitali! Svi bi se smijali! Uglavnom bi ipak znali o čemu se radi, jer bi im ipak koji na općini kazao hrvatski o čemu je posao. Drukčije se nije moglo. Jer narod goloruk pred ono circa 1000 vojnika na Rabu i njihovim vlastima, koji vazda plivahu u zanosu ratnih pobjeda, što da poduzmu? Svaki nig- najmanja kazna deportacija u Italiju! Što pak nijesu vidjeli svi Talijani sa svim radijima, novinama i serijama, to je vidio narod da se bliži dan, da se Italija sruši. Zato je mirno trpjelo i čekalo i dočekalo u jesen 1943.

Bratovština sancti Michaelis (Rab, katedrala)

3. svibnja 1370. Prvi se put spominje (I./620.)

"Arbi. Ego Sfita (= Cvita) uxor quondam Radigy murarii ... facio ... testamentum. Da je upišu in fraternitatem sancti Michaelis et in fraternitatem sancti Viti. Volo et ordino quod rasa mea et filo meo et de lana ostavlja za dušu." (Sudski Arhiv, Rab: Instrumenta Nicolai Curtarolo, folium 58.)

Bio je općenito običaj na Rabu narediti u testamentu da ih post mortem unesu (upišu) u razne bratovštine.

Ovdje se po prvi put spominje bratovština svetog Mihaela i svetog Vida u Rabu.

4. siječnja 1431. “Fraternitas sancti Michaelis, altaris sancti Michaelis ecclesiae Cathedralis” unajmljuje pašnjak (I./710.)

“Arbi. 1431.: 4. siječnja... In camera episcopatus Arbensis.” Prokurator “fraternitatis altaris sancti Michaelis ecclesiae cathedralis” daju u najam pašnjak. “Paulo de Caster, nunc bravario in Lono.” Pašnjak se nalazi u Kamporu (piše ga “Incampora”) Dopuštaju mu, da na onomu terenu učini i stan: (“comardam”) za stanovanje. (Rab: Arhivum Capituli Arbensis, liber 43. (“Doc...”88.))

Caster - to prezime dakako danas ne postoji ni na Rabu ni na Lunu gdje je pasao blago rapskih plemića.

23. veljače 1455. “Fraternitas sancti Michaelis in ecclesia Cathedralis” (I./814.)

Arbi. Maria Caserio dariva nekomu Stjepanu svoje pravo na pašnjak *in Campora*. Pašnjak pripada *fraternitati altaris sancti Michaelis positi in ecclesia sancti Michaelis cathedralis*. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 807.)

30. siječnja 1472. *Fraternitas sancti Michaelis* daje decime apostolskoj stolici. (II./16.)

Vidi pod: Bratovština sancti Michaelis de Camporo - 30. siječnja 1472. *Fraternitas sancti Michaelis* daje decime apostolskoj stolici (II./16.)

Bratovština sancti Antonii Novi (Rab u crkvi svetog Križa.)

11. veljače 1375. “Fraternitas sancti Antonii Novi” (I./626. - u prilogu str. 19)

„Crissius de Motor” kao prokurator testamenta svoje pokojne žene, daje „fraternitati sancti Antonii Novi” jednu zemlju. (Curtarolo, 203.)

20. kolovoza 1517. Po prvi se put spominje (II./107.)

Magister (zanatlija) Matheus Marçaç čini testament. Da ga ukopaju *in ecclesiam sancti Johannis de Arbo*. Na dan ukopa 1 pjevanu i 20 tihih misa, te 20 duplijera "et candellas ad sufficientiam." Navada koliko da dadu bratovštini *Corporis Christi, sancti Antonii Novi, sancti Francisci de Comerçario*. (Rab: Sudski Arhiv: Testamenta Christophori de Thole, 210, 211.)

14. siječnja 1532. "Fraternitas sancti Antonii Minoris" (To je ista ona: *sancti Antonii Novi!*) (II./123.)

Kastaldi *sancti Antonii Minoris* iznajmljuju Tomi Tomasich zemlju one bratovštine. Zemlja jest *in Plain*. (Rab: Sudski Arhiv: De Thole: Instrumenta, 284.) - „Sancti Antonii Minoris”, mislim da je to što i *sancti Antonii Novi*, gdje je danas sveti Križ (Vidi godinu 1536.: 29. rujna.)

(II./124.)

“Plain” jest, mislim, što i Plogin ili Plogar. Jer i danas (17. veljače 1944.) zovu teren oko Šurline: “Plāj”, a to je varijanta za Plogar! Jer Kamporci danas pod “Plogarom” razumiju kamenitu kosu ispod samostana put Dunda, a, eto, jedan dio Plogara, ekshatezohem zovu Plaj. Ovaj naziv “Plaj” prošao je kroz vjekove razne metamorfoze, te od Plain danas imamo Plāj. - I pod drugim dijelovima zemlje na Rabu opstojalo je analogno generalno ime “Plogare” (pak i na Pagu oko Novalje!), a vremenom to nazivahu i Plāj kako ćemo vidjeti tu i tamo kroz vjekove. - Na primjer, ove godine 1532., 20. siječnja *dona Maria relictæ quondam Ser J. Angeli de Colalto* iznajmljuje u Kamporu zemlju “in contrata Playn”, a to je isto što i gori rekosmo. (Rab: Sudski Arhiv: Franciscus Fabianich: Instrumenta, 212.)

21. travnja 1560. Preuređuje njezina pravila. Otada je zovu: "Fraternitas Lacrimosi Crucifisci vel sancti Antonii Parvi" (II./180.)

Preustroj bratovštine „Sancti Antonio Picolo" obavio se je danas. Tu se čita: "...Jedan plemić bit će prokurator bratovštine. - Plemić ne može biti kastald. - Braća su dužna doći na sprovod pod globom od 2 solida. Svaki član će na sprovodu dati za pokojnoga po 1 solid. - Ova se bratovština može nazivati otsada: Lacrimosi Crucifisci ili sancti Antonii Parvi. - Svijeće koje se daju na Candeloru (2. veljače) bit će velike prema mogućnostima braće." (Rab: Nadžupski Arhiv (Acta notarili, VII., 250.) Ex modoro Ch. Fabliano. Pisano je latinskim.)

17. srpnja 1560. Fraternitas sancti Antonii Parvi misli se fuzionirati s onom SS. Crucifisci koja je u istoj crkvi (II./180.)

„Actum in cancellaria curie episcopalis Arbensis." Ser Stephanus de Cortesiis prokurator bratovštine *sancti Antonii Parvi i Fr. de Bare eius collega*, izjavljuju u ime bratovštine: pristajemo, da se naša bratovština spoji s onom „Cum frateleo (sic!) sacratissimi Crucifisci Lacrymosi", samo ako rapski plemići dadu toliko „eandem quantitatem bonorum, que prefata fraternitas sancti Antonii habere reperitur." Suviše, ako propisi bratovštine svetog Antuna ostanu i u novoj bratovštini na snazi, a oni od svetog Križa, neka se njoj dodadu. (Ibid., 124. - Rab: Nadžupski Arhiv (Acta notarili, VII., {u „Varia"}. folium 64]) - Do unije je došlo 15. prosinca.

15. prosinca 1560. Fuzioniraše se obe gornje bratovštine (II./180.)

„Arbi congregatis hodie in ecclesia sancti Antonii Parvi et SS. Crucifisci Lachrimosi prope ecclesiam sancti Joannis Evangelistae fratrum Conventualium de Arbo, confratribus ad numerum 32, coram quibus porrecta fuit scriptura infrascripta nobilium Arbensium producta, qua per me notarium eis perlecta et illirico sermone explanata. Ad bussulum et balotas ipsam acceptaverunt, laudaverunt. Tenor scripturae est." Sada dolazi u talijanskom jeziku taj dokument. Pošto ljudi neznadijahu talijanski, morao im ga je Hrvat (sic!) prevesti - Tu se pak kaže: Pošto je u ovoj crkvi svetog Antuna utemeljena bratovština svetog Križa Proplakanoga „per causa del miracolo

l'anno passato da tutti universalmente visto in questa chiesa," i pošto ta bratovština želi da se s njom sjedini bratovština svetog Antuna, koja je „nella ditta chiesa

(II./181.)

antiquamente instituta" i to pod nazivom „Bratovština Proplakanoga Isusa" da se tako od svih u miru štuje ova sveta mjesta. Odvijali su se sastanci obiju bratovština glede unije. Stara je bratovština primila pravila nove uz neke dodatke. - Radi se o tomu: Bratovština svetog Antuna bijaše bratovština pučana, zato bratovština svetog Ante promjenjuje 6. glavu pravila bratovštine svetog Križa „te će nobiles et populares biti castaldi. Popolari još dodaju. Ako vremenom populares učine samostan koludrica za pučanke, bratovština Križa se tomu ne može protiviti, niti će moći kćeri plemića postati koludricama u tomu samostanu. (Rab: Sudski Arhiv: Instrumenta Christophori Fabiani, 134. - Rab: Nadžupski Arhiv: (Acta notarili, VIII., 250.)) = Doista kasnije pučani utemelje samostan svete Justine za svoje kćeri. - Dodajem pjesmu* koja se pjeva i danas (1943. ...) na praznik proplakanja svetog Križa.

* I.
Štujemo braćo blagdan danas
U koj Isus plaka za nas
Na oltaru ovdi steći
S Bogom ocem nas mireći.

II.
Tisuć pesto godin biše
I šezdeset jošte više
Da se Čudo ovo zgodi
Poklen Isus se porodi.

III.
Gorke suze poče ronit
Plaćuć gorko tere cvilit
Na viđenje svega puka
Ki odvika staše skupa

IV.
Za utažit Božju pravdu
Jer vidaše u ovom gradu
Zlobu svaku i veliku
Koja nije u priliku.

V.
Suze roni, oca moli
Na oltaru ovde doli
Da se rači on prostitute
Puka svoga ne umoriti.

VI.

X.
Rabljani su sami bili
Ki su milost tu imili
Da vidihu Boga plaćuć
I njegove suze taćuć.

XI.
Milost svaku ku prosime,
Od Tebe ju mi imame!
Ti nas braniš, Ti nas čuvaš,
Dobra svaka nas napunjaš.

XII.
Svaki ki se Tebi uteče,
Sam' da ima čisto srce,
Ne kratiš mu nijene stvari,
Već mu daješ mnoge dari.

XIII.
Ti si naša čast i dika
Raba grada prevelika
Ti si naše sve veselje
I u tuzi utišenje

XIV.
Ti si naša slavna kruna,
Ti si naša radost puna,
Ti si naše sve poštenje
Dika, slava i veselje.

XV.

Kako da bi htio reći
Na oltaru ovdi steći:
Nu pogledaj suze ovoga
Sina Tvoga pridragoga
VII.

Koje jesu bilig pravi
Od goruće me ljubavi,
Kuju nosim ovom puku
Za kim trpim drugu muku.
VIII.

Ko se čudo tad zgođiše
Onda kada ovo biše!
I kako se sav grad buči,
Sama pamet to nas uči.
IX.

Po sve vike ni se čulo
Ni vidilo takvo čudo
Da prilika ikad plače,
Suze roni tere istače.

Braćo draga vi čuhote,
Kako Isus plaka tote,
Sad slišate Njega muke,
Ke podnese u Židov ruke
XVI.

On u vrtu poče trpiti,
Pot krvavi ondi znojiti,
Krv poteče oda svuda,
Od svakog Njega uda.
XVII.

Sad ga vidmo pri koloni
Kako stoji vezan ondi,
Kako od tila meso skače
Na nemile one udarce.
XVIII.

Razmislimo: Trnja krunu
Slavnu glavu dračja punu!
Ka od svuda krv ističe,
Niz Njegovo sveto lice. ³⁰

Bratovština *sanctae Crucis Lacrimosae* (Rab)

2. siječnja 1560. Utemeljena je in ecclesia sancti Antonii Parvi (Danas sveti Križ, u naše dane!) (II./179.)

Sastao se je kaptol u biskupovoj rezidenciji. Tu je “Spectabilis Comunitas nec non tota Universitas Arbi” zamolila Kaptol: “Quod cum sub die 14./XII. proximi praeteriti sancta Imago lignea sacritissimi Domini Nostri Crucifisci Jesu Christi, existens super altarem domini Antonii huius civitatis, visibiles, veras et naturales effundisset lacrimas: intendentesque ab talem miraculo (nunquam a saeculo auditum) placare iram Dei Omnipotentis, ad laudem quoque et honorem Sue Maiestatis, ac sub titulo Sancti Crucifisci Lacrimosi constituere unam Fraternali sive Confraternitatem in dicta ecclesia cum licentia et consensu reverendi Ordinarii et Clariss. domini comitis.” Dalje se obvezuju tu pred kaptolom: u bratovštinu će se primiti besplatno sav kler i kaptol i sve svećenike u biskupiji, uz pogodbu: “svi od klera koji se upišu, dužni su in vigilia festivitatis dictarum Lacrimarum personaliter venire ad decantandum Vesperas, nec non die sequenti, quae erit 14./XII, similiter ire cum processione solemniter per totam civitatem et postea venire ad decantandam Missam et vespas in dicta ecclesia.” (Rab: Arhiv bivše rapske biskupije

---

³⁰Pjesma je ispisana pisačom mašinom i nalazi se na zasebnom papiriću, umetnutom u Kroniku.

(u nadžupskom arhivu) XIII, 66. Tu je kopija.- Rab: Archivum Capituli: liber 27, pagina 68, et liber 43., pagina 223.)

Na to je Kaptol na ovom vijeću formirao i proglasio statut buduće bratovštine sv. Križa i proslavu godišnjice onoga čuda. Određuje: 1./ Neka bude 14. prosinca blagdan zapovijedani za grad i njegovu okolicu (“et suo territorio”). 2./ Na Vigiliju kler će poći *processionaliter* u kapelu svetog Antuna i pjevati Vespere. Drugi će dan tamo pjevati Misu i tada će biti procesija po gradu na koju su dužni doći “...frati minori Osservanti, Conventuali, Terziari, con la Confraternita del SS. Corpo di Cristo e del nostro Confalone san Cristoforo.” Na procesiju imaju doći i svi članovi bratovštine svetog Križa koji nijesu legalno zapriječeni. Kler neće plaćati članarine, ali je dužan svu pobožnost obavljati besplatno. 3./ Kapelan ove bratovštine dužan je u onoj crkvi govoriti misu svakoga blagdana, svaki petak i subotu i 14. prosinca. 4./ Danju i noću neprestano će pred onim Križem gorjeti lampada. 5./ Pošto se drži da će u novu bratovštinu doći mnogo naroda, (kojoj će biti sijelo u crkvi svetog Antuna Maloga), to će se učiniti 4 kastalda: 2 plemića i 2 pučana. Prije će polagati zakletvu. Služba im traje 3 god. 6./ svaki će platiti upisnine s 4 lire 7./ Na sprovode braće, svaki je dužan doći na sprovod valjano ne zapriječen, inače je globa od 2 solda. (Rab: Archivum Capituli, liber 27 (“Confraternitas* sancti Crucis Lacrimose”, pagina 64... - on ovoj istoj teci, na pagina 71. nalazi se preinačena, prema modernijim vremenima, “Confraternitas Madone Carminis” u crkvi svetog Justina.)

*Ovdje prilažem otipkanu kopiju pjesme, koju i danas pjevaju 14. prosinca u onoj crkvi na uspomenu događaja. Kada je nastala? Važna radi događaja, premda bez umjetničke strukture. Ali je dolična pučka radnja.³¹

17. srpnja 1560. *Fraternitas sancti Antonii Parvi* misli se spojiti s onom svetog Križa

(II./180.)

Vidi pod: Bratovština sancti Antonii Novi - 17. srpnja 1560. *Fraternitas sancti Antonii Parvi* misli se fuzionirati s onom SS. *Crucifisci* koja je u istoj crkvi (II./180.)

---

³¹Ista pjesma kao i u navodu: Bratovština sancti Antonii Novi (Rab u crkvi sv. Križa.) - 15. prosinca 1560. Fuzioniraše se obe gornje bratovštine (II./180.)

15. prosinca 1560. Dođe do gornje fuzije. - Pjesma o svetom Križu Proplakanomu. (II./180.)

Vidi pod: Bratovština sancti Antonii Novi - *15. prosinca 1560. Fuzioniraše se obe gornje bratovštine (II./180.)*

Bratovština sancti Viti (Rab)

3. svibnja 1370. Prvi se put spominje (I./620.)

Vidi pod: Bratovština sancti Michaelis - *3. svibnja 1370. Prvi se put spominje (I./620.)*

30. studenog 1448. Opet se spominje (I./762.)

“Arbi 1448. 30. studenoga. Apud torcular sancte Mariae Arbi. Presentibus Minota de Leone et Marino de Sfaina testes - Michsa de Grigote et Bartholomeus de Matharello castaldiones sancti Viti daju u najam Nicolao Serbe de Lasin unum derrum istius fraternitatis, in Runcha.” (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, I., 140.)

25. studenoga 1453. “Castaldiones sancti Viti...” (I./805.)

“Arbi. Presentibus Michaele de Spirandello et Christophoro de Barbara testes. - Creste de Druffa... kao castaldiones fraternitates sancti Viti de Arbo” daju u najam Stephano *vocato Bosna duo derra posita in Roncha.* (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 326.)

2. listopada 1461. Antonio de Domaltudio ostavlja novaca fraternitati sancti Viti (I./855.)

Vidi pod: Bratovština svetog Kristofora - *2. listopada 1461. Antun de Domaldutio naređuje u testamentu da ga upišu u ovu bratovštinu (I./855.)*

25. siječnja 1469. “Fraternitas sancti Viti...” (II./11.)

Vidi pod: Bratovština sancti Sebastiani - 25. siječnja 1469. “*Fraternitas sancti Sebastiani*” (II./11.)

26. siječnja 1475. Thomas de Bolcha upisuje se in fraternitatem sancti Viti. (II./26.)

Arbi. Thomas de Bolcha čini testament. Da ga ukopaju in *ecclesiam sancti Thomae*. Na dan ukopa neka mu izreku 10 misa. Neka ga upišu in *fraternitatem sancti Sebastiani et sancti Viti*. Grgurovske mise. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, VII; 68.)

9. svibnja 1484. Jelena Odalich upisuje se in fraternitatem sancti Viti. - (Time se po zadnji put spominje po dokumentima!) (II./43.)

Vidi pod: Bratovština svetog Kristofora - 9. svibnja 1484. *Jelena Odalić upisuje se u istu* (II./43.)

Bratovština sancti Antonii abbatis (Rab) (u crkvi sv. Ante na Kaldancu)

14. lipnja 1370. Prvi se put spominje (I./621.)

“*Arbi. Presente magistro Nicolica de Lançita...*” Magister Nade čini testamenat. Ostavlja “*derrum de Palmono*”. “*Item relinquo fraternitati sancti Antonii solidos 30 (?), fraternitati sanctae Marie Calafatorum unum vasellum de melioribus.*” (Sudski Arhiv, Rab: Instrumenta Nic. Curtarolo, folium 63.)

Po prvi put se u pisanim spomenicima spominju ove 2 bratovštine. One su dakako davno prije nastale. Ona svetog Antuna imala je sijelo u crkvi svetog Antuna opata na Kaldancu. Bila je to bratovština plemića.

31. srpnja 1381. “...Fraternitas sancti Antonii de Candansio” (I./626. - u prilogu str. 27)

“Creste de Berno” kao kastald bratovštine “sancti Antonii de Candansio” (= Kaldanac) jednu zemlju ove bratovštine. Zemlja je “in Caplazo”. (Curtarolo, 261.)

25. listopada 1444. Jedna zemlja ima među: Posjed “fraternitatis sancti Antonii de Capodanzo” (I./731.)

“Arbi 1444.: 25. listopada. In presentia presbyteri Cerni de Costa (otrag vidjesmo da se pisalo Chosta), mansionarii Arbensis...”, rapski biskup Nikola, da pomogne “ecclesiam sancti Nicolai de hospitale” daje u najam 2 vinograda i pašnjake uz one obveze, kako propisuju “statuta arbina” (tj. rapska.) Oni se pašnjaci nalaze “in Barbato apud muros Iuppani (čisto hrvatska riječ župan.) Međe: Fraternitas sancti Antonii de Capodanzo” (tj. njezini pašnjaci.) Jedan se opet pašnjak nalazi: “In capito de Barbato”. (Rab: Archivum Capituli, liber 43. (“Documenta...” 48 - Farlati: Illyricum Sacrum V., 223...))

Tu nam po prvi put dolazi naziv “mansionarius”. Znači: U Rabu je bio za sav otok i za Lun? - kaptol kao takav: župnik. On je vršio po zaselcima duhovnu službu preko kapelana..., koji se zvali mansionari.

Po prvi put se u rapskim dokumentima spominje bratovština sv. Antuna (opata) na Kaldancu. Podrazumijeva se i crkva svečeva. Doista već po njezinom nazivu (s kojim ćemo se brzo susresti!) možemo zaključiti, da je jako stara. U njoj je bila bratovština rapskih plemića.

24. listopada 1456. “Lucatius sozalis fraternitatis sancti Antonii de Capodantio...” (I./825.)

Arbi. Lucatius morlacus, sozalis (kmet) fraternitatis ecclesiae sancti Antonii de Candantio (Kaldanac), in Bagnolo, prodaje unam eius muraleam positam Arbi in contrata sancti Dominici. Međe: De traversa monasterii sancte Andree, ecc. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 975.)

**26. studenoga 1458. “Fraternitas sancti Antonii de Candantio” daje u najam zemlju
(I./841.)**

Kastaldi bratovštine *sancti Antonii de Candantio* daju u najam *presbytero Johanni de Migna, canonico Arbensi et capellano dicte fraternitatis*, dvije zemlje ove bratovštine. Zemlje su in Palude. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 128.)

**16. ožujka 1493. Ova bratovština iznajmljuje 2 kuće kraj te crkve - Magdaleni Budrušićki
(II./57.)**

Magdalena Budrušić “del terzo ordine di san Francesco de penitenza” dobiva u najam 2 kuće od bratovštine svetog Antuna opata koji su pokraj one crkve. Čitamo u izvorniku: “... Considerando (noi castaldi) la gran spurciça (nečistoća) se fa atorno la ditta jesia (=chiesa)”, i jer crkva (svetog Ante) nije držana u redu, “rechiesti noi castaldi da madona Mandalena Budisich Schiavona, che ne piacesse afitarli le due case della ditta jesia, la qual (= Magdalena) se obliga a pagar el fito al anno da cordo (= d’acordo, po ugovoru) per lire dodese (12) et sopra de suo la ditta se obliga a governar la ditta Jesia et tignirla neta et tavaie... per li altari”. Suviše će ona “ debia far le spoxe de fabricar le murie, parte, fenestre et in le case dove meglio gli parera et tuta la spexa...” (Kampore Cronaca... 948.) Ovaj je ugovor bio podastrt 6. ožujka 1504. javnomu notaru na zapisnik, kako je to u dokumentu i upisano. (Rab: Nadžupski Arhiv (“Acta notarili“ VII., (“Varia”), 128. = (“Segota”).))

S ovim aktom počinje Magdalena da provodi zajednički život sa svojim susestrama Trećega reda svetog opservanta Franje u onomu samostanu, koji i danas opstoji, dapače ide od dobra na bolje.

**6. ožujka 1504. Ova bratovština registrira ugovor ob gornjim 2 kućama Magdaleni
Budrušićki (II./84.)**

“Affitanza registrata di do (= 2) case annesse per lire 12 dalli nobili della Fragia (= fraternitas) San Antonii a Madalena Budisich Schiavona de di 16/3. 1493.” (tj. sada se napokon registrira

kod notara Šegote, što se je ugovorilo još 1493.) (Kampor: Archiv: Cronaca... 277., *ex Segota*, carta 218. To je Šegotina numeracija foliuma, a moja je 948!)

**1. ožujka 1542. Ova bratovština donira gornje kuće i crkvu koludricama svetog Ante, uz
pogodbu, da primaju u red samo kćeri plemića (II./146.)**

Plemićka bratovština svetog Antuna dariva samostanu svetog Antuna crkvu i kuće kraj crkve uz pogodbu da kao koludrice primaju samo plemićke kćeri. - Čitamo: "Cession della fraterna di san Antonio in Capodanze della capella, due casette alla ministro (tj. starešici) di detto convento (di san Antonio!), con questo: abbin (= devono) acetarsi in ditto monasterio le nobili di questo loco....(nerazumljivo!) et abbin goder et fruir la capella con el monasterio predetto e con privilegi, cura, ordini.... al terzo ordine concessi, eccetuando le possession di detta fraterna e l'entrate le qualisian governate dalli gastaldi presenti e futuri e dispensate a beneficio della fraterna, e mancando tutte (tj. ako nestane svih redovnica); ritorni la capella, casette e fabrica pella detta fraterna. Firmareno detto accordato ... infrascritti:

Hermolao Hermolais, gastaldo,
Gerolamo Cernotta, gastaldo
Christoforo Cernotta di Gerolamo,
Nic. Conciza
Marin Zaro
Ant. Zaro quondam Marin
Mattio Zaro
Gerolamo Zaro di Nicolo
Zorzi Conciza
Franc. Spalatin
Christ. Cernota a nome di Gerol. et Nic. suoi figli".

Gerolamo Zaro quondam Piero,
Michael Spalatin,
Gerol. de Nimira,
Domian Spalatin quondam Domian
Zuane de Hermolais quondam Francesco,
Ambrosio Radoevich,
Zorzi Marinellis.

(Rab: Nadžupski Arhiv: "Atti notarili, VII., u svesku "Varia", pagina 64., 257.- "Varia" je napisao Juraj Spalatin u XIX. vijeku. Dodaje da je ovo digao iz notara Mat. Zizza. Ovaj je pak bio u Rabu notarom: 12. travnja 1531. - 21. siječnja 1570.)

“Due casette”: to su one kraj crkvice, gdje su one već stanovale. Otrag smo vidjeli, da su im ih bili iznajmili tantum. Vremenom su sestre to prečinite i podigle onaj samostan kako ga vidiš danas.

B) Redovništvo na Rabu

Redovništvo

340. Počēše se po dalmatinskim otocima naseljavati redovnici (I./197.)

U doba kada je bjeŕao Europom progonjeni aleksandrijski biskup sveti Atanazij, dođe godine 340. u Rim. Tada je bio papom sveti Julij. U Rimu se narod divio svetom Atanaziju. Svak ga ŕelio upoznati kao stup crkve. Primajući vizite on je rado pripovijedao o svetom Antoniju, prvomu pustinjaku, i davao okolo čitati njegov ŕivot kojega je sam napisao u Aleksandriji.

To je sve jako oduševilo Rimljane iz grada i okolice. Mnogi su ostavili kuće i pošli neki u Egipat, drugi na dalmatinske otoke da provode pustinjački ŕivot. Tih je redovnika bilo toliko po dalmatinskim otocima, da je kasnije sveti Jeronim u epistoli na Julijana i Heliodora slavio svoju Dalmaciju, kao zemlju s mnogo samostana i svetaca. (Fabijanić: La Dalmazia ne' primi cinque secoli... Zaro 1874., 173 - 180.)

U ovo je doba pobjegao iz Sirije sirski pustinjač sveti Hilarijon na Siciliju, da izbjegne hvali naroda. Iz Sicilije dođe u Dalmaciju. Nastani se kod Cavtata, tada slavnoga trgovačkog grada. Nastanio se je u pećini. Po tradiciji tu je ŕivjela kolosalna zmija, boa, koja je jela ŕivotinje i ljude. Svetac joj naredio da se popne na pripravljenu gredu, te je pred narodom spali.

Drugi hoće, da se tu ima razumijeti svladano poganstvo u Cavtatu po Hilarijonu. - Narod je sveca počeo jako ŕtovati. Kada je jednom nadošao silni potres, a golemi valovi htjeli uništiti grad, znakom svetog Kriŕa utiša svetac valove. Nato se noću, potajno, ukrca u lađu koja ga odveze na Cipar gdje je i umro, kako piše sveti Jerko. (Fabijanić. o. c., 176. - 180.) - "Prospetto cron...", 209., hoće da je Hilarijon došao u Epidaur 365! Ipak Fabijanić ima više pravo, jer sveti Jerko kaŕe: oko 365. pošli pod more dalmatinski gradovi, osim Epidaura, kojega je zaštitio sveti Hilarijon. Dakle tada je on već bio tamo!

374. Svećenik Bonozus (piše sveti Jerko) naseli se na jedan dalmatinski otok (I./201.)

Godine 374. piše sveti Jeronim prijatelju kaluđeru Rufinu (rođenomu u Concordiji), te mu javlja: pisao mi je akvilejski svećenik Kromacij, da je naš prijatelj Bonosus pošao i nastanio se, na otok, oko kojega buči more i pogibeljan je za lađe, a šiljasti grebeni, strašila, a na otoku krš i samoća. (Bonosus je zajedno s Jerkom učio u Rimu. Zajedno su putovali i po Galiji, u Trier = Trijer prozvan: *Roma secunda*.)

Koji je to otok u Dalmaciji kamo je pošao Bonozo? Tillermont ("Memoires", XIII, 31.) i Farlati (II, 51-52.) i oni izjavljuju, da je taj otok u Dalmaciji. Premda se može uzeti da su oni perkorescentni detailli o otoku retorski ukras u bujnim Jerkovim izrazima, ali zašto da ne dopustimo, da je Chromatius i opisao na kakav je on otok pošao? Iz posljednjega možemo kalkulirati na koji je to otok pošao. Svakako na neki maleni, koji je udaljen od svijeta, kako je bio običaj u ono doba. Možda je to koji otočić oko Zadra? Ili na svetog Andriju kod Jabuke? (Pater Ivan Marković: Izabrane poslanice svetog Jeronima, I. 15.)

396. Sveti Jerko piše, da je već mnoštvo redovnika po dalmatinskim otocima (I./204.)

Alarik, kralj Vizigota, nagovorom od Rufina, ministra cara Arkadija, godine 396. otputuje iz Epira, napade Ilirik i Dalmaciju do mora i opljačka. Odatle se spusti u Italiju da napade Stilihona, Arkadijeva vojskovođu. (Prospetto..., Zara 1863., 56.)

Godine 396. piše sveti Jeronim epistolu prijatelju Heliodoru o zborovima "pobožnih ljudi, koji ispuniše samoću dalmatinskih ostrva." Vidi se, da je onih monaha moralo biti mnogo. Nad njima vršili su jurisdikciju biskupi, u čijoj se biskupiji nalažahu. Ne znamo kakva je bila organizacija njihova, ali svakako bijahu zadovoljni s najprostijim. Život

(I./205.)

provađahu u postu, molitvi i manualnom radu. U ljutoj potrebi utjecahu se plemenitosti dobrih ljudi.

Sveti Jerko dalje piše u istomu pismu Heliodoru o groznim provalama barbara na rimsko carstvo, koje su započele zapravo već 375. Kaže svetac: "Već je 20 i više godina da između Bizanta i Julskih Alpa teče dnevno rimska krv. Got, Sarmat, Kvad, Alan, Hun, Vandal i Markoman pustoši i pljačka i razara Skitiju, Traciju, Macedoniju, Dardaniju, Dokiju, Tesaliju, Ahaju, Epir, Dalmaciju i sveukupne Panonije (cunctasque Pannonias)... Zarobljeni su biskupi, poubijano svećenstvo. Nema više božjega štovanja. Crkve leže u ruševinama. Uz oltare Kristove vezani su konjevi. Moći su mučenika porazbacane..."

U tim groznim časovima ipak varvari nevjeshi novomu poretku u koji su došli, samo se hvatahu zemlje i udarahu po provinciji, svoje naseobine, puštajući rimske carske uprave da i dalje opstoje. Carevi nemoćni da odole sili, primiše došljake kao federate (saveznike), premda sami nijesu znali, kako da se s njima nagode. (Šišić: Povijest Hrvata... 152, 159.)

U ovomu kaosu, šalje ove godine sveti Jerko iz Betlehema u Stridon svojega brata Paulinijana da prodade ono što je još ispod barbarskih ruku ostalo od njihove imovine. (Prospetto cronologico... 56.)

406. Sveti Jerko hvali Julijana što uzdržava redovništvo po Dalmaciji. Prvi samostan u Bizantu, zove se "dalmatinski" (I./206.)

Godine 406. piše sveti Jeronim Julijanu, djakonu akvilejske crkve: "Ti gradiš samostane i uzdržavaš veliki broj svetih ljudi po dalmatinskim otocima."

Jako je značajno, da je najstariji samostan u Bizantu nosio naslov "dalmatinski". (Pargoire Le debuts di monachisme a Costantinople (u Revue des questions historiques, vol. 65; anno 1895., 104. - Šišić: Povijest Hrvata... 152. - Marković: Izabrane poslanice svetog Jerka, II., 242.))

598. Grgur I Veliki šalje zadarskog biskupa Sabinijana u samostan ad tempus (I./236.)

Papa Grgur I. Veliki piše po drugi put godine 598. na zadarskoga biskupa Sabinijana. Kori ga, što je pomogao ilegalno izabrati salonitanskoga metropolitu Maksima. Papa Sabinijana kazni tako, da je morao poći činiti pokoru u jedan samostan za neko vrijeme.

Dokaz, da je i tada bilo po Dalmaciji samostana o kojima govori već sveti Jeronim. - Kamo daleko pošao Sabinijan u samostan? Da li je bio koji samostan u Zadru? Na Uljanu, na Pašmanu? Izvori šute. (Brunelli: Storia della citta' di Zara, c I., 160., 161.)

852. Knez Trpimir sagradi prvi benediktinski samostana i to u Rižinicama kod Splita (I./306.)

Vidi pod: Benediktinci - 852. *Hrvatski ban Trpimir sagradi prvi benediktinski samostan (isto je poznato!): Svetog Petra u Rižinicama kod Splita - Redovnike dovede iz Montecassina - Oni nama donesu: I. Stil romaniku. II. nauče Hrvate graditi veće crkve. - III. uvedu drveni plafon - IV. uvedu pismo beneventana - V. počеше graditi zvonike tik do crkve (I./306, 307.)*

892. Hrvatski banovi drže „suprapositum monasteriis.“ Ove se godine spominje neki Žitelj (I./337.)

Vidi pod: Benediktinci - 892. *Hrvatski banovi imaju posebnog “superpositum monasteriis.” Žitelj je ove god. superpositus (I./337.)*

Benediktinci

852. Hrvatski ban Trpimir sagradi prvi benediktinski samostan (isto je poznato!): Svetog Petra u Rižinicama kod Splita - Redovnike dovede iz Montecassina - Oni nama donesu: I. Stil romaniku. II. nauče Hrvate graditi veće crkve. - III. uvedu drveni plafon - IV. uvedu pismo beneventana - V. počeše graditi zvonike tik do crkve (I./306.)

Hrvatski knez Trpimir izdao je godine 852., dne 4. ožujka službeni spis nadbiskupu splitskom Lovru, (kako ćemo vidjeti!), gdje mu zahvaljuje i gdje ga nagrađuje zato, kako kaže Trpimir, jer kada je podigao knez samostan u Rižinicama za Benediktince i htio učiniti u crkvi srebrno posuđe, knez nije imao dostatno srebro. Zato mu nadbiskup Lovro (koji je ujedno bio kršteni kum njegovom sinu Petru) posudio 11 funti srebra.

Doista ne čudimo se, da pravovjerni i pobožni knez Trpimir opći s nadbiskupom splitskim. Splitska je nadbiskupija već od 732. (po Šišiću, a Sakač i drugi tu godinu ne priznaju!) pod bizantskim patrijarhom. Ipak, o raskolu u većim dimenzijama još nije bilo govora, niti su stvar neki shvaćali jasno. Stvar se je držala političke naravi. (Šišić: Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara 1925., pagina 332.)

(I./307.)

Slijedi iz spomenute darovnice kneza Trpimira splitskom nadbiskupu, da je oko ove godine on utemeljio za Benediktince samostan i to u čast svetog Petra. Kult svetog Petra bio je velik među Hrvatima i Srbima već od vremena pape svetog Agatona i prije. (Sakač: ugovor pape Agatona... 58.)

Iz iste se spomenice razabire, da je i samostan i crkva i njezin namještaj već ove godine 852. bio gotov. Zato je knez počeo raditi samostan barem lani, ako ne već i godine 845.

Trpimir je bio pobožan vladar. U jednom pasusu u onoj darovnici splitskom nadbiskupu Lovru, govori razlog, zašto je podigao samostan. Kaže: “Neznajući kada će doći posljedni dan ni čas i veoma zabrinut za spas duše svoje, posavjetovavši se sa svojim županima”, odluči “podignuti

samostan i u nj smjestiti zbor braće, da njihove revne molitve i moja česta molitva, oproste grijeha pred Gospodom.”

Zato Trpimir prvi od hrvatskih vladara pozivlje, tada Benediktince iz brda Monte Cassina u Italiji (sveti Benedikt umro oko 543.) i sagradi im samostan blizu Klisa, u Rižinicama, a na čast svetog Petra. Možda na uspomenu svojega sina Petra. Ili se je sam Trpimir zvao Petar? - Bulić kaže da nije stalno, da je Trpimir podigao taj samostan u čast svetog Petra. Ali neprestano se drži, da jest.

Bulić don Frane, konzervator za dugo godina svih starina po Dalmaciji, dugim strpljivim otkopavanjem, toga samostana, otkrio je sve što se o njemu znade. (Šišić, Povijest Hrvata... 332.)

To je prvi benediktinski samostan u našim stranama, ukoliko se do danas znade. -Inače je sveti Benedikt već 480. utemeljio svoj red. (Bulić - Katić: Stopama hrvatskih narodnih vladara, Zagreb, pagina 55.)

Ti Trpimirovi Benediktinci jesu prvi redovnici u našim stranama. On otvori put, te u solinskom polju, dakle u Rižinicama, ispod brda Kozjaka podigne samostan, od kojega poslije namnože se po svoj Dalmaciji.

Na mjestu gdje je knez podigao samostan, bijaše već jedna crkvice iz pretslavenske rimske dobi, koju su Benediktinci pomoću kneza obnovili. Valjda je to ona crkvice koju je Bulić otkopao i donje razne prostorije, koje su služile Benediktincima za stan i gospodarstvo. Tu je Bulić našao onaj natpis “Pro duce Trepim(ero).”

Tada Benediktinci doniješe iz Italije k nama novi način gradnje: monumentalnu crkvenu arhitekturu (Romaniku). Doniješe i Beneventansko pismo. S ovim je pisala kancelarija hrvatskog vladara sve do uvođenja gotice. Oni uvedoše sredovjekovno ukrašivanje crkvenih kodexa s minijaturama.

Benediktinci naučiše, svojom praksom, hrvatske majstore, te se prestane po Dalmaciji graditi u XI. vijeku one malene crkvice raznovrsnih tlorisnih oblika sa svodovnom (bačvastom) konstrukcijom. Od njih naučiše naši majstori graditi hramove većih dimenzija i zidati s tehnikom

pomno tesanog kamena. Benediktinci uvedoše kod nas trobrodne bazilike s drvenim stropom, kakovi je poznavao čitav kršćanski Zapad.

Na Rabu koludrice samostana svetog Andrije sačuvaše svoj romanički zvonik do danas i one 3 apside u njihovoj crkvi - sve je to iz vremena hrvatskih kraljeva.

Bazilika u Supetarskoj na Rabu, jest građevina u benediktinskom stilu, t.j. romanika.

Drveni strop i trobrodne bazilike: taj stil doniješe oni iz Monte Cassina kada ih je Trpimir pozvao u naše strane. - Benediktinci grade zvonike uklopljene u

(I./308.)

crkvene zgrade, e.g. u Drazi i u Rabu (sveti Andrija) i to po mogućnosti na pročelju, a ne udaljene od crkve, kako je romanski živalj radio. Tek kada u XIV. vijeku poplaviše Dalmaciju Franjevci i Dominikanci, bijahu ovi ujedno i prvi nosioci i širitelji novoga stila - gotike. Ali Benediktinici i iza dolaska gotice u Dalmaciju, ostaše i dalje vjerni romanici, sve dok ih krajem srednjega vijeka nije pomalo nestalo iz Dalmacije. Gdje su što zidali, u stilu su romanike zidali. (Dr. Ljubo Karaman: Iz kolijevke hrvatske prošlosti, Zagreb 1930., 62, 63.)*

*“U VI. vijeku počеше zidati zvonike (slavenski stolp). Ali prvobitno podalje od crkve. Sa početka (i kasnije) zvonici su na Istoku služili često za tvrđavu! Na Zapadu samo za zvonove. (Kaufmann: Archaologie, 184.)”

892. Hrvatski banovi imaju posebnog “superpositum monasteriis.” Žitelj je ove godine *superpositus* (I./337.)

Godine 892. umire hrvatski (dalmatinski) knez Branimir. Možda radi bune Trpimirovića izgubi život. Zavlada knez Mutimir, možda Branimirov sin (Šišić: Hrvatska povijest I., 49. - Šišić: Povijest Hrvata, 394.).

Pokojni Branimir je imao ženu Marušu. Čini se da je Branimir volio živjeti u Kninu. Tu je (kako se čini) sahranjen u stolnoj crkvi. (Šišić: Hrvatska povijest I., 49.)

Mutimir je pak bio najmlađi sin Branimira. Čini se, da je najvolio stolovati u Biaćima kod Trogira. Dvor je imao sjajan. Po franačkom uzoru. (Šišić: Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb, 1925., 394.)

Mutimir vlada 892.-910.?

Po drugima Mutimir je brat bivšega hrvatskog kneza Zdeslava (dakle od kuće Trpimirovića.)

Mutimir nije otrgnuo Hrvatsku od pape, kako njegov brat Zdeslav. Ali imamo dokaza da on nije priznavao vlast hrvatskoga biskupa. On je volio romanske biskupe (splitskoga nadbiskupa) - Kasnije Mutimira naslijedi njegov sin: Tomislav.

Za Mutimira spominje se na njegovom dvoru i Hrvata: Žitelj - a. Ovaj bio nadglednik svih samostana u hrvatskoj kneževini: "superposito monasteriis". Vidi se, da su se Benediktinci kod nas bili već dobro proširili. (Šišić: Povijest Hrvata, 394.)

986. U Zadru podignu crkvu svetog Grizogona – Domalo dovedu u Zadar benediktince iz Montecassina – 1020. prvi se put spominje u Splitu pod borovima benediktinski samostan (I./370.)

Zadrani se obvezuju godine 986. „reaedificare“ (to znači popraviti, jer je taj samostan već opstojao) samostan svetog Krševana (Grisogono) u Zadru. Tu je radnju sam vodio ili ju je na svoj trošak sam i izveo zadarski prior (gradski načelnik) i prokonzul Dalmacije, Maius (ili Madius). Dokumentat o tomu sastavljen je 19. prosinca 986.

19. prosinca. Tu se čita: „... apud civitatem Iadrae..., ego quidem Maius, prior supradictae civitatis atque proconsul Dalmatiarum...“ odlučio je „reaedificare“ crkvu svetog Krševana „et in pristinum statum“ staviti samostan svetog Krševana. Na taj se dokumentat potpisao i rapski biskup kao svjedok: „Ego Petrus episcopus Arbense civitatis, testis.“ (Dr. Ivan Crnčić: Najstarija... 10. – Rački: Documenta... VII., 22. – Farlati: Illyricum sacrum, V.)

U Dalmaciji je bio običaj da cara samoga zovu konzulom, a njegovoga namjesnika, prokonzulom (Crnčić: Najstarija...,10.)

Opažaju pisci: biskupije su po Dalmaciji u VIII. vijeku. Kroz VI. (skoro cijeli), te VII. i VIII. vijek ne spominje se rapskog biskupa. Ili kroz to doba nije Rab imao biskupa ili su se zameli dokumenti. (Jireček: Geschichte der Serben, pagina 30. – Bulić – Bervaldi: Kronotaksa solinskih biskupa, Zagreb 1913, 150.)

Iz konteksta čitave rapske historije slijedi: Rab nije ostao bez biskupije nikada. Nemamo ni aluzije na to. Nego su se zameli dokumenti. Ta i ono par biskupa koje spominju dokumenti, ne nalaze se u dokumentima u Rabu, nego drugdje!

Za opravdanje manjkavosti vijesti navodim: nijesu onda biskupi izdavali 5, 10... dopisa dnevno kao što današnje kurije to čine! Suviše ćemo vidjeti tijekom vijekova, kako se sami rapski dokumenti tuže, da su toliko puta kurijalni dokumenti propali. Od? Od nepažnje i nemara – u kratko! Ali i od zaraznih bolesti: pestis! Pališe ih, da se ne zarazi potomstvo.

(I./371.)

Schwandtner: „Scriptores rerum Hungaricarum“, II., (anno 1748., pagina 781.) navodi rapskog biskupa Petra i druge biskupe Raba post eum, ali nikoga prije njega. Taj je dakle znao o Rabu još manje nego li mi! (Vide i: Fabijanić p. G.: La Dalmazia ne' primi cinque secoli del cristianesimo, Zara 1874., pagina 203.)

Glede crkve svetog Krševana piše prof. Brunelli: još u doba hrvatskoga kralja Krešimira I. (935. – 945.) počela se je graditi crkva i samostan svetog Krševana u Zadru. Krešimir je osobno došao u Zadar da se pomoli svecu i tom prigodom je darovao svoje bogato imanje u Diklu kraj Zadra („in Diculo“) toj novoj crkvi i samostanu.

(Vidi se, da su Romani imali samo grad, a drugo je sve bilo hrvatsko.) Crkvu su pak dovršili zidati godine 986. Benediktince su pozvali iz Monte Cassina. Od one crkve i onoga samostana nije ostalo ništa, jer sadanja crkva i samostan jest iz kasnijih vijekova!

Tada je godine 986. u Zadru bio biskupom Anastazije. Nekoliko godina kasnije, zadarski prior s plemstvom darovao je benediktincima svetog Grisogona crkvu svetog Mihajla na Pašmanu i

imanje koje joj je isto na Pašmanu pripadalo, kao i jednu četvrtinu od ribe, koje su se hvatale na Mulatu (Melada) i „Tilagu.” (Tilago jest „Porto Tilago“, danas ga zovu Tajer ili Telašnica. Nalazi se na Dugom Otoku, pola sata od mjesta Sali.) Crkva svetog Mihajla bijaše u Neviđanima, ondje gdje je danas neviđansko groblje. (Brunelli: Storia della cita di Zara I., 273.)

U ovo doba već opstoji i benediktinski samostan svetog Stjepana u Splitu „pod borovima.“ Spominje ga dokumenat, povelja iz 1020. (Karaman: Iz kolijevke hrvatske prošlosti, Zagreb 1930., 63.)

1020. Nastane se benediktinke u Rabu kraj crkve svetog Andrije (I./388.)

Vidjeli smo, da je zadarski prior Madius ... dao 986. obnoviti u Zadru crkvu svetog Krševana. Za opata je pozvao i postavio „Madium Dei sacerdotem, monachum ... ex monasterio ... Monte Cassino.“ („Diploma integrum” o tomu radu i imenovanju nalazi se „in Anastasio episcopo Iadrensi,“ kaže Farlati (Illyricum sacrum, V., 223...))

Farlati suviše drži, da je taj Madius postao rapskim biskupom, i on je 1018. potpisao *Arbi de tributo dando Ottoni*. To može da bude, jer su u ona vremena dolazili Benediktinci s obale istočne Italije. (Marčić: Antropogeografska... 263. – Rab: Arhiv don Leona Spalatina: Memorie della nobil famiglia de Spalato, 128., gdje kaže da je i taj dokumenat izvađen iz Sanctuarija Raba.)

Glede imena *Maius qui et Madius*, kaže Farlati: to je isto ime: “unum idemque nomen est.” Samo varijacije u pisanju. Kaže dalje: u starim dalmatinskim spisima prečesto se nalazi riječ Madius za oznaku mjeseca maja = svibnja.

Dok je bio u Rabu biskupom Maius, podignuta je crkva svetog Andrije u formi bazilike na 3 lađe. To je bilo okolo 1020. Crkva je kasnije bila po više puta popravljena, a u XV. vijeku pak znatno preinačena. (Marčić: Rab, 40.)

O tomu događaju bijahu graditelji stavili i solidan natpis. Gdje je danas? Kao luda djeca netko ga stavio (kada? najprije u XV. vijeku, kad na crkvi načiniše tolike preinake)* za ploču imedijatno

pred crkvenim pragom one iste crkve, a to je bilo godine [...], kako ćemo vidjeti, jer su tada učinili nove pragove one crkve. Da bude smješnije, okrenuše natpis: dno – gori, a gore – doli! Lako upada u oči pri stupanju u onu crkvu. Brusić ga odgonetnuo ovako: “DNI NRI IHV XRI EGO PBR MADIUS UNA CUM M INCIA CUM TOTA ECCA CIONE HEDIFICABIMUS” (radije: *edificavimus!*) (Brusić: Otok Rab, 157.)

Ali kada je kraj crkve podignut ženski samostan? U istomu samostanu opstoji – Kratka povijest tog samostana, na 4. listu, *in folio* (ali stvar je napisana iza 1818.!) stoji, da je i samostan podignut za ovog biskupa. Doista spomenuti natpis na spomenutom ulazu u crkvu odaje utisak X. ili XI. vijeka, a samostan je stalno podignut prije podignuća zvonika. Zvonik je od 1181. Zvonik se diže iz hodnika u samostanu. (Ja mislim: kada bi bio samostan zazidan prije nego zvonik, ne bi bili stavili zvonik u samostan, nego, recimo pred crkvom s druge strane ili s južne strane velikoga oltara. Nego pošto je već podignut zvonik (po benediktinskom stilu, kraj vratiju), a samostan se je imao zagradi *iuxta ecclesiam* (kako ide za samostane), onda se je *necessitate coacti* ostavio zvonik da se diže iz hodnika.) Samostan je podignut svakako prije 1181. jer ove godine već se spominje u samostanu opatica! Dakle!

Frey drži, da je samostan podignut (ne crkva) godine 1123. Schleyer (Arbe: Stadt und Insel, 110) pogrešno stavlja fundaciju samostana na početak XIII. vijeka. Pater Vladislav Brusić drži pak, da je biskup Madius podigao taj samostan. (Brusić: Otok Rab, 157.)

Dodajmo: natpis gradnje crkve jest krnj. Fali mu godina, koja je stalno bila, ali kada staviše onu ploču na ulaz, da ne bude previsoka, odrezaše joj dno i vrh! – *Hoc ex contextu!*

(I./389.)

(Marčić: Rab, 40.)

*ali i godine 1325. jako preudesiše onu crkvu, tako da su je iznova posvetili.

21. ožujka 1023. Benediktinci sa otočića Tremeći nastane se na Lokrumu. (I./389.)

Godine 1023., 21. ožujka, na svetkovinu svetog Benedikta (piše Dubrovčanin Luccari u „Annalima“, liber 1., pagina 13.), zahvatila je vatra veći dio Dubrovnika. Dodaje da je sve bilo skoro zagrađeno iz drva. Dubrovački se senat zavjetuje svetom Benediktu: Ako se ugasi vatra, podignuti će crkvu i samostan. Vatra se ugasila. Oni ispune zavjet. Sa otočića Tremeći pozvaše benediktinca Petra. Njemu i popu Leonu dadoše na Lokrumu polje nazvano „Villa“ da ga posjeduju i zazidaše im samostan i crkvu. Coleti u „Illyricum Sacrum, VI. piše, da se je o tomu čuvao od godine 1023. dokumenat u lokrumskom Samostanu. – (Lijepo je pisao o Lokrumu don Niko Štuk u „Jadranskoj Straži“ 1836., VIII., 315...)

1060. Otvori se samostan svetog Ivana Evandeliste u Biogradu na Moru. (I./394.)

Lani je izabran papom Nikola II. Pregne sa svim silama obnoviti moralni život u crkvi. Odmah iza izbora, u aprilu, održa važni lateranski koncil. Tu odredi glede celibata klera, života ecc.

Da se to provede po Hrvatskoj i Dalmaciji, poslao je papa legata u naše krajeve, Majnarda, opata *conventus sanctae Mariae de Pomposa* (= na Padu blizu grada Comacchio – nedaleko Venecije). Majnarda nalazimo još dne 9. prosinca 1059. kod pape u Firenci. Onda, iza Božićnih blagdana?, uputi se iz neke luke na Jadranu put Dalmaciji. Svakako u veljači 1060. (ali ne po florentinskom ondašnjem računanju, nego po našem!) on je u Belgradu s hrvatskim kraljem Krešimirom IV. gdje prisustvuje otvoru novoga benediktinskog samostana *sancti Iohannis Evangelistae* u Belgradu i zacijelo raspravlja s kraljem o svojoj misiji u Dalmaciju radi crkvenog sabora, da u djelo provede lanjske odredbe sabora u Lateranu. (Šišić: Povijest Hrvata, 502, 503.)

Mense februario najsvečanije kralj predade novi samostan benediktincima. Darovao im je k tomu svoj dvorac „Curtis“, na Rogovu (iznad Filipjakova) i otok Žirje („Zuri“ u diplomu) ecc. (Šišić: o. c. 503, 504, + bilješka 10. – Bianchi: Zara cr... – Rački: Documenta..., 51.)

1060. Crkva i posjed beatae Mariae de Paludo (kod Splita) pripada splitskim benediktincima. (I./396.)

Opet se spominje današnji franjevački Poljud. Črne (u latinskom originalu stoji Zirno) prior grada Splita dariva crkvu svete Marije u Poljudu benediktincima samostana svetog Stjepana blizu Splita pod borovima. Tu kaže (u hrvatskom prijevodu): „Ja, Crne, sadašnji gradski prior, sin (pokojnog) priora Prestancija, videći da sam bolestan, dozvaó sam k sebi svojega sina, koji je sada opat u samostanu svetog Stjepana, da me utješi u bolesti. On dođe s braćom redovnicima, te me obodri, da barem na smrti obučem njihovom odijelo i postanem njihov brat, što sam rado i učinio. Molio sam, da mi tijelo ukopaju u njihov samostan. Ja pak predajem crkvu svete Marije „de Paludo“ svojem sinu opatu, ali tako, da ona ostane i poslije

(I./397.)

njegove smrti vlasništvo samostana svetog Stjepana.“ (Rački: Documenta..., 61.)

1060. Benediktinci zagrađe na otoku Sansegu samostan (I./401.)

Oko godine 1060. podignu Benediktinci samostan na otočiću Sušcu (l. *Sansigus*, tal. *Sansigo*) (Schematismus dioecesis Veglensis pro 1888.)

Nomenklatura: Najstarije mu je poznato ime ono od godine 844.: *Sausegus*. To od grčkog: *Sampsychon* = mažurana - cvijet. Godine 1071. zove se slavenskim adjektivom *Sausicovo*, tj. ostrvo. Danas Susak, Sušac, a odnosi se na nestašicu vode. Ipak Susak je moglo doći od romanskog naziva *Sausegus*. Slaveni zadržāše romansko = dalmatinski konsonant „k“ umjesto „g“, a to je po pravilu u mletačkom jeziku. (Skok: „Dolazak..., 235. - Isti u „Jadranskoj Straži.“ 1939, 362.)

Vjerojatno je, da su se ovih godina nastanile i benediktinke u Rabu kraj crkve sv. Ivana Evanđeliste. (Taj je samostan supresiran 1282.) Koludrice svetog Andrije su prije utemeljene. Najprije da su tom prigodom provedene neke restauracije na crkvi svetog Ivana Evanđelista Schleyer drži, da su crkvu svetog Ivana podigli Benediktinci ovih godina. (Vidjesmo da je bilo tu

već od prije!) Dalje on drži da su koludrice svetog Andrije u Rabu od XI., a najkasnije od 12. vijeka (Schleyer: o. c., 98.)

Frey pak drži, kako vidjesmo, da su sada Benediktinci proveli samo neke promjene na crkvi sv. Ivana, a to nam naviještavaju oni kapiteli II. grupe, kako ih on klasificira, koji imadu veliku sličnost s onima u sv. Petru u Drazi i s onima svetog Dujma (danas svetog Nikole) u Trogiru. Najprije, da su Benediktinci sami podignuli crkvu u Drazi, a u Rabu proveli ove reparacije.

Odmah je zatim i morao biti podignut i zvonik kraj svetog Ivana Evanđeliste. On naime pokazuje u zidarskoj tehnici i građi najveću sličnost sa zvonikom svetog Andrije. (Dagobert Frey: San Giovanni Battista, pagina 80.)

25. prosinca 1066. Cika, rodica kralja Petra Krešimira Velikog podigne u Zadru samostan svete Marije (I./405.)

Hrvatski kralj Petar Krešimir IV. nalazi se u Šibeniku s dvorom i s biskupima. Tu izdaje diplomu za novoosnovani samostan svete Marije u Zadru. Rođakinja naime hrv. kralja Krešimira, Cika, godine 1066. osnovala je u Zadru ženski benediktinski samostan. Iste godine na Božić u Šibeniku kralj s diplomom daje onomu samostanu *regiam libertatem* (očiti znak da je Zadar pod hrvatskim kraljem jer kako bi mogao u tuđoj zemlji kralj raspolagati?)

Cika je bila tom zgodom osobno pošla k kralju u Šibenik. Ona je od svoga podigla onaj samostan.

(I./406.)

Dokumenat glasi: “Anno incarnationis... D. N. I. C. 1066... Ego Cresimirus Rex Croatiae et Dalmatiae concedo regiam libertatem monasterio sanctae Mariae Iadrensis, quid soror mea Cicha fabricavit...” Potpisali su se i pohvalili taj akt među ostalima: “Johannis Traguriensis episcopus laudo (ne confirmo jer se radi o kraljevoj darovnici gdje ne treba druge potvrde do kraljeve),

Dabro belgradensis episcopus laudo.* Drago, arbensis episcopus laudo.” Spis je izdan stalno u Šibeniku. (Rački: Documenta..., 66.; Karaman: Eseji..., 190.)

*Šišić hoće da se je zvao Drago (kao i rapski) i da je već od 1060. u Belgradu biskupom i da je nasljedio Teodozija! - Ali 1060. bio je tamo biskupom Prestancije. (Šišić: Povijest Hrvata, 518.) Šišić kaže, da je tu, bio i kninski Rajner (o.c.)

1071. Kod rijeke Zrmanje jest benediktinski samostan (I./412.)

Rijeka Kopriva: to je hrvatski naziv onoga vremena za rijeku Zrmanju. Stari Latini je zvali *Tedanius*. Još godine 1468. Tu bijaše benediktinski Samostan. Dakle: od Stenice do Zrmanje spadaše sve pod rapsku biskupiju (Crnčić: o. c.. 19.)

1071. Benediktinci već imaju samostan na otoku *sancti Petri in Neumas* (danas Ilovik kod Lošinja) (I./415.)

Dokument kaže da su se ona 2 otočića zvala: *De Neumis*. (1 manji nazvan isto po onomu, najvećemu na kojemu je, mislim, bio samostan svetog Petra. Ili je bio na kojemu manjemu.)

Neuma je grčka riječ. Neuma = znak, signum, signaculum. Tò νεῦμα = mig, (od): νεῦμα τι χρησθαι = migati, namignuti (Senc: Grčko-hrvatski rječnik, 2. 1910). Vidi se da su u davniini odatle davali vatrom znakove (“fitiljače”, ognjeni brzojavi, koji su bili u uporabi kod Grka = Bizantinaca, kako smo otrag vidjeli) selo selu, otok otoku radi brodarenja, pastirstva ....., dozivali one iz obližnjeg Lošinja.

Imamo na obali Hercegovine visoravan Neum (“neumski duhan” na glasu pod Jugoslavijom) Vidi se da su u bizantinsko doba davali i tamo znakove od brda na brdo radi gusara .... I ovi otočići ispod Paga nose to ime od bizantinskih vremena. Danas ih zovu Ilovik po ilovastom terenu. Talij.; San Pietro de’ Nembì. Ono “Nembì” ima isti korjen kao i Neum (Skok: Dolazak..., 235.) Zovu ga i “Scoglio de’ Nembì” i Scoglio santi Pietri i Asinello. (Rački: Documenta..., 89.) Farlati kaže da se je nekada zvao: *de Neumis, nunc de Nimbis*.

1071. I u Novalji je bio benediktinski samostan? (I./415.)

Koje je nevolje Bog šiljao na Kisu radi napadanja na redovnike? Svakakve bolesti... Bog im je nekako dao razumijeti po sv. Nikoli zaštitniku biskupije Osorske, da je ono kazna radi zlodjela. Zato se oni pokaju... Sve darovaše samo uz pogodbu, da i dalje ostane pod duhovnom jurisdikcijom njihovoga biskupa. (Farlati: *Illyricum Sacrum* V., 223.) (Crnčić: o. c. 49, 50.) (Dr. A. Skok: Dolazak... 235.)

Dokument je izdan u Kisi. (Rab: Arhiv don Leona Spalatina: "Memorie...", 128.) Tu ga je prepisao Juraj Spalatin *ex sanctuario arbense*. (Schematisimus dioecesis Vegle pro 1888., pagina 37.)

Crnčić (o. c., 14, 49.) kaže da su tada Kisani dali benediktincima od Suska i otočiće Unije i Susak, uz pogodbu da i dalje ostanu pod rapskim biskupom. - Ali to se ne može razabrati iz dokumenta! A teško je vjerovati, da je kisanska vlast i ovamo dopirala!

Ipak i u Novalji je trebalo biti naselje. U najmodernije vrijeme vidjeti ćemo da je otkrivena bazilika u "Gaju" kod Novalje i druga u novaljskom groblju i to, misli Bulić, bio je benediktinski samostan.

1076. Benediktinci imadu samostan svetog Bartula kod Knina (I./424.)

...³²

U ime Trogira potpisao je spis prior gradski Vital i arhidijakon Sabandij i 6 građana. U ime Belgrada prior Dominik Justus i 6 građana i belgradski biskup Prestancij. Suvise splitski nadbiskup Lovro. Ninski biskup Formin (jer imamo tamo obnovljenu biskupiju). Opat svetog Bartula kod Knina, Ivan. Nema potpisa kninskog hrvatskog biskupa. Nema ni rapskoga. Vidi se da je Rab ostao pod Hrvatskom. (Perojević: Ninski biskup...122,123.- Rački: Documenta 102,103,457. Dr. Horvat: Povijest Hrvata, pagina 57. - Prospetto..., 100. - Šišić: Hrvatska

---

³²Navodu prethodi i slijedi znatna količina teksta, stoga smo prepisali samo ono što se tiče naše teme.

povijest I., 67. Isti: Povijest Hrvata..., 553, 554, 555. - Barada u Jubilarnom broju: Vjesnika..., 1932., 187.)

1076. Prvi se put spominje samostan u Vrani kod Biograda (I./426.)

Kada je Zvonimir darovao papi samostan u Vrani (pokraj Vranskog jezera!) za stan papinih legata, darovao mu je i sve njegove dragocijenosti kojih je bilo dosta. Tu spominje kralj: srebrni kovčeg s moćima istoga sveca, svetog Grgura. 2 križa. Kalež i patenu. Dvije zlatne krune obložene draguljima. Evanđelje ispisano srebrnim slovima. Suviše sve pokretno i nepokretno dobro onoga samostana - I odsele kada su dolazili papini legati u Dalmaciji, tamo su dolazili na konak (Dr. Horvat: o. c., 58.)

Vranski samostan do sada se nigdje ne spominje. On ipak mora biti već stari samostan kada je imao onolike dragocijenosti i posjede da se nije kralj stidio da ga daruje najvišoj vlasti. To bijaše pravi *monasterium regale*. Podvrgnut samomu kralju, odnosno biskupu na kraljevomu dvoru. (Šišić: Povijest Hrvata, 560.) On je i dalje inače ostao benediktinski, samo je služio za stan papinih legata. (Karaman: Iz kolijevke hrvatske prošlosti, 1930., paginae 64, 65.)

1076. Ovih je godina utemeljen samostan u Jurandvoru (sveta Lucija) (I./426.)

Između 1076.-89. utemeljen je i samostan sv. Lucije kod Baške (Karaman: Iz kolijevke hrvatske prošlosti, 1930., paginae 64, 65.)

1088. Kralj Zvonimir dariva benediktincima zemlju u Jurandvoru da grade crkvu (i samostan?) (I./433.)

Godine 1088. boravio je na otoku Krku hrvatski kralj Zvonimir s krbavskim županom Desilom i lučkim županom Prvanegom. Tom je zgodom darovao Zvonimir benediktincima u današnjemu Jurandvoru jednu ledinu da tu sagrade crkvu svete Lucije. Tada je tu opatom bio Držiha. Valjda je tada podignut samostan? Ipak drže da je podignut između 1074.-1084., ali ne znam na kojem temelju to drže! Oko 1100. godine dao je opat toga samostan, Dobrovit, uklesati tu darovnicu na

kamen i smjesti je u samostansku crkvu svete Lucije u tomu samostanu. Ploča je do nedavna bila tu.

Taj je natpis velike važnosti jer: a) To je najstariji glagoljski natpis. Pisan je glagoljskim pismenima, a u tadašnjemu živom hrvatskom jeziku. b) To je naš najstariji jezički spomenik. Tu se spominje „hrvѣatskѣ kralъ Zъvъnimir“ c) Taj je spomenik najstariji dokumenat, da je Krk spadao pod Hrvatsku Kraljevinu. (Dr. Ferdo Šišić: Povijest Hrvata, 582, 583.- Horvat: o. c., 79.)

1100. Benediktinci se nasele na Košljun? (I./441.)

Kada su došli benediktinci na Košljun? Ne zna se! Svakako u 11. vijeku već su tu. Spominje se na Košljunu *Monasterium* (razumije se i crkva) B. M. V. De Castilione. Znade se, da su po otoku Krku imali dosta posjeda (Pater Vladislav Brusić).

Oko 1100. godine benediktinski opat u Jurandvoru kod Baške, Dobrovid, pun brige da ona darovnica pokojnog kralja Zvonimira ostane trajna, dade je uklesati u kamen i postavi je u crkvi svete Lucije, koju je on sagradio. (Bulić-Katić: Stopama hrvatskih narodnih vladara, 134.)

13. rujna 1251. Po prvi put se spominje opatija sv. Stjepana u rapskom Barbatu (I./530.)

Bijahu "multae ac diuturnae controversiae" između opatije svetog Petra na Rabu i rapskoga biskupa i kaptola. Da se stvar uredi, biskup je pozvao u pomoć rapskoga kneza i Verusija opata samostana svetog Stjepana u Barbatu. To je uopće prvi put što se u dokumentima spominje taj samostan! Stvar se sredila kako glasi u sljedećoj pogodbi iz koje možemo zaključiti o čemu se je i prepiralo! Glasi: "Temporibus... Stephani Arbensis, episcopi... Praesentibus... Verussia abbas sancti Stephani, Arbensis dioecesis... In causa inter... capitulum... et Madium abbatem sancti Petri Arbensis... in Episcopio Arbensi... ordinantes: quod abbas.... sancti Petri... teneatur imitare episcopum arbensem cum suo capitulo 8 dies ante festum sancti Petri et clericis quie ad festum ibunt teneatur dare prandium...

(I./531.)

Item teneatur mittere in vigiliis sancti Petri pro domino episcopo et suo capitulo 6 equos si monasterium habuerit suos equos, si non, ad minus id quod habuerit, et si suum equum non habuerint, nil debeant mandare. Item monasterium debet mittere pro capella episcopi, et quando episcopus cum suis clericis veniet ad monasterium, ad ingressum ecclesiae cum processione abbas cum suis monachis debet venire cum incenso et aqua sancta et honorifice recipere eos... Item capitulum mittat annuatim suum clericum nuncium qui invitabit abbatem cum conventu ad festum victoriae sancti Christophori* et abbas debet stare iuxta archidiaconum et monachie debent habere in monasterio unum madium de vino..." (Smičiklas: Codex diplomaticus IV., 456). Čini se ipak da su gornji akt učinili iza nagodbe o posjedima koliko se može razumjeti iz zapisnika u "Archivum capituli Arbensis", liber 43. (Documenta...), pagina 37. Ove je pak godine rapski biskup obnovio potvrdu biskupa Draga glede fundacije ovoga samostana. Donosi Smičiklas: Codex diplomaticus IV, 478. s oznakom godine "1251." tantum, ali najprije da je data ovom prigodom. (V. Farlati: Illyricum Sacrum V., 223...)

**Nota Bene!* I u naše dane: godine gospodnje 1930... čuje se data *occasione* taj naziv. Samo ljudi kažu: "Sveta Vitorija"! Dakle: Kako narod nezna *nucleum historicum festi* to je narod u svojoj fantaziji ishitrio tu ništa manje nego jednu novu sveticu: svetu Vitoriju!! (Vidi župsku Kroniku (u Supetarskoj), pagina 4.)

26. siječnja 1252. Spominje se benediktinski samostan u Omišlju. - Benediktinci imaju sada na Krku 7 - 8 samostana (I./531.)

Benediktinci samostana svetog Nikole kod Omišlja zamole papu Inocenta IV., da im i dalje dopusti služiti se staroslavenskim jezikom u službi Božjoj, "jer su Slaveni i imaju slavenske knjige, a latinski jezik i pismo ne mogu naučiti." Dne 26. siječnja 1252. papa im dopusti, ali pod pogodbom da je prijevod u redu i da se to vrši samo onuda, dje je do sada u običaju. - U ovo su doba imali Benediktinci na Krku 7-8 samostana i to: Svete Marije na Košljunu, Svete Lucije u Drazi Baškoj, svetog Nikole u Omišlju, a 3 u gradu Krku. (Crnčić: Najstarija..., 58.)

1315. Radi rata Trogira s banom Mladenom, poruše Trogirani neke benediktinske samostane van Trogira (I./568.)

Godine 1315. neki bogati Rabljanin sa svojim testamentom “legavit bona sua Ospitio sancti Francisci”. On se zvaše Abundius. Hospicij kojega je tako utemeljio bio je “in urbe” (*Arbiensi*), a služio je za starce i bolesne siromahe. Odredio: svećenika koji će svaki dan govoriti misu u hospiciju, kreirati će rapski *rector et episcopus*. Ako se pak radi kakvog razloga ne bi realizirala njegova odluka, onda sve to imanje, onda sve to imanje ostavlja benediktincima svetog Stjepana u Barbatu.

Hospicij se je doista formirao. Vremenom “nescio quo infortunio” propao je hospicij, ali je nestalo i benediktinaca u Barbatu. Zato, piše Farlati, ona milostinja od onih Abundancijevih posjeda, dijeli se “nunc in pauperes vulgares distribui et erogari solet.” Farlati zaključuje: “Haec e vetusto codice qui asservantur in tabulario praetorio.” (Farlati: *Illyricum Sacrum* V., 223...-Kampor: (Arhiv): *Cronaca della citta d’Arbe*, 38.)

(Danas se takav *codex* ne može naći u Rabu. Da bi tako osvijetlio davnine Raba!)

Mi ćemo se kasnije susresti s crkvom svetog Franja na Krmočaru. Ona svakako nije onoliko stara, kao npr. svetog Stjepana u Barbatu ili svetog Ciprijana u Dragi. Ova u Krmočaru posvećena je na čast svetog Franje Asiškoga. Godine 1228. Grgur IX. proglasio je Franju svecem. Zato to je termin *ante quem non quoad hanc capellam*. Zato je stalno da je *Abundius testamentam* (o kojemu mi drugo nije poznato, osim što gori napisah) naredio sagraditi hospicij i crkvu svetog Franje. To je točno na današnjemu rapskom groblju.

Hrvatsko bosanski ban Mladen Šubić (“Bribirski”) sa svojom kućom posta nesnosljiv. Trogir mu se pobuni i otpade od njega, te se sa Šibenikom stavi pod protekciju Venecije. (*Maledictae discordiae fratrum!*)

...

Dne 1. lipnja 1315. trogirski općina uz privolu klera i fratara zaključi porušiti franjevački samostan (i nekoliko benediktinskih) koji je izvan zidina i fratre preseliti u grad. To radi rata sa banom Mladenom. Tada je bio franjevačkim gvardijanom fra Matej “de Arbo”.

Mladen s omiškim i skradinskih brodovljem navali na Trogir. Venecija dođe u pomoć Trogiru, pozvana. Pohvata omiško i skradinsko brodovlje, te ga spali. (Farlati: *Illyricum Sacrum*, IV., 371. - Smičiklas: *Codex diplomaticus VII.*, 397. - *Prospetto...*, 125.)

26. studenog 1453. U ugovoru, spominje se opatija *sancti Georgii* kod Senja (I./805.)

“Arbi 1453. 26. studenog. Presente magistro Georgio murario et magistro Francisco de Stentiis ? sartore testibus. In domo habitacionis mei notarii (tj. presbyteri Thomae de Stantiis) - nobilis vir Ser Petrus de Zaro ex una parte et Morsa (?) de Crasno (tj. Krasno na Velebitu) ex alia parte, ad... talem pactum... devenerunt.” Morsa se obvezuje svečano “preparandi pro ecclesia sancti Bernardini fienda apud ecclesiam sancte Euphemie... trabes (grede) pro catenis... (za vezanje krova) de passibus 4 cum dimidio (i to komada 10?) pro solidis 40 quemlibet. Chosalçe (= kozuci!) 50 coperta ecclesie de passibus 2 cum dimidio, et chosalçe 20 pro cima ecclesie de passibus duobus. Item pro sacristia (tj. gdje je danas kapela svetog Križa) cosalzi 20 de passibus 2 cum dimidio. Item pro domo pro cathenis 28 de passibus duobus et pedibus tribus (“pro domo” ? mislim da misli na samostan koji još nije dovršen). Item pro domo trabes 20 de passibus 4 quemlibet. Item pro domo cosalce 50 de passibus uno et pedibus 4.”

Marsa se obvezuje sve to dovesti na more “ad mare abbacie sancti Georgii usque ad mediam quadragesimam proxime futuram”. (tj. u sveti Juraj). Tamo će onda poći *Petro Zaro ad videndum dicta lignamina si fuerit de misura*. Petar će ih odatle dovesti u Kampor na Svoj trošak.

U glosi dodaje notar: godine 1454. Zaro je Marsu poslije isplatio za grede koje je on doveo u redu. (Rab: Sudski Arhiv: *Acta Thomae de Stantiis*, 326.)

Franjevci

1222. Svakako već su u Zadru! Zadarski nadbiskup Ivan krivo ih tuži papi (I./501.)

Znademo stalno da su već bili (od kada?) u Zadru naši franjevci! To znademo odatle, jer je zadarski nadbiskup Ivan, rodom Mlečanin, gledao da ih odaleči iz Zadra! Zato je poslao papi legata i pismo. Pošto pak za troškove legata nije imao novaca, zamoli Domiona, opata svetog Grizogona, da mu uzajmi novaca. Ovaj obeća, ali htjede prije znati, što se u pismu nalazi o franjvecima! (*Veritas nota*: vazda su benediktinci pomagali franjevce!) Ivan mu ne posla pismo, nego se ispriča, da je već poslao legata. Opat na to izjavi: novac ću dati, kada se povrati legat! Kada je kasnije doznao, da je u pismu sve bila laž i izmišljotina, nehtje da dade novac! Nasta sada razmirica između ove dvojice dostojanstvenika. Stvar dođe pred crkveni sud. Delegiran je bio trogirski biskup Treguano. Njemu uspije 3. svibnja 1223. da naredi nadbiskupu mir, a opatu dade pravo. (Tadija Smičiklas: *Codex Diplomaticus*. ... III, numero 319, 326, 270, 326.)

Danas nam je teško dokazati da li je sve gori izneseno potpuno istinito. Papina pisma o tomu doista su nađena u arhivu svetog Grizogona. Tamo ih je morao donijeti ondašnji sudac-delegat *pro re*, trogirski biskup Treguano. Ali

(I./502.)

autograf papinih bula ne nalazi se u vatikanskom arhivu. Opet isti papa Grgur IX. dne 3. prosinca 1233. tuži se, da su neki u Dalmaciji krivotvorili njegova pisma. - Slijedi iz svega kao stalno, da se tu govori o franjvecima. (Brunelli: *Storia della città di Zara*, I, 381-384.)

15. kolovoza 1223. Toma arcidjakon sluša u Bolonji propovijed svetog Franje (I./502.)

Godine 1223., na Veliku Gospu 15. kolovoza, slušao je naš dalmatinski historiograf, Toma Splitski, propovijed svetog Oca Franje na trgu u Bologni, pošto narod nije mogao stati u crkvu! Toma je tamo bio na univerzi kao student. - Sav grad bio na propovijedi!

Tada je u Bologni cvala slavna parnička univerza utemeljena od Innerija i Fridricha Barbarose. U godini 1223. živjelo je u Bologni do 10.000 sveučilištaraca! (Saučenik Tome bio je tada u

Bologni i poznati Pietro della Vigna. Ovaj se je, radi siromaštva, uzdržavao prosjačenjem, dok ga nije upoznao Fridrich II. i učinio svojim tajnikom i savjetnikom.)

Toma pak piše o onoj propovijedi: Bijaše prosta, ali riječi su bile nadahnute od Boga. Ogromni preokret izvede ona u Bologni. Preobrate se mnogi. Izmire se dušmani. I na Tomu je djelovala.

Ta je propovijed bila ove godine (a ne kako piše Katalinović u “Storia della Dalmazia”, III, 26, 27., da je bila 1221.!) Jer Toma piše da je bila na Veliku Gospu i to godinu iza velikoga potresa, koji je uništio dio Ligurije, Emilije i Venetske marke. Taj pak potres bio bi na Božić 1222. (Muratori: Annali d’Italia, Venezia 1845., IV., 1055. . - Šegvić: Toma Splitsanin, 1927., 47.)

1224. Nasele se Franjevci u Trogiru (I./503.)

Godine 1224. Nasele se Franjevci u Trogiru. (Fabijanić: Memorie..., 45)

9. srpnja 1228. Grgur IX. proglasio svecem svetog Franju. Bula je u arhivu u samostanu u Zadru (I./504.)

Papa Grgur IX. iz Perugie izdaje bulu na hrvatske i normanske biskupe. Javlja da je proglasio svetog Franju Asiškoga svecem i neka ga časte 4. listopada (+4. listopada 1226.) - Glasi: “Gregorius ... venerabilibus fratribus archiepiscopis et episcopis ... per Istriam, Dalmatiam et Sclavoniam... Sane cum de conversatione, vita et meritis beati Francisci institutionis et rectoris fratrum minorum... De fratrum nostrorum consilio et prelatorum omnium qui tunc temporis apud sedem apostolicam consistebant, sanctorum catalogo duximus adscribendum... Universitatem vestram rogamus... per apostolicas vobis scripta mandantes... festivitatem eidem IIII. nonas octobris annis singulis excolatis et pronuntietis constituto die specialiter excolendam...” (Fabijanić (Pažanin): Storia dei frati Minori I, 407, 408. - Kukuljević: Regesta Numero 221. - Smičiklas: Codex Diplomaticus III., 286.)

Pater Ante Lulić (o. c., pagina 5.) kaže da je bila izdana 16. srpnja. Ne, nego 9. srpnja jer nosi
(I./505.)

datum: VII. idus Iulii.”

Ta Bula na pergameni i danas se čuva u arhivu franjevačkog samostana u Zadru. Zato je više nego stalno da je u Zadru bio već kakav samostan Franjevaca kojemu su iz pieteta predali taj amanet da čuva. Kasnije bi ga teško bio dobio! (To ne obara ništa ona realnost, koja kaže, da tek 1230. imamo u Zadru dokument, koji se izravno odnosi na Franjevce u Zadru) (Brunelli: o. c. pagina 386.)

Znademo i to, da se je splitski nadbiskup Guncela, Mađar, bio zapleo u nesporazumak s kaptolom. Za suce godine 1228. pozove naše franjevce iz Zadra i to fra Guarina, gvardijana, i njegovu braću. Stvar je u redu uređena. Kada franjevce biraju za suce, znači da nijesu od časa tu, nego od duže vremena i da ih smatrahu vrijednima. (Toma Splicićanin; Zagreb 1927, pagina 63, 64.)

22. svibnja 1233. Izabran je generalom reda fra Ilija. On je III. general reda (I./508.)

Godine 1233., 22. svibnja izabran je u Asizu za generala našega reda - fra Ilija Coppi da Cortona. Vladao 6 godina. Papa Grgur IX. svrgnuo ga sa službe na poticaj svetog Antuna od Padove i fra Adama da Marisco. (Ilija je obojici prijetio, da će ih staviti u tamnicu!) Svrgnut, pridružuje se Ilija Fridrichu II., buntovniku protiv Apostolske Stolice. Na to je narod ispjevao: “ Or’ é attorno Frat’ Elia’, - che pres’ ha la mala via!” Kasnije se je svidio i umro kao pokornik u Kortoni. (Pater Ante Lulić: Serie..., pagina 6.)

(Prvi general reda bio je sveti otac Franjo; II. blaženi Ivan Parenti, a III.: fra Ilija.)

22. studenog 1235. Grgur IX. energično se zauzimalje za franjevce u Zadru (I./510.)

Godine 1235., 22. studenog Papa Grgur IX., iz Viterbija piše zadarskomu nadbiskupu Ivanu fulminantno pismo, jer radi protiv zadarskih franjevaca. Papa mu i ovo piše: "Neka Mala Braća dođoše u Zadar, koji je okaljani herezom, da šire svetost katoličke vjere... A ti pak... pogrdio si ih... Dao si zatvoriti vrata, da ne ide narod slušati njihovoga ministra provincijala. Suviše...onima koji čine (njihov) novicijat, ti olakoćuješ povratak u svijet, tvrdeći da oni time nijesu stekli zapreku za žendibu; ili ih primaš u tvoju crkvu i promoviraš ih na kapitularno dostojanstvo. Moraš prestati s takvim uvrijedama, inače ćeš biti suđen, bez prava na apelaciju, od splitskoga nadbiskupa i archidijakona.

Tu je dakle govor o franjevcima koji dolaze i odlaze radi propovijedanja. Ali spominje i stalni novicijat i provincijala. Očiti znak da imaju već u Zadru samostan. (Smičiklas: Codex diplomaticus III., pagina 446. - Brunelli: Storia della città di Zara, I., 386.)

Već je i u Dubrovniku opstojao naš samostan izvan grada na tzv. "Pilama". Danas to mjesto zovu "Jamine". Samostan je bio posvećen svetom Tomi. (Pater Ante Lulich: Serie..., 21.)

31. listopada 1239. Na kapitolu u Rimu počehše naši izabirati kapitularne definitore (I./513.)

1239. 31. listopada na franjevačkom kapitolu u Rimu izabraše generalom reda Engleza, fra Aymona Feversham. Isti Grgur IX. predsjedao je kapitolu! Povijest je nazvala fra Aymona: „Honestatis speculum.“ Na tomu kapitolu počehše izabirati Kapitularne definitore (Pater Ante Lulich: „Serie...“, 6.)

1254. Inocent IV. kreira razne franjevce iz Dalmacije za inkvizitore protiv Patarena (I./532.)

Inocent IV. kreira franjevce iz Dalmacije za inkvizitore protiv hereze „praesertim contra Patarenos.“ Tako je imenovao (da li sve ove godine?): Pater Michael iz Zadra, pater Fabianus (odakle?), pater Blaž iz Cresa, pater Michael Volpini de Arbe (već tada na Rabu to prezime? koje

inače nigda tamo ne susretamo!), pater Nicolaus Defnico iz Šibenika. (Pater Joseph a Possego: Saecula Seraphica, Essechi 1777. – Giardino serafico storico, pars VI., pagina 645. – Pater Lulich: Serie...22.)

17. kolovoza 1254. Aleksandar IV. zabranjuje biskupima u Hrvatskoj i Dalmaciji ticati se u legatostavljene franjevcima (I./532.)

Papa Aleksandar IV. 1255., 17. kolovoza iz Anagninje piše biskupima i crkvenim poglavarima Dalmacije i Slavonije („per Dalmatiam et Sclavoniam“, a to znači: Dalmacija i Hrvatska.) Piše: Događa se, kada dobročinitelji ostavljaju na smrti franjevcima kakve milodare, biskupi... gledaju da od toga dobiju kakav dio „pretextu portionis canonice“. Moli ih i naređuje da prestanu s takvim zahtjevima, kada znadu da franjevci žive od milodara dobrih duša. (Fabijanić: Storia...I., 413.)

29. kolovoza 1255. Aleksandar IV. brani franjevce i od drugih nekorektnosti sa strane svjetovnog klera po Dalmaciji i Hrvatskoj (I./532.)

Isti papa piše fulminantno pismo ove godine, dne 29. kolovoza iz Agnanije na biskupe i crkvojnake po Dalmaciji, Istri i Hrvatskoj. Nabraja im nekorektnosti koje čine prema franjevcima, kao: zahtijevaju, da se franjevci

(I./533.)

kod njih ispovijedaju, ne dopuštaju im držati Presveti oltarski Sakramenat u svojim crkvama; zahtijevaju da se franjevci ukopavaju u njihovim (popovskim) crkvama; ne dopuštaju im držati zvonove; određuju određeni broj redovnika; zahtijevaju da dolaze na njihove sinode i da budu podložni njihovim konstitucijama, a od plodova u franjevačkim vrtovima hoće decime, i traže da im plaćaju, ako stanuju u kućama, kao da su oni Židovi, itd. Papa naređuje da prestanu s takvim zahtjevima i anulira sve eventualne ekskomunike, ako su kojega franjevca s njom udarili. (Fabijanić: Storia dei frati minori, I., 411.)

1255. Već su franjevci u Rabu! (I./533.)

Ove godine 1255. nalazi se u popisu slavne i stare trogirске biskupije kao njihov biskup, franjevac pater Kolumban iz Raba rodом. – Je li ovaj živio prije kao franjevac na Rabu? Ako jest, onda bi već bili franjevci u Rabu! (Kamporski arhiv u manuskriptu (inače velikog formata, malo manja od ove!) patera Vladislava Brusića, *cui titulus*: Povijesni spomenici koji se odnose na samostan svete Eufemije na Rabu, pagina 14.) Iz onoga što se kaže pod godinom 1260., stalno su bili već u Rabu franjevci. (Ovaj manuskript patera Vladislava Brusića, poslao sam mu ga 1941. na Košljun, jer ga je zatražio).

2. veljače 1257. Sveti Bonaventura izabran generalom reda – *Curriculus eius vitae* (I./533.)

Godine 1257., 2. veljače. na kapitulu u Aracoeli (Rim) izabran je generalom reda sveti Bonaventura Fidanza da Bagnorea, od rimske provincije. Isti papa Aleksandar IV. predsjedao je kapitulu. Osamnaest godina bio je generalom. – Godine 1273. kreiran je kardinalom i biskupom u Albano. Toliko je radio za Uniju Crkava na Lionskom koncilu, da su ga Grci nazvali „Columna Cristianitatis“. + 14. srpnja 1274. Siksto IV. proglasi ga 1482. svecem, a Siksto V. godine 1587. dade mu titul „Dr. Ecclesiae.“ (Lulich: Serie... 7.)

1260. Generalni kapitul u Narbonni na 23. mjestu spominje „Provincia Sclavonica.“ Ovo se dijeli na kustodije: istarska, rapska, zadarska i dubrovačka (I./534.)

Godine 1260. održao se je franjevački generalni Kapitul u Narbonni (jugozapadna Francuska.) Predsjedao mu je sveti Bono kao general reda. Tu se sastavio katalog provincija Reda, a bilo ih je 33. Na 23. mjestu spominje se „Provincia Sclavonica“. Ova bijaše ogromna, a dijelila se je već tada na 4 kustodije: Dubrovačka, Zadarska, Rapska i Istarska. Ne zna se kada su došli Franjevci u Rab, ali svakako prije ove godine jer 1255. pater Kolumban Rabljanin posta trogirskim biskupom, a znademo da onda franjevci nijesu polazili u samostane daleko od rodnoga mjesta. (Brusić u spomenutom manuskriptu: Povijesni spomenici..., pagina 14. – Lulich: Serie... 7., 22. – Pater Sebastiano a Rhacusio: Monumenta historiae rhacusinae, Neapoli 1746, pagina 14.)

„Prospetto cronol. ...“ pagina 252. kaže da je ove godine utemeljena bosanska kustodija kojoj pripadahu i dalmatinski samostani – ali to ne stoji!

1264. Na svijetu je circa 200.000 franjevac! (I./534.)

Već oko godine 1264. bilo je na svijetu oko 200.000 franjevac! (Srkulj: Ilustrovana svjetska povijest, II., 236.)

30. ožujka 1268. Klement V. piše sindicima samostana u Kotoru, Kopru i Zadru. (I./535.)

Papa Klement V. izdaje u Viterbu dekret: “...(1268) II. Kalendas Aprilis (= dan 30. ožujka) Dilectis filiis Cose Saladini Iadrensi..., Azonis Justinopolitano, et Thome Basili Catarensi civibus.“ Tu ih hvali kako su se do sada iskazali zaslužni za franjevce. Zato ih imenuje sindicima samostana koji su u njihovim gradovima, te mogu sve raditi u ime fratara na sudu i u trgovini. (Fabijanić: Storia...I, 415.)

4. kolovoza 1288. Nikola IV. (prije naš gvardijan u Zadru!) naređuje franjevcima u Zadru da obraćaju Židove. (I./550.)

1288., 4. kolovoza, Papa Nikola IV. (do nedavna naš provincijal u Zadru) piše provincijalu u Zadar, pateru Mihajlu de Iadera. Naređuje mu, da poradi s braćom oko obraćenja Židova u ovim stranama. (Fabijanić: Storia.... I, 417.) - Vidi papirić!

(umetak)³³ 1288. Johannes Kadoar ostavlja u Rabu dio imanja franjevcima. (I./550.)

1288. Zadar. Testament kojeg pravi “Ser... (izjedeno od vlage) Iohannes Kadoar olim comitis Arbensis“, tj. sin Ivana, nekadašnjeg zadarskog kneza. Između ostalih ostavlja nešto imetka i

---

³³Ovako je označeno kada je Badurina priložio (neuvezeni papirić na stranici)

„fratribus minoribus de Arbo“. To će biti jedan od najstarijih spomena Našeg reda na Rabu! Zadarski notarski spisi, Notar Henricus (1288-1308), fasc. II, folium 31v.³⁴

1290. Ovih godina žive: fratar Adam iz Kotara in fama sanctitatis. I: fra Vilim iz Cresa, papin penitencijar i legat sultanu i tatarskomu kanu. (I./552.)

Oko godine 1290. živi u franjevačkom samostanu u Kotoru fra Adam rodom iz Kotora. Rođen od poštene katoličke obitelji. Umro na glasu svetosti. Radi milosti postignutih po njemu, ubraju ga među blažene. (Fabijanić: *Memorie storico = letterarie di alcuni conventi della Dalmazia, Venezia* (1845., pagina 24.)

Iz ovih perioda imademo također franjevca patera Vilima iz Cresa. Prve nauke primio je na Košljunu kod Benediktinaca. Izvrсни talent! Pođe u franjevce. Poslat u Rim na više nauke, koje je sjajno absolvirao. Papa Nikola IV. stavi ga u papinsku kuriju i domala ga učini svojim penitencijarijem. Kada je pak egipatski sultan Melek-Seraf osvojio Ptolomajidu u Siriji, zavlada strah, da će uništiti kršćansku vjeru na Istoku. Papa delegira Vilima da pođe k sultanu, da ga udobrovolji. Ovih godina uputi se sultanu pater Vilim s jednim drugom. Ipak je nešto uspio. – Odatle pođe k tatarskom kralju Argonu i odnese mu papina pisma. Vilim se tamo zadrži dugo, jer je poučavao u katoličkoj vjeri istoga kralja Argona, dva njegova sina: Sarona i Casiana i obe kraljice. Premda tu Vilim nije posve uspio, ipak je dočekaao, da je Argon abolirao neke zakone protiv kršćana. Onda se vrati u Europu. Do dvije godine opet se vrati k Tatarima s nakanom, da tamo sakupi i statističke podatke one zemlje. Preostali dio njegovoga života, do danas nam je nepoznat. (Fabijanić: “*Memorie storico....*”, pagina 70.)

(umetak) 1294. Franjevci dobivaju neku korist... (I./554.)

1294. Zadar. Oporuka u kojoj postoji jedna odredba u korist „fratribus minoribus de Arbo“. Ibid (Zadar. Spisi notara Henricus (radio 1288.-1308.)), fasc. II, folium 45v

---

³⁴Tekst nije pisao Badurina, otipkan ja na papiru pisaćom mašinom. Kao što je navedeno na idućoj stranici, navedene podatke mu je ustupio profesor povijesti medicine Anton Dražen Grmek.

Ovaj dokumentat (kao i onaj *ex. 1288., ex 1289. et ex 31. kolovoza 1807.*, poslao mi je liječnik Dr. Anton Dražen Grmek profesor historije medicine. Usluge za usluge!)

1339. Bosanski su franjevci do sada pod „Provincia Sclavoniae“, a sada je oni sebi podvrgnu. (I./591.)

Godine 1339. pater Gerard Odon, general franjevačkoga reda, pohodio je Bosnu. Bosanska je Vikarija do ove godine bila posve pod vlašću provincijala tzv. Provinciae Sclavoniae (ili Hrvatske provincije ili Prekomorske provincije (Provincia Ultramarina)). Provincijal Hrvatske provincije vršio je nad Bosnom vlast preko svojega vikara.

Pater Odon proučivši stanje fratara u Bosni, stavi ove godine u Bosnu za svojega vikara fra Pelegrina Saksonca (kojega je sobom doveo?) i podloži Bosnu izravno pod svoju vlast. (Spomenuta Provincia Sclavonia već u popisu od godine 1226. obuhvatala je zemlje od Trsta do tatarskih međa na jug Rusije, te sav Balkan i Jugoslaviju. (Pater Vladislav Brusić u dnevniku „Hrvatska Straža“ od 7. studenog godine 1939.)

1340. Razne vijesti o franjevcima u Bosni. (I./591.)

Vidjeli smo što piše Brusić o Bosni pod godinom 1339. Drugi pak kažu: Bosna je do sada bila kustodija, a godine 1340. podignuta je na „Vicaria Bosnae“. Ova se je vikarija za neko vrijeme protezala nad Bosnom, Ugarskom, Slavonijom, Hrvatskom, Kranjskom, Srbijom, Moldavskom, Vlaškom, Rusijom, Transilvanijom i Skitijom. Bijaše podijeljena na 7 kustodija. (Prospecto cronologico..., pagina 258.) (Mislim da ovaj miješa.)

21. lipnja 1345. Samostan konventualaca u Senju spada pod „Provincia Sclavoniae“, a pod rapsku kustodiju (I./595.)

Franjevački samostan u Senju pripada konventualcima, premda im zapovijeda provincijal *Minorum Observantium*. 1345., 21. lipnja, u tomu se samostanu učini pismeni ugovor, gdje

dopušta uprava provincije i svi fratri ovoga samostana u Senju, da može Benvenut (bivši sudac u Senju) i njegova žena podignuti u njihovoj crkvi oltar na čast Blažene Djevice Marije i svoj grob. Glasi: "...Temporibus... domini Lodovici...regis Hungarie...Notum sit omnibus, quod reverendus pater frater Silvester ardinis fratrum minorum minister...in provincia Sclavonie, frater Lazarus custos Arbensis custodie, frater Quirinus de Vegla guardianus Segnie, frater Demetrius de Scutaro lector ibidem, frater Petrus de Jadria (Zadar) socius dicti ministri, frater Martinus de Pago, frater Stephanus de Chesso, frater Çiue de Ragusio, frater Johannes de Vegla et frater Thomas de Dobregno conventuales loci Segnie contulerunt... quod in ipsorum fratrum ecclesia, in civitate Segnia posita, possint facere fieri unum altare...." (Original je u arhivu samostana na Trsatu, No. 29) - Smičiklas: Codex diplomaticus XI, 203.) Vidi se, da je Senj spadao pod rapsku kustodiju.

1368. - Fra Paulucij začē reforme koja se nazva „Observantes". Historija ovoga pokreta. Pape ga brane. Svēci koje je dao ovaj pokret. (I./611.)

U franjevačkom redu bilo ih je, koji su voljeli lakši život: život koji posjeduje imanja. To je struja Konventualaca. Drugi su pregnuli da se žive (sic!) strogo po pravilu bez dispense.

Prvi jači pokret u franjevačkom redu, da se povrati na obdržavanje Regule, započe brat laik fra Paulucij (Pavao) Trinci iz Foligna. Dozvolom generala reda, patera Tome Frignana, Paulucij se godine 1368. s nekoliko drugova povuče u samoću Bruguana (Italija). Tu provađahu strogi život u siromaštvu. Njegov pokret zahvati mah! Godine 1373. već je brojio 10 malenih kuća. Pošto su ih neki provincijali i kustodi slabo gledali, to se 1374. papa Grgur XI. zauzme za njih.

Godine 1380. provincijal fra Paulucija imenuje svojim komesarom (povjerenikom) nad ono 12 takvih strogih samostana u Umbriji. Godine 1384. dopusti mu, da prima novice.

Godine 1390., 17. rujna, umre fra Paulucius. Naslijedio ga je fra Ivan iz Stroncona († 1418.)

Već je fra Pavla general reda bio imenovao svojim povjerenikom.

(I./612.)

Uz novi pokret pristaše i veliki sveci i propovjednici: sveti Bernardin Sienski, sveti Ivan Kapistran, sveti Jakov Markijski... Pokret je sve više živio te zahvati i Francusku, Španiju, Njemačku, Portugal....

Pojedine dakle provincije ondašnjeg redovničkog života s dispENZAMA, imale su u svojem djelokругu ovakove samostane strogoga života, a imali su isto za poglavara - provincijalnoga delegata (pr. vikara). Ovaj je bio u nekim stvarima zavisAN od provincijala. Ovi provincijalni vikari bijahu podložni generalnom vikaru, a taj generalu svoga reda. (Dr. Ante Crnica, „Nova Revija“, 1940., broj 5-6., paginae 355-358.)

Baš na temelju svega ovoga, nastao je i ovaj samostan u Kamporu 1446! Jer fratri u Rabu prometnuše se u Konventualce. Rabljani su pak željeli imati kod sebe strože redovnike, Observante, i tako ih dovedoše ovdje u Kampor.

14. studenog 1391. + Blaženi Nikola Tavelić. Do tada još nije bilo naziva „Conventuales“. Ergo on je „franjevac“, a ne - konventualac (I./641.)

1391: 14. studenog premine u Jeruzalemu kao mučenik blaženi Nikola Tavelić, Šibenčanac. – Da li je on bio konventualac? – Ne! Jer: godine 1415. na ekumenskomu saboru u Kostanciji (Kosnički sabor), crkva službeno nazove onu grupu franjevacA koji su se strikte držali regule: *Observantes*. Do tada su se pak svi franjevci i oni koji su živjeli strogo, kao i oni koji su živjeli po dispENSAMA, nazivali se: Franjevci. Tek od tada nastA razlike službeno između Konventualaca i drugih. Pošto je blaženi Nikola umro prije ove crkvene diobe, on se može nazivati samo: franjevac. (Revija: „Nova revija“ godine 1941., 4-5., pagina 364-365.)

1394. U „Trogirskom misalu" iz ovih godina, nalazi se najstarija sačuvan praefatio sancti patri Francisci (I./643.)

Godine 1394. napisan je glasovit „Trogirski misal". Sada kada ovo pišem, on se nalazi u riznici ekskatedrale u Trogiru. Taj je misal važan, pošto se u njemu nalazi najstarija *Praefatio s. p. Francisci Assisiensis*. Do godine 1936. držalo se je, da najstarija Njegova Praefatio potječe iz XV. vijeka. Spomenuti misal nosi naslov: „Incipit ordo Missalis canonicorum secundum consuetudinem romanae curiae.

Ovu je prefaciju otkrio slučajno franjevac pater E. Clop studirajući koralnu muziku u onome misalu. - Godine 1936. fasci. III. u reviji franjevačkog misionara nazvano „Antonianum" (izdaje ga franjevačka univerza u Rimu), piše pater Livario Aligera, franjevac, vrlo uspješno o toj prefaciji. (Dnevnik „Hrvatska Straža" od 19. kolovoza 1936. članak Dr. Ivan Dellale.)

10. travnja 1397. Bonifacije IX. potvrdi odredbe kapitula u Kölnu. Nova dalmatinska provincija se proširi od Drača do u Istru. Počeše stavljati po oltaru slike svetog Jerka, kao u Košljunu, Rabu, Poljudu, Zadru (I./644.)

Papa Bonifacije IX. izdade Bulu u Rimu 1397., 10. travnja (IV. *idae aprilis*), s kojom potvrđuje ono što je franjevački kapitul 1392. odredila u Kölnu (t. Colonia) glede razgraničenja matice provincije “Sclavoniae.” Procedura pak razgraničenja se je vodila sve do 1401. Gornja se bula čuva u samostanu svetoga Franje u Zadru.

(I./645.)

S ovom papinom bulom dobiva naša provincija novo ime: “Provincia Dalmatiae” (do sada: Provincia *Sclavoniae*, jer je obuhvatala i Primorje i daleko u unutrašnjost.) Papa joj promijeni i titul: do sada se je zvala ova golema provincija: *Sancti Seraphini*, a otsele naša obalna provincija zove se: *Sancti Hieronymi* - do danas.

U novoj konstelaciji, samostan u Pašmanu potpao je ne pod našu provinciju, nego pod Bosansku Vikariju. Zato je Red zamolio papu radi bosanskih misionara. Radi Turaka stari redovnici nijesu

mogli da imadu pristojnu njegu, zato su zamolili da dobiju Pašman. To je već Pelegrina Saladini imala na pameti, kada je sagradila onaj samostan njezinim testamentom od godine 1392., 22. svibnja.

Od ovoga događaja mi vidimo, da franjevci tako rado vole imati u svojim crkvama slike svetoga Jeronima. Tako ga već susrećemo na onomu poliptihu koji je 1456. naslikan na daskama, a pripada samostanu u Ugljanu (ali i danas se on nemilim udesom nalazi u crkvi svetoga Franje na zidinama u Zadru.) Svetoga Jerka imamo na Košljunu, Poljudu, u Kampur (na Poliptihonu) od godine 1458.

“Provincija Dalmacije” in origine prostirala se je uz svu obalu Jadrana: Po Albaniji, Dalmaciji, Istri! Imala je samostan u: Draču, Dulcinju, Skadru, Baru (Antivari), Kotoru, Poli, Krku, Piranu... Kasnije su i u njoj nastale struje: *Observantes et Conventuales*. Vremenom se i u njoj *Observantes* ocijepe od Konventualaca godina 1445. i 1446. (Fabijanić: “Storia dei fratri ... I, 150, 153, 432. Lulić: Serie ... 24, 25. - Brusić u “Hrvatskoj Straži od 1. kolovoza 1936. i od 9. studenog godine 1939.)

1401. Dokrajči se dioba velike "Provinciae Sclavoniae." Naša se provincija podijeli u 4 kustodije: Dubrovačku, zadarsku, rapsku i istarsku - O diobi na Observante i Conventualce (I./648.)

Tek 1401. bilo je dovršeno razgraničenje staro prve provincije majke: Provinciae Sclavoniae, kako je to određeno još 1392. na generalnom kapitulu u Kölnu. Dioba je bila provedena prema ondašnjim prilikama u našim stranama. Prvobitno dakle provincija koja je sivala od Trsta do tatarskih zemalja, bila je sužena na samu Dalmaciju.

Drugo spade pod Bosansku Vikariju. (Blaženi Nikola Tavelić, kako otrag rekosmo, + 1391. On je dakle još pripadao ovoj golemoj provinciji.)

Još za živoga svetog oca Franja iskrsele su u redu dvije struje: jedna koja je htjela živjeti strogo po reguli. Druga pak, za ublaženje pravila *quoad paupertatem*.

Tek pò vijeka iza + blaženog Nikole Tavelića počeše se tomu analogni (slobodni) nazivi za to upotrebljavati, i to privatno, a tek 1517. stekoše ti nazivi i javno–pravni oslon i potvrdu. Zato blaženi Nikola nije zapravo ni Observant ni Konventualac. On je franjevac onoga doba.

Nova dakle provincija svetog Jerka u Dalmaciji razdijeli se 1401. na 4 kustodije:

I. Dubrovačka: Dubrovnik, Drač, Ulcinj, Kotor, Skadar, Bar, Daksa i Korčula.

II. Zadarska kustodija: Zadar, Ugljan, Pag, Pašman, Podnovi, Šibenik, Bribir, Skradin, Trogir, Split.

III. Rapska kustodija: Rab, Senj, Modruš, Krk, Cres

IV. Istarska: Pulj, Poreč, Piran, Kopar, Muđa, Trsat, Draga (Vallis)

Bosanska se pak Vikarija razdijelila na 7 kustodija s 36 samostana. (Brusić u „Hrvatskoj Straži“, od 9. studenog 1939.)

23. veljače 1432. Venecija štiti Observantes sa svečanim dokumentom (I./712.)

Godine 1432., 23. veljače, Franjo Foscari „dux Venetiarum“ šalje ducale na rectore Zadra, Šibenika, Splita, Trogira i Kotora i na sve činovnike. Piše: pošto treba čuvati vjeru, to treba i svećenike štiti: Zato neka svi znadu, da je franjevac fra Nikola iz Trogira, reda svetog Franje de Observantia, aktualni gvardijan svetog Antuna i Marije u samostanu na otoku Bue (= Čiovo) blizu Trogira. Pater Antun je, kaže, uzornim životom postao drag „toti Dalmatiae“. On je ometan i progonjen od njegovih i njegove subraće emula, redovnika Konventualaca. Znajte, kaže, mi toga nikako nećemo trpjeti! I apostolske (papine) bule to zabranjuju. Dapače nastojte, da franjevcima de Observantia budete vazda i svagdje pri ruci i da ih lijepo gledate. Kada polaze okola po milostinji, budite im na ruku i branite ih od njihovih emula (konventualaca), a franjevci de Observantia će moliti za dobro države. (Košljun, arhiv: Diplomata, Numero 94, listina 4. – Kampor: arhiv: „Diritti di questua e esenzione di dazio“, pagina 1. – Kampor: arhiv: Brusić u manuskriptu koji se odnose na samostan svete Eufemije.)

Mi danas ne možemo razumijeti onu grubu pojavu *altercationum* ondašnjih konventualaca. U najmanju ruku: to osuđujemo.

Zapravo Venecija je uopće franjevce de Observantia štitila.

To ćemo opetovano vidjeti.

13. siječnja 1437. Turci poruše 19 franjevačkih samostana po Bosni (I./715.)

1437., 13. siječnja. Papa naredi 1437.: 13. siječnja senjskomu biskupu Ivanu de Dominisu neka sam ili preko drugoga navještava Križarski rat kad god car Sigismund ili koji magnat udari na Turke, jer Turci provaljuju, pale, odvođe roblje. (Lani i ove godine Turci su u Bosni porušili 19 franjevačkih samostana!) (Revija "Život". Zagreb 1931., broj 1. - Theiner: Monumenta Hungarie, broj 371.)

1. rujna 1438. Po naredbi pape Observanti dobivaju po prvi put generalnog vikara u osobi svetog Bernardina Sienskoga (I./720.)

General franjevačkog reda, pater Vilim da Casale (izabran 15. lipnja 1430. u Asizu, a vladao 12 godina), po naredbi Eugena IV., godine 1438.: 1. rujna učini svetoga Bernardina Sienskoga (di Siena) generalnim vikarom franjevaca Opservanta.

Papa je dakle odredio, da se bira, i to svake treće godine, generalni vikar za Osservantes. To zato da se sačuva čistoća regule.

Pošto su pak svi ogranci franjevačkog reda pod jednim generalom,

(I./721.)

papa hoće da samo Osservantes imaju posebnoga starješinu i ako podložnoga vrhovnom starješini reda.

Sveti Bernardin je postao starješina za Osservante Cismontanske, a Transmontanci (oni preko Alpa) dobili su drugoga.

Toliko je dakle bila na srcu papi čistoća prvobitne franjevačke regule, da je stavio posebnoga generalnog vikara. (Dr. Ante Lulić, O. F. M.: Serie di tutti i ministri generali, Spalato 1869., 10, 18, 24. - Dr. Ante Crnica u "Novoj Reviji" od 1940. broj 5-6., pagina 360.)

Mi ćemo domalo vidjeti, kako je taj časni svetac kao generalni vikar odredio da se na Rabu, u Kamporu, osnuje onaj naš samostan svetoga Bernardina.

**16. lipnja 1443. Pater Anton Rusconi izabran je generalom Reda. On se prvi počinje zvati:
"Minister Generalis totius ordinis." (I./729.)**

Godine 1443. na kapitolu u Padovi izabran je generalom franjevačkog reda pater Anton Rusconi, član Milanske provincije. Vladao je 6 godina. On se prvi počeo potpisivati "Minister generalis totius ordinis." (Lulich, Serie...10.)

**14. veljače 1444. Eugen IV. dopušta sagraditi svetom Ivanu Kapistranu: 14 samostana za
Observante (I./730.)**

1444., 14. veljače. Papa Eugen IV. iz Rima izdaje pismo na svetog Ivana Kapistrana, generalnoga vikara cismontanskih franjevačkih provincija *strictioris observantiae*. Sveti Ivan je molio, a papa mu dopušta: slobodno može primiti od dobročinitelja i sagraditi 14 samostana za svoju braću.

Na temelju toga papinog pisma, nastao je i naš današnji samostan u Kamporu, pod čijim krovom slažem ove vijesti. (Kampor: Arhiv: Pergamenu broj 2 od godine 1446. u kojoj se taj događaj spominje. - Kampor, arhiv: Veliku teku kojoj je natpis: "Exemplum edificationis monasterii? Tu je na foliji 2,3. spomenuta pergamena *edificationis* godine 1762. *ad litteram* prepisana.)

11. siječnja 1445. “Ocijeli Observante od Konventualaca. Koji samostani u našim stranama spadaju pod Observante (I./731.)

1445., III. idibus januarii. Eugen IV. pun brige da se sačuva čistoća franjevačke regule, danas s bulom „Ut sacra ordinis“, razdijeli Observantes od Konventualaca, i dade im posebnoga poglavara.

Tako samostani u Dubrovniku, Daksi, sveti Križ kod Zadra, sveti Nikola blizu Kotora, sveta Eufemija u Kamporu (već ove godine!), Veluha (Veruda?), Poljud, Pašman, Ugljan, Novi i Krapanj – bijahu slijedeće godine, 1446., odcijepljeni od provincije (jer življahu u spomenutim samostanima Observanti) i pripojeni Bosanskoj Vikariji, koja je bila sastavljena od Observanata (Lulić: Serie... 24, 25.)

14. siječnja 1447. Dalmatinski franjevci neće da stoje pod bosanskom vikarijom. Papin legat gleda, da ipak ostanu (I./750.)

Vidjesmo: lani je papa spojio franjevce Observante s bosanskom vikarijom. Ali to je bilo jako teško dalmatinskim franjevcima, ne samo Dubrovčanima, nego i ostalima.

Tadašnji hvarski biskup Toma Ferrecio (Fabijanić ga zove Tommasini), koji je ujedno bio i apostolski legat za Bosnu, učinio je sve što je mogao, da duhove smiri i udovolji. On apelira i na svetog Ivana Kapistrana, generalnoga vikara Observanta, koji se je tada nalazio u Ugarskoj, da neka zaduži Dalmatince i Dubrovčane pod bosanskom vikarijom.

Bosanci opeta gledaše da udobrovolje Dalmatinca, zato na temelju brevea Eugena IV. od 14. srpnja 1447. (ad “pridie idus Maii”) izabraše ove godine za poglavara cijele vikarije, patera Mihajla de Jadera (dakle Dalmatinca.)

Ali sve je to malo koristilo! Zato je bio prisiljen 1452. doći da posreduje u Dubrovnik blaženi Marco da Bologna. (Pater dr. Ante Lulić: Serie...25, 26.)

**24. rujna 1447. Samostan Observanta digne Nikola V. ispod bosanske Vikarije i stavi pod
Generala vikara Dalmacije (I./754.)**

Godine 1447. (po drugima zapravo lani!), papa Eugen IV., nagovoren od Toma Tomasina, hvarskoga biskupa i apostolskog legata za Bosnu stavi observantske samostane u Dubrovniku, Daksi, svetog Bernardina kod Kotora, svetog Križa vanka Zadra - pod vlast bosanskoga vikara. To zato, da se tu zaklone oni franjevci, koji bježe iz Bosne pred Turcima.

Franjevci pak u Kampoju, godine 1447. zamole (dakle odmah!) papu Nikolu V. (koji je ove iste godine naslijedio Eugena IV.) da ih digne ispod jurisdikcije bosanske vikarije. Zato papa dne 24. rujna riješi: Kampoju i gore spomenuti samostan dižu se ispod bosanske vikarije i podlažu opeta pod provincijalnoga vikara dalmatinske provincije. (Fermendžin: Acta Bosnae, pagina 204., broj 875 - Wading: Annales - Brusić u dnevniku "Hrvatska straža", godine 1936., od 1. kolovoza.)

**15. lipnja 1449. + Pater Gaspar Longunis, prvi provincijalni vikar dalmatinski iza
ocijepljenja od Konventualaca (I./764.)**

1449. + 15. lipnja "R. R. P. Gaspar Longinus primus vicarius provincialis provinciae Dalmatiae post separationem a conventualibus." - Gdje je umro? (Necrologium monasterii Camporae.)

1451. Hvarski biskup hvali rad bosanskih franjevaca (I./787.)

Hvarski biskup Toma piše pohvalno pismo godine 1451. svetom Ivanu Kapistranu, generalnom vikaru Observanta. Vrlo hvali franjevce bosanske provincije. Piše: "Fratres Bosnae tanto fructu laborare in convertendis haereticis (osobito patarena...)... Statim fratres habitacula sibi haedificent, evanescunt haeretici, ut cera a facie ignis." (Stato della Dalmata francescana provincia, Spalato 1857., pagina 10. - Lulich: Serie..., 23.)

1452. Blaženi Marko Fantucij (Generalni vikar Observanta) odlazi u Dubrovnik, da umiri fratre, koji hoće ocijepljenje od bosanske vikarije, gdje je tada bio vikarom svetog Jakova (I./795.)

Godine 1452. bio je izabran generalnim vikarom Observanta, *Cismontanae*, blaženi Marko Fantuccio da Bologna. (Inače je on bio tri puta izabran za tu službu.)

Dalmatinski i dubrovački opservanti neprestano gledahu, kako da se ocijepe od Bosanske Vikarije, a to generalni vikar nije volio. Zato 1452. blaženi Marko dođe u Dubrovnik, da umiri duhove. Domalo bio je od pape pozvan u Italiju, a da posao nije dovršio. Na odlasku stvar preporuči svetom Jakovu della Marca, koji tada upravo bio vicarius ove Vikarije, dakle starješina Marco učini sve što je mogao. Uspije, ali *ad tempus tantum*.

Godine 1868., 27. lipnja, Pijo IX. proglasi blaženim Marko Fantuccio. (Lulich: Serie..., 19, 26.)

30. travnja 1455. Kalist III. određuje: Korčula, Poljud, Krapanj, Pašman, Novigrad i Košljun i dalje nek ostanu pod bos. vikarijom radi Turaka - Razdijeli provinciju na 8 kustodija (I./816.)

Naši dalmatinski samostani neprestane gledaju, kako da se odijepe od bosanske vikarije. Bosanski franjevci, pak i isti bosanski kralj Stjepan Toma urgiraše kod pape, da ostanu pod Bosnom nekoji samostani radi toga, da mogu bosanski franjevci nesmetano zalaziti radi starosti, a i inače kada moraju bježati pred Turcima.

Na temelju toga 1455., 30. travnja, papa Kalist III. iz Rima izdaje dekret: "... audito Nicolao Jacobo Testa, oratore Stephani Thomae, regis Bosne, inhibet, ne Gorgula (Korčula, dakle piše je hrvatskom redakcijom) et Priglum (Poljud!) apud Spalatensem, et insule Grapan (Krapanj) apud Sibenicensem et Pasman ac Veglani (Košljun) nec nom Novi apud Jadrensem (= Novigrad) civitates domus sive loca ordinis partium Dalmatie a vicariatu Bosne ullo modo separentur." (Fermendžin: Acta Bosnae..., 221, Fabijanić: Storia..., I., 202.)

Osobito od godine 1452. dalje mnogo je nastojao sveti Jakov Markijski i fratri Bosne, da udobrovolje dalmatinske franjevce, samo da se ne odijele od bosanske vikarije. Tako i ove godine na kapitolu podijele vikariju na 8 novih kustodija te stave Dubrovčanina za vikara vikarije i dvojicu za kustode. Naime:

Frater Philippus a Ragusio - vicarius Custodiae Bosnae
Frater Ludovicus de Vernorellis - custos Custodiae Bosnae
Frater Franciscus de Ragusio - custos Custodiae Cetinae
Frater Marinus de Corzula - custos Custodiae Stagni
Frater Helias de Posego - custos Custodiae Grebenensis
Frater Dionisyus de Slavonia - custos Custodiae Corbaviae
Frater Philippus de Croatia - custos Custodiae sancti Hieronymi
Frater Jacobus de Ussora - custos Custodiae sanctae Mariae
Frater Petrus de Mili - custos Custodiae sanctae Catharinae.

9. srpnja 1461. Dosele se Observantia u Krk u jedan samostan konventualaca (I./855.)

Papa Pijo II. piše krčkomu biskupu: Ivan Frankopan, krčki knez, tuži se na nered u konventualskom samostanu u Krku, gdje žive samo jedan svećenik i brat laik. Neka biskup stvar ispita. Ako je onako, kako je u tužbi, neka onu dvojicu premjesti u drugi samostan, a ondje za vazda uvede franjevce *de Observantia*, kako to predlaže knez Ivan.

13. svibnja 1462. Pij II. šalje u Dalmaciju generalnoga Vikara , zapriječiti njihovo ocijepljenje od bosanske Vikarije. - Ipak se ocijepe Dubrovčani (I./857.)

Iz slijedećega ćemo doznati, kako se dalmatinski franjevci gledaju ocijepiti od Bosanaca, a Dubrovčani od obojice!”

1462.: 13. svibnja: Pij II. šalje dekret na patera Ljudevita a Vicentia, generalnog vikara *Observantium familiae cismontanae* (tj. od Alpi na jug i istok). Strogo naređuje, da osobno pođe u Dalmaciju urediti nesuglasice između bosanskih i dalmatinskih svojih franjevaca. Papa mu piše: Stvar smo bili naredili generalnom kapitolu reda koji se je lani sastao u Aximu. Ali on stvar nije uredio. Zato mu naređuje da pođe i uredi, jer da je dočuo, da su neki uskratili posluš svojem provincijalnomu vikaru. Papa u dekretu naređuje “sub pene excommunicationis late sententia”

fratrima buntovnicima, koji stanuju na Trsatu i Krku i svima, da u svemu poslušaju generalnoga vikara patera Ljudevita. (Fermendžin: Acta Bosnae, 1892., pagina 248.)

Pater Ljudevit umiri duhove. Vрати se u Italiju. - Ali mir potraja malo. Iste godine dogovore se potajno fratri zadarske kustodije s Bosancima, da će kreirati jednu "Dalmatinsko-bosansku provinciju". Kada zato doznaše dubrovački Observantes, gledahu, kako da ne dođu pod dalmatinsko podložništvo. Ali nastojahu kako da se oslobode i od Bosanaca! Usto dubrovački Observanti gledahu kako da dobiju za sebe ona 4 bosanska samostana, koja su bila u dubrovačkoj republici. I pođe im za rukom! Preko Dubrovčanina Marijana Resti (koji je papi bio poznat), izrade kod pape, te se Dubrovački Franjevci odijele od bosanske i prisvoje ona 4 samostana. (Lulich pater Ante: Serie..., 27.)

13. veljače 1463. Pij II. dopusti Dubrovčanima učiniti separatnu provinciju. Danas dopusti, da se Bosna i Dalmacija podigne na provinciju. (II./3.)

Franjevci Observantes iz Dalmacije i Bosne ne znajući da su franjevci Dubrovačke Republike dobili od Pija II. placet da kreiraju svoju provinciju, osvanu i oni pred papom s molbom da podignu Dalmaciju i Bosnu na provincije. Papa udovolji i njima. 1463.: 13. veljače šalje papa breve na generalni kapitul, koji se obavlja u ovo doba u Asizu. Javlja kreaciju spomenute provincije. - Na tomu kapitolu ponovno izabraše za generalnog vikara Observanata patera Marka da Bologna. (Pater Ante Lulich. Serie..., 27.)

17. svibnja 1463. Po želji Martina Frankopana naređuje Pij II. bosanskom vikaru u Brine i Trsat stavljati redovnike vjerne knezu (radi međunarodnih zapletaja) (II./3.)

Pijo II. šalje danas breve na vikara franjevačke bosanske vikarije. Javlja: Knez Martin Frankopan, knez Senja..., moli da se naredi, u samostane na Trsatu i Brine stavljati franjevce vjerne knezu. Samostani su to na granici njegove knežije, te nepouzdati redovnici mogli bi knezu nanijeti štete. - Papa *sub obedientia* naređuje, neka se to vrši. (Fermendžin: Acta Bosnae..., 252.)

1463. Pij II šalje fra Marina iz Kotora persijskom šahu (II./4.)

Pijo II. papa ovih godina poslao je franjevca Marina iz Kotora persijskomu caru. Domalo mu piše papa iz Ankone. Preporučuje mu, neka ga gleda nagovoriti protiv carigradskog sultana koji ugrožuje Zapad. - Marin je na povratku bio smaknut od barbara na putu. Marin je poslije smrti činio čudesa. Ubrojen je među svece našeg reda. (Fabijanić: Memorie di alcuni conventi..., Venetia 1843., 24.)

7. rujna 1464. Na kapitulu u Pašmanu (predsjeda blaženi Marko Fantucij, generalni vikar Observanata) proglase kreaciju nove bosansko-dalmatinske provincije. Rab posta kustodija, kao i Dubrovčani (II./4.)

Razumije se, da su franjevci iz Bosne i Ugarske kao u oazu zaštite dolazili u dalmatinske samostane, kada je trebalo umaknuti pred turskom silom. Mlečanima to ne bijaše drago, da redovnici iz tuđih država zalaze u njihovu! Pijo II. takovo ometanje nije trpio, videći, da se tu radi o zaklonu najizloženijih apostola vjere i morala, koji da spase goli život zalaze k svojim. Zato Pijo II. zaprijeti ekskomunikom svakomu, koji bi ometao takovo komuniciranje franjevac!

Lani, 20. svibnja, izabraše franjevci na generalnom kapitulu u Asizu ponovno za generalnog vikara Observantium - blaženog Marka Fantuccio da Bologna. Dok je još živio Pijo II., pošalje on blaženog Marka u Dalmaciju, da uredi pitanje prijelaza franjevac iz Bosne... u dalmatinske samostane

(II./5.)

kao i ostale tekuće poslove redovnika. Marko se uputi u društvu blaženog Bernardina da Fossa (ili Aquilana). (Bernardina na lanjskomu kapitulu izabraše vikarom nove bosansko-dalmatinske provincije jer ipak onu vikariju podigoše na Provinciju, kako su željeli dalmatinsko-bosanski fratri.)

U Zadru ostaše 13 dana. Međutim, Marko pozove redovnike Bosne..., da dođu na Kapitul u samostan na Pašmanu. Pozvao je i dubrovačke observante. Ali oni ne htješe doći! Ispričaše se, da su oni dobili od pape otcijepljenje od bosanske vikarije. (Ne zaboravi, da su dalmatinski fratri

morali računati s mletačkom vladom, oni u Dubrovniku s dubrovačkim senatom...) Zato blaženi Marko udari dubrovačke fratre sa cenzurom, a njihove samostane učini prostom Stonskom kustodijom.

Na kapitulu pak na Pašmanu, pod predsjedanjem blaženog Marka, fratri usvojiše zaključke lanjskoga kapitula u Asizu *de unione vicariae Bosnae et Dalmatiae sub uno superiore frater Bernardino Aquilano*. Na sastanku na Pašmanu 7. rujna izdan je ovaj zaključak: „...Cum olim inter duas familias ordinis nostri, bosnensem videlicet et dalmatinam lis quedam et controversia propter commiscionem nonnullorum locorum dictarum familiarum suborto fuit, nec summos pontifices pro tempore existentes latuit..., Pius papa II., his finem volens imponere..., quodam breve direxit vicariis generali et provincie... in capitulo generali proxime celebrato in sancta Maria de Angelis extra Assisium congregatis... Fratres vero in dicto capitulo congregati (održao se 20. svibnja 1463.), mandato summi pontificis parere volentes, determinarunt unam provinciam fieri et de cetero esse ex supradictis familiis Bosne et Dalmatie ac venerandum patrem fratrem Bernardinum Aquilanum in vicarium eiusdem provincie moritus institute... instituerunt.”

Item vero vicarius frater Bernardinus ad predictam provinciam se conferens, provinciale capitulum utriusque familie in loco Pasmani, custodie sancti Hyeronimi, ultima die augusti congregavit, ad quod nutu divino, ut puto, applicui et in eodem ego idem presens ac presidens fui (tj. blaženi Marko), cum tamen intenderem tutto affectu Siciliam navigare. In hoc autem capitulo infrascripta determinanta sunt de patrum voluntate, in quo deffinitores: frater Phylipus de Ragusio... In primis videlicet, quod ex sepedictis duabus familiis, Dalmatie scilicet et Bosne, una provincia sit... Item ex omnibus locis olim provincie Dalmatie constituta sunt 2 custodie, scilicet: I. Arbi, qui habet locum Arbi, locum Vegle, locum Robinii (Rubin u Istri) et locum Pirrani. II. Item custodia Cathari in qua continetur: locus Cathari,... Antibari et locus Alexii. - Custodie vero sancti Hyeronimi iam diu institute est conventus Hyadrensis.

Custodie Stagni supraadditi sunt conventus Ragusii et locus Daxe. Locus quoque Lesine supraaditus est custodie Cethine, sicut locus Carsathi (Trsat) adiunctus est custodie Corbavie. Item decretum fuit, quod fiat novum sigillum per omnia...

Među mnogim drugim potpisima tu je potpisan: *fra Marinus de Scrisa, guardianus Arbi. Fra Christophorus de Arbo guardianus Vegle..... Fra Baptista de Sibiricho discretus Arbi... Fra Martinus de Vegla laicus discretus Vegle suppletus (zastupan)...* (Fermendžin: *Acta Bosnae...*, 260.)

Tako od Dunava do Jadrana kreirase jednu provinciju. Tako prestane opstojati Bosanska Vikarija. Nova se provincija naziva: Dalmatinsko=bosanska. - Provincijalom staviše Talijanca valjda zato, da se izbjegne eventualnim nesuglasticama, tko da bude provincijalom od nove provincije po zaslugama ili množini braće. Odluče, da se i dalje tako radi svake treće godine. Jedan dio Bosne ostao je pod

(II./6.)

imedijatnom upravom provincijalnoga vikara. (Wading: Tom. 13., ad annum 1464. - Fabijanić: *Storia...* I, 224, 225. - *Storia*: II, 53. - Bianchi: *Zara christiana*, 127.) Nije Pijo II. potvrdio ove zaključke pašmanske, kako to hoće neki. Ta on je umro prije kapitula!- (Lulich: *Serie...*, 19.)

24. svibnja 1467. Na kapitulu u Mantovi pristaju od bosanske provincije učiniti 2 provincije. Odrede koji samostani u Dalmaciji da pripadnu Bosni, a koji Dalmaciji.- Dubrovčane isključuju iz zajednice, dok se ne pokore (II./8.)

Održao se je u Mantovi generalni kapitul franjevacu ovih dana. Tu je opet bilo govora o tomu, što Bosanci hoće posebnu, a Dalmatinci posebnu provinciju. Tu naime moramo uvažiti politički momenat onoga doba! Venecija i dubrovački senat gledahu nerado što bosanski franjevci, dakle iz turske države, dolaze silom prilike u njihov teritorij, tj. u samostane u njihovoj državi.

(II./9.)

Bojahu se političkih zapletaja. Tako je dubrovačka vlada bila zabranila Bosancima dolazak! Isto i Mlečani na Ugljan, Pašman, Novigrad, Krapanj, Split i Korčulu. Sve što su mogli učiniše franjevci, da sklonu Senat, neka dopusti Bosancima da mogu barem u koji samostan dolaziti. Na kapitulu pak u Mantovi ove godine (predsjedao mu pater Marko a Bononia, generalni vikar cismontanskih Observanta) odrediše: Ugljan, Pašman i Novigrad (koji je tada spadao pod Ninsku biskupiju), neka pripada dalmatinskoj kustodiji, a Trsat, Košljun i Hvar - bosanskoj.

Bosanci se smatrahu nemilo pogođeni. Navađahu mnoštvo muka koje im zadaju Turci, pak još takvu izolaciju od Dalmatinaca!? Zato kada je ove godine postao vikarom bosansko=dalmatinske provincije pater Dominik Gonissa (a prestao pater Bernardin da Fossa), upriješe da i dalje ostane jedna provincija, kako se je 1464. godine bilo odredilo u Pašmanu, a ne da im tek dadu koji samostan. Papa Pavao II. tu ideju uvaži i anulira odluku kapitula u Mantovi od ove godine, i 1471. godine naredi, neka se drži ono što se je na pašmanskome kapituluu odredilo. Domalo je i ova vrhovna decizija morala da bude promijenjena. (Fabijanić: Storia... I., 226, 227.)

Ove 1467. godine, 24. svibnja na kapituluu u Mantovi, o svemu što rekosmo, izdadoše ovaj dekret: „Item... decisum est, ut mittatur vicarius Bosne et Dalmatie a congregatione generali, qui utrique familie presit, quoadusque per Bosnenses fratres simul et Dalmatinos obtineatur ab apostolica sede licentia, ut una queque familia vicarium sibi possit eligere. Qui quidem vicarius... auctoritate congregationis generalis, habeat applicare tria loca, scilicet: Oclanj (=Ugljan), Pasmani et sancte Katherine... fratribus provincie Dalmatie, ipsi provincie ea incorporando. In dictorum autem recompensatione locorum teneatur pariformiter conventum Vegle et locum extra Veglam in insula (=Košljun) et locum Cersath (Trsat) et locum Lesne (Lesina=Hvar) cum libris... vicarie Bosine resignare... Item quod loca Raguseorum a familia sint precisa, declarando quatuor loca a fratribus bosnensibus olim possessa, quantum a nobis est... eisdem bosnensibus pertinere. Si tamen fratres Ragusei ad... vicarium generalem... declinaverint (tj. da mu izjave, da žele biti pod posluhom i stegom) zelo existendi in familia, conceditur... vicario generali ac provincialibus eos posse recipere et collocare de familia. - Vicarius Bosne et Dalmatie sit vener. Pater frater Dominicus de Gonissa.“ (Fermendžin: Acta Bosnae, 270.)

25. lipnja 1467. Pavao II pak zabranjuje dijeljenje bosanske provincije na dvoje (II./9.)

Papa Pavao II. ne dopušta dijeljenje provincije! 1467., 25. lipnja, šalje papa dekret na vikara bosansko-dalmatinske provincije, patera D. de Gonissa. Dekret kaže: „Memores sumus quod... de mandato sanctae memoriae Pii II. ... Vicariae Bosnae et provinciae Dalmatiae unionem fecisse... accedente ad id omnium fratrum praedictorum qui tunc Pasmani... congregati erant,

consensu... etiam unionem ipsam ut et bonam et laudabilem aprobavimus... Quae cum... intellexerint ut capitulum generalem... Mantove congregatum ordinasse ut dictarum provinciarum fiat iterum divisio, et quaedam loca in grave detrimentum Vicariae Bosnae mutantur, displicuit nobis. Nam quod mature et laudabiliter factum est,

(II./10.)

apostolica quoque auctoritate firmatum, rescindi aut immutari eadem auctoritate expressa non accedente..., non convenit. Proinde in virtute sanctae obedientiae et sub excommunicationis poene, districte tibi praecipimus et mandamus, ut provinciarum istarum sub unione praedicta, regere et gubernare perseveres nec ullam locorum mutationem fieri patiaris. ...“ (Fabijanić: Storia dei frati Minori, I., 440.)

1467. Uslijed firmana Muhameda II, blaženi Marko da Bononia moli dužda, da mogu franjevci iz Bosne dolaziti u dalmatinske samostane (II./10.)

Na molbe bosanskih franjevaca sultan Mehmed (Muhamed) II. već 1463. izdade onaj firman na turske vezire i vlasti, s kojim naređuje, da puste na miru franjevce u Bosni, pak i narod ako bi se povratio natrag, pošto su mnogi pobjegli preko granice kada su Turci oteli Bosnu.

Koristeći se s tim firmanom zato je generalni vikar Observanta, blaženi Marko de Bologna, lani poslao u Bosnu blaženog Bernardina da F'ossa kao provincijalnoga vikara, da upravlja s fratrima. Godine 1467. dođu blaženi Marko i blaženi Bernardin osobno u Zadar, da ugovaraju s mletačkom vladom glede onih franjevaca koji pobjegoše iz Bosne u mletačku Dalmaciju i koji će eventualno još dolaziti. (Fabijanić: Firmani inediti dei Sultani Costantinopolitani; Firenze 1884.; 41., u noti.)

17. lipnja 1469. Generalni kapitul odijeli dalmatinsku kustodiju od bosanske vikarije i kreira dalmatinsku vikariju – (II./11.)

Na generalnom sastanku (kapitulu) Observanta u samostanu "Della Isola Bisantina sul lago di Bolsena", proučivši nemir i nered između franjevca Bosanaca i Dalmatinaca, danas dekretom separiraju dalmatinsku kustodiju svetog Jerka od bosanske vikarije. Dalmatinsku sjedini stonsko

- dubrovačkoj i formira od toga novu vikariju. (Po drugima to je bila provincija!) (Lulich: Serie..., 27, 28.)

1476. + Sveti Jakov Markijski (II./30.)

Godine 1476. + u 85. godini Sveti Jakov Markijski, franjevac. Za kratko je vrijeme živio u pašmanskom samostanu. (Bianchi: Zara cristiana, II., 127.)

1480. Žive dva učena dubrovačka franjevca: pater M. Bondenatio i pater P. Zamagna (II./39.)

Ove godine 1480. + franjevac pater Petar Zamagna, Dubrovačanin. Duboki teolog. Dugo je bio upraviteljem velike biblioteke kralja Matije Korvina gdje je sabrao mnogo djela iz domovine i od druguda. Bio je i biskupom u Ugarskoj. - Oko ove godine živi drugi franjevac Dubrovčanin, pater Marijan Bondenatio. Bio profesor na pariskoj univerzi i imao velikih uspjeha. Siksto IV. učini ga kućnim prelatom i tajnim savjetnikom. (Ljubić: Dizionario..., 49, 316.)

13. svibnja 1481. Kapitul u Ferrari: dalmatinsku kustodiju digne na Vikariju, a dubrovačku suže na komesarijat (II./40.)

Radi političkih razloga i ostalih okolnosti, došlo je do toga, te je danas na kapitolu Observanta u Ferrari izdan dekret: kustodiju svetog Jerka podižu na neovisnu Vikariju. Dubrovački dio urede kao komesarijat. Na generalni kapitul, po tomu, vikar dalmatinske vikarije dolaziti će kao vikar, a komesar dubrovačkog komesarijata, kao diskret. (Dr. Ante p. Lulich: Serie..., 28.)

4. lipnja 1484. Dubrovački komesarijat podignut na Vikariju (II./43.)

Na generalnom kapitolu Observanta na brdu Alverni, dekretom podižu franjevci dubrovački komesarijat na neovisnu Vikariju. (pater Ante Lulich: Serie..., 28.)

1495. Pater Bernardin, Splitsanin (član naše provincije) tiska prvi hrvatski Evandelistar (Inkunabula) (II./68.)

Pater Bernardin iz Splita, član naše provincije, odvažio se na veliko djelo! Videći da ne postoji nikakav točan prijevod Evanđelja i Epistola na hrvatskom jeziku, dade se na posao, te prevede

Evandelistar i godine 1495. tiska u Veneciji "Presso Dam. Gorgonzola": "Epistole e Evangeli" na hrvatskom jeziku. Ovo je jedina inkunabula tiskana na hrvatskom jeziku koja se je barem sačuvala. Do 1916. poznata su 3 eksemplara: u biblioteci talijanske gimnazije u Zadru, kod Isusovaca u Dubrovniku i kod franjevaca na Trsatu. Godine 1586. djelo je bilo ponovno tiskano u Veneciji. (Ljubić: Dizionario...29. - "Incunabuli nelle biblioteche della Dalmazia," Spalato 1916., pagina 2.)

1. lipnja 1517. Leon X. s bulom "Ite et vos..." ujedini sve ogranke u jedan red.! „Fratres Minores.“ Konventualci nehtješe! Našu i dubrovačku vikariju digne na rang provincije. –

(II./106.)

Na "generalissimum" franjevačkom kapitolu u Rimu u Aracoeli izabraše generala patera Kristofora Numalio da Forli (bolonjska provincija) vlada 1 godinu. Onda ga papa učini kardinalom i biskupom u Alatri. Ovaj (je) kapitul sazvaio papa Leon X. s nakanom, da bi sve ogranke franjevačkog reda (sve one tzv. "Dispensati") sjedinio s Observantima. Ali "Dispensati" (= to su Konventualci) na to ne pristaše, premda je tu uniju vruće želio Julij II. i Leon X. Zato je papa već prije dopustio Konventualcima da kreiraju posebnu kongregaciju, ali su oni (kao i njihovi starješine) bili podložni našem generalu („alla religione Madre“). Godine 1517. Leon X. generala reda patera Bernardina Prati učini nadbiskupom Atene, s nakanom, da se bira novi general za sve ujedinjene u jedan red. Papa zato naredi sabranoj braći na ovomu kapitolu: Observantima, Amadeima, Klarenima, Koletarima ecc. (a svi su ovi bili pod našim generalom!), da izaberu novoga generala. Kapitolu prisustvovahu 3 kardinala. Pročitaše papinu bulu od 29. svibnja 1517.: "Ite et vos in vineam meam." Tu papa razlaže, kako su svi ti ogranci stopljeni u Observante i dokida nazive dosadanjih kongregacija i proklamira jedan naziv: "Fratres Minores" ili "Fratres Minores Observantes". Nato izabraše generalom patera Numalia za cijeli red. – U isto se doba sabraše Konventualci u kapitul u Rimu u samostan:

(II./107.)

"Duodecim apostolorum". Ovi izabraše za svoju kongregaciju patera Antuna Marcelli, Dalmatinca, generalom. Papa odredi, da se on ne zove: Minister Generalis, nego Magister

Generalis. Kasnije Sixt V. dopusti da se ipak zove i on “Minister Generalis” (Lulić: Serie..., 11.)
Na temelju bule “Ite et vos ...” podignuta je vikarija svetog Jerka i dubrovačka, na provinciju
(Lulić: o. c., 28.)

Trećoredci na Krmočaru i uopće Trećoredci samostanski

13. travnja 1326. Trećoredci (?) na Krmočaru i misne obligacije (I./579.)

Vidjet ćemo pod godinom 1850. dne 24. travnja, gdje rapski provikar piše biskupu glede fundacija i obligacija bivših Trećoredaca na Krmočaru. Stavlja i to: 13. travnja 1326. njihov General u Rimu izdao je dekret glede fundacije i misnih obligacija ovoga samostana u Krmočaru.

Ali sumnjam u taj datum 1326! Gdje su bili Trećoredci onda, a gdje Krmočar?

1420. Rodio se u Bosni pater Matej Bošnjak preporoditelj trećoredaca po Dalmaciji (I./703.)

Oko 1420. rodi se u Bosni kasniji preporoditelj samostanskih Trećoredaca, pater Matej "Bošnjak". Bošnjak je prozvat jer se rodi u Bosni. U 25. godini njegovoga života, Turci mu zarobiše njegovu obitelj: oca, majku, braću i sestre. On sam nekako umakne u Zadar. Posta franjevački samostanski trećoredac i bi zaređen za svećenika. On je preporoditelj samostanskih trećoredaca po Dalmaciji i Istri. Na Krmočaru kod Raba (kasnije) podigne ugledan samostan. To videbimus!

13. kolovoza 1424. "Heremita Dominicus sanctae Mariae de Eparo" = Ali vidi i "Pustinjaci..." jer "Heremite" po Rabi bijahu - Trećoredci (I./706.)

Današnji Lopar, nekadanji Neoparum, Eporium, isprepleten je prastarim zidinama kuća. N. m. na Puntiću zidina ove ruševine drevnih zidina, najprije da su još od doba Grka.

U XV. spominje se u Loparu pustinjaka Dominika. On je živio pokraj crkve s. Mariae de Eparo koju se spominje po prvi put 1334. Znademo naime

(I./707.)

iz rapskih dokumenata ovo: “1424: 13. kolovoza. Dominicus Heremita Sanctae Mariae de Eparo testis productus per ser Dominicum de Spalatio ad probandum.” (Vide: Rab. Nadžupski arhiv: (“Atti notarili” VIII) (“Varia”) folium 142.)

U Kaporu, u samostanskom arhivu: “Cronaca della citta d’ Arbe”, pagina 272., čitamo: “Heremita Dominicus Sanc Mariae Neopari, (et?) Dominicus de Spalatin testis examinatus, ex volumine Nicolai Memo Comito Arbi.” Tj. knez N. Memo ispituje eremitu da posvjedoči za neko pitanje glede Spalatina. O čemu se je radilo?

(Vladislav Brusić u popisu rapskih knezova kaže da je N. Memo vladao 1422. Vidi se, da je vladao i 1424.)

Eremita Dominik, jasno je, da je bio s otoka Raba, kada daje svjedočanstva, naprije da se radilo o zemljama Spalatinovim u Loparu.

Mislim da Dominik nije bio eremit (pustinjak) u najstrožem smislu riječi. To je morao biti jedan član današnjih samostanskih trećoredaca, jer oni su živjeli i u Krmočaru i (vidjeti ćemo), da su se i tu nazivali Heremita. Kasnije ćemo opete vidjeti i više takvih *heremita* (trećoredaca) koji žive uze onu crkvu u Loparu. (Brusić: Otok Rab, 181, 182.)

1. svibnja 1451. Već su na Krmočaru! Zanzarelo naime (pak) ostavlja novac, da im se tu sagradi samostan (I./783.)

“Arbi 1. mense madii 1451. venerabilis presbyter Thomas de Zanzarello prior sancte Catherine de Camerzario profecturus ad sanctum Sepulcrum Domini et timens naufragia”, zato čini testament. Za komesare testamenta ostavlja rapskoga biskupa Ivana i Ivana opata benediktinskog samostana u Drazi. Ostavlja

(I./784.)

među ostalim i katedrali legat zemlju *in Cameschaglio apud vineam*. ser Gregorii de Bratosille. Neki Gregorius marinarius duguje mu 35 *ducatos*. Od toga ostavlja dio crkvi svete Kate (na Krmočaru?) da se tamo sagradi “unam domum ibique pro habitatione heremitarum ibi

comorantium.” Nećaku ostavlja zemlju *de Schiro*. Ostavlja blago (ovaca) za reparaciju katedrale, biskupske palače i za siromahe. Nećaku Ivanu ostavlja *3 boves aratores et 2 vachas* koje mu pase Colle de Tizicho. Nećakinji ostavlja *terram in Bagnolo supra sanctum Michaellem*. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 876.)

7. svibnja 1451. Biskup daje u najam u Krmočaru pašnjak ocu Tomi "tertii ordinis" (I./784.)

U prisutnosti rapskih kanonika: primicerija *presbytero Mattheo (et) presbytero Ant. de Cuniglia et presbytero Johannes de Migna* - rapski biskup daje u najam jedan pašnjak “prope eclessia sancte Catherine de Camerzario” ocu Tomi (gvardianu?) “tertii ordinis” (*sancti Francisci*). (Rab: Archivum Capituli Arbensis, liber 43. (Documenta dioecesis Arbensis, 34.))

Te Trećoredce još zovu “heremitae” kako vidjesmo malo otrag!

7. svibnja 1452. Biskup daje u najam zemlju Trećoredcima na Krmočaru (I./794.)

“Location del vescovo (d’ Arbe) Scaffa del suo derro situato apo (= apresso) la chiesa di santa Catarina in Comerzaro de traversa alla padri del terzo ordine al piantar.” (Rab: Archiv don Juraj Spalatin: “Memorie...” 170. s dodatkom da je to uzeto “Ex Stantiis”.)

I ovo nije prvi put da ih “Memorie...” ili koji drugi auktor kaže, da je stvar uzeo “ex Stantiis” ili kojega drugoga, a ja ipak original ne nađoh premda sam pročitao sve dokumente u Rabu. Vidi se, da ih je već dosta dosta izgubljeno.

Gornji citat jest tek prijevod u duhu XIX. stoljeća, kada je živio Juraj Spalatin, auktor “Memorie...” Interesantnije je to moralo zvoniti u originalu. Mislim da original nije imao naprimjer “fratres tertii ordinis”, nego “Heremitae” kako do sada tako svi rapski dokumenti zovu one samostanske trećoredce, uz male iznimke.

Nota bene! Lani, točno na 7. svibnja biskup je učinio istu stvar! Vidi se, da ova i ona vijest jest *ipssissima res*! Ali je donosim kronički, pak i dvoje jedno te isto!

8. travnja 1453. Trećoredski provincijal prima na Krmočaru profesiju svjetovne trećoretkinje Klare Gaješić (I./801.)

“Professio Clarae Gaiesich (= Gaješić) in tertium ordinem sancti Francisci a ministro tertii ordinis, in conventu sancti Francisci”. (Rab: Nadžupski Arhiv (“Acta notarili, VII., 274. - Kaže da je to uzeto “Ex Marco Olivone!” Ja to nijesam našao kod Olivona, valjda zato, jer svi njegovi akti, da li su doprli do nas?)

Iz dokumenta slijedi: I. Već je trećoredski samostan na Krmočaru toliko pojačan, da ga se zove samostanom. Vidi se da je danas pohodio ga i provincijal.

II. Ovo je prvi put da se spominje svjetovni treći red u Rabu.

**Listopada 1456. “Frater Franciscus, tertii ordinis sancti Francisci de Camezarco...”
(I./829.)**

“In abbatia (Vallis sancti Petri), secus portas ecclesie maioris. - Reverendus pater dominus Johannes quondam Martini, abbas monasterii sancti Petri della Valle... rector sancti Marie de Eparo, pro bono dicte ecclesie affictavit magistro Matheo de Spirandello, sartori”, jednu zemlju kod one crkve. On će davati svake godine “minarum duorum frumenti et 4 milii heremite ibidem moranti pro suo vivere, vel si heremita ibidem non fuerit, dare debet pro reparatione dicte ecclesie vel domorum eius.” (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 982.)

Heremita, razumi fratri trećoredci koji su već živjeli davno na današnjemu Krmočaru.

**1460. Rodi se u Rabu pater Stjepan Belić, najvještiji u staroslavenštini u svoje doba
(I./852.)**

Oko godine 1460. rodio se je u Rabu franjevac, samostanski trećoredac, pater Stjepan Belić. Bio je “Magister sancte Paginae et in decretalibus baccalaureus.” Bio je jedan od najvještijih u staroslavenštini svojega doba. Umro...? (Pater Stjepan Ivančić: “Povjestne crte, 167.”)

12. lipnja 1463. "Frater Joannes Sorich III. Ordinis, ad ecclesiam sanctae Chatarinae de Chamerzar" (II./3.)

Arbi. Frater Joannes Sorich (i danas opstoji u Preku kraj Zadra ovo drevno prezime!) *tertii ordinis, habitator Arbi in monasterio ecclesie sancte Catharine de Chamerzar* izjavljuje, da je primio od Mateja de Maramane de Arbo *62 libras pro agnis*. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, III., 39.)

18. lipnja 1475. Frater Ivan "de Eparo", trećoredac, prodaje glagolski brevijar (II./27.)

"Johannes de partibus Sclavoniae, nepos presbyteri Petri alias capellani abbatie sancti Petri de Valle, confessus est et dixit, habuisse et recepisse a fratre Johanne de Eparo tertii ordinis Sancti Francisci unum breviarium litteris sclavonicis (scriptum), quod alias habuit in salvo a prefato ser presbytero Petro." (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 681.) (Iz slijedeće note vidimo, da je fra Ivan bio Trogiranin.)

18. listopada 1463. "Missae gregoriane in ecclesia sancte Chatarine de Chomerzario per fratres III. Ordinis istius ecclesie!" (II./28.)

S(=ser) Simon Drasich de Buscana, *civis et habitator Arbi*, ide u Rim na Jubilej, te zato čini testamenat, radi eventualnosti. Neka pošalju u Rim dvije osobe *pro anima sua*. Dva ciklusa grgurevskih misa: jedan u katedrali, a jedan *in ecclesia sancte Catharine de Camerzario per fratres tertii ordinis istius ecclesiae*. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, VIII., 19.)

24. svibnja 1478. Prior sanctae Catharinae ostavlja "heremitis ... in loco sanctae Catharinae ... canipam" (II./34.)

Venerabilis dominus Thomas de Zanzarellis canonicus arbensis et prior loci prioratus sancte Catharine de Camerzario, čini testament – Među ostalim stvarima *reliquit heremitis et fratribus morantibus in loco sancte Catharine prioratus suprascripti unam eius canipam sub domo capelle*

sancte Elene. Domui de Lazareto 1 ducatus auri. Nasljedniku naređuje da pođe za nj osobno u Rim i uzme još jednu osobu sobom, i da pođu k svetom Franji u Asiz i Gospi od Rakanata. Nasljednik neka u roku od 5 godina pođe sam ili neka pošalje drugoga, na Isusov grob u Jeruzalem. Zato ostavlja 50 dukata. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, IX., 1022.)

4. lipnja 1478. Frater Grgur, vikar trećoredaca de Camerzario, uređuje legat Drage Sissiza (II./34.)

Venerabilis vir frater Gregorius de Hyadra (Zadar!) tertii ordinis sancti Francisci, viceguardianus sancte Catharine de Comerzario uređuje legat pokojne Drage Lissiza koja je ostavila onomu samostanu *unam barcham calzine.* (Rab: Sudski Arhiv: Acta Marine Maromane, III., 151.)

1479. U Rab došao pater Matej Bošnjak kao provincijal i tu duže ostao (II./37.)

Trećoredac pater Matej Bošnjak (po dugomu boravku u Zadru nazvan “Dalmatinus” i “de Jadera”, a inače vidjesmo da se je circa 1420. rodio u Bosni), dođe 1479. iz Osora u Rab. Došao je kao provincijal, jer je jednoglasno bio izabran za tu službu u Zadru 1475. i vršio je do 1482. Nastanio se je u Krmočaru kod hospitala svete Kate. Odlikovao se je u brizi za okužene od kuge, koja je ponešto harala na Rabu i godine 1479. (Pater Stjepan Ivančić: Povjeste crte..., 164.) Na Krmočaru već je bio nekakav stan za redovnike trećoredce, kako smo vidjeli više puta. Matej je povećao ugled... ovoga samostana.

30. studenog 1480. Općina donira teren pateru Mateju Bošnjaku za gradnju nove crkve svetog Franja na Komrčaru (II./39.)

Na molbu trećoredskog provincijala u Krmočaru (Rab), patera Mateja “Bošnjaka”, rapska općina s knezom, dariva pateru Mateju (danas): “*habitoris in monasterio sancte Catharine de Camerzario de Arbo...*” terena na Krmočaru pokraj njihovog samostana. Darovani teren je

iznosio “passuum 10 in longitudinem et passuum 6 in latitudinem (inteligendo pedes septem quolibet passum more dalmatico), positum prope noviter fabricatum per ipsum fratrum Matheum.” (pater Matej je lani donášao na Rab, vidi paginam 37., i već je podigao novu zgradu za one fratre koji stanovahu tu pokraj crkve svete Kate. Vidi se, da je odlučio uvećati samostan i obitelj.) Dokument navodi i međaše darovanoga terena koji je imao služiti, da na njemu podignu novu crkvu svetog Franje, (koja je i danas tu, i danas kada ovo pišem dana 25. studenog 1943.) - Međe: sa sjevera “hortus dictorum fratrum tertii ordinis”. Kažu, da mu to darivaju “pro optimis benemeritis in excercendo se tempore pestis ac administrando personis morbo infectis hoc anno proximo elapso”, tj. lani. - “Presentibus...” sada dolaze svjedoci za dokumenat. - Inače cijeli dokumenat tiskan je u djelu patera Stjepana Ivančića “Povjestne crte..., pagina 24., Dodatak A, Dokumentat XXI. - Kampor: Archiv u “Cronaca”...” 159.)

Mi smo po prvi put vidjeli 1315. da je već na Krmočaru crkvice sv. Franje i da kraj nje Abundius otvara hospicij. Tu crkvu spominju dokumenti i 1316. ecc. Vidi se jasno da pater Matej misli graditi posve novu crkvu nedaleko ove.

15. ožujka 1481. Lateranski kaptol dopušta pateru Mateju Bošnjaku graditi na Krmočaru crkvu svetog Franje (II./40.)

Na ličnu molbu trećoredskog provincijala, patera Mateja “De Jadera” (ili “Bošnjaka”, nazvan po tomu, jer je doista rodnom iz Bosne!), lateranski kaptol u Rimu dopušta pateru Mateju graditi novu crkvu na Krmočaru i uzima je pod svoju zaštitu. Pater Matej bio je zato pošao osobno u Rim. Lateranski dekret kaže, da je pater Matej onaj teren darovao lateranskoj bazilici. Onda onaj kaptol dopušta da tu podigne pater Matej crkvu svetog Franje i daje oblast *religioso viro magistro Gregorio custodi ecclesie sancti Joannis Arbi...* (konventualskom guardijanu) *benedicendi primarii lapidis.*

Farlati kaže, da je dokument izdan 15 maja! (-Ne!-) Farlati nezna čije je nekada bilo ono zemljište gdje je podignuta crkva sv. Franje. On kaže: *Pater Matthaesus eiusdem ordinis ex fundo suo* (a on je iz Bosne!) *vel paterno vel coemto, vel gratuito, a civibus tradito, particulam decerpit* (doista darovala mu je to općina lani!) *donavitque sacros. Basilicae Lateranensi et*

Romam prefectus, molio je dozvolu graditi..., obećavši, da će nova crkva biti poslušna kćer lateranskoj bazilici, te moli da podijele i one oprostite, koje imaju one crkve, koje su podložne lateranskoj bazilici.

Dekret lateranskih kanonika glasi (*summatim*): *Nos capitulum Canonici sac. later. ecclesiae, religioso viro fratre Matthaeo de Jadro tertii ordinis sancti Francisci... Lateranensem ecclesiam quae omnium singularum Urbis ecclesiarum Caput, Mater, Domina... existit... Hinc est, quod cum nuper per te (id est Matthaeum) coram nobis narratum extiterit... ecclesiam sub vocabulo B. Francisci in quondam fundo(?) nostro (jer je pater Matej onaj teren darovao lateranskoj bazilici, a tako je bio naprosto običaj pri dobivanju povlastica), per te nobis donato... extra civitatem Arbae, longitudinis 10 pasuum, latitudinis (?), ad mensuram comunis usus Dalmatiae, qui fundus est pro(pe?) domum noviter fabricatum, de borea partim hortus certorum Fratrum tertii ordinis, partem commune terenum... Propterea humiliter supplicasti, ut dictam ecclesiam aedificandi in nostro dicto fundo licentiam concederemus ac sub protectione ejusdem Lateranensis ecclesiae ac privilegiorum ejus recipere dignaremur..., adjiciens quoque (to je odredio pater Matej) pro recognitione domini, praedictam ecclesiam singulis annis in festo Resurrectione D.: unam libram piperis (papra!) intendis respondere. Quapropter... domus... licentiam... Committentes insuper Magistro Georgio Custodi ecclesie sancti Joannis Arbi... benedicendi primarii lapidis. (Farlati: *Illyricum Sacrum* V., 223... - Ivančić: *Povjestne crte...*, Dodatak A, pagina 29, XXVI.) (Kampor: “Cronaca...” 160 i ona kaže, da je izdan ovaj dekret 15. svibnja 1482!)*

26. travnja 1486. Biskup Malumra dopušta pateru Mateju Bošnjaku graditi na Krmočaru crkvu svetog Franje (II./45.)

“Concesse il vescovo (d’Arbe) Malumbra al padre di san Francesco (“Memorie” imaju: “ai padri di san Francesco” što je vjerojatnije) per la fabrica della chiesa apresso la chiesa di santa Catarina (= na Krmočaru).” (Kampor: *Arhiv: “Cronaca...”* 275. - Rab: *Archiv don Leona Spalatin: “Memorie...”* 1.) 2., dodaje da je “Ex Stantiis”. To kod Stancija ja ne nađoh.)

Definitivno, dakle, počinje se graditi ona crkva svetog Franje...

**Lipnja 1490. Pater Matej Bošnjak dovršio graditi na Krmočaru crkvu svetog Franje
(II./49.)**

Godine 1490. dovršio je u lipnju graditi crkvu svetog Franje na Krmočaru pater Matej “Bošnjak”. Nad gornjim crkvenim pragom od crkvenog portala nalaze se natpisi na pločicama od sivoga mramora i to: lijevo u zidu nazidana je pločica, a na njoj urezano: “Debile Principium Melior (na 2 pločicama koje su uzidane nad pragom crkve, slijedi): Fortuna Sequetur MCCCCLXXXX Iunii.” To je slikovita renesansna kapela. Upadaju u oči na vrhu krova tri ogromne mramorne renesansne školjke, samo vječna šteta, da ih pomalo kvari zub vremena. Crkva je pokrivena gotičkim bačvastim krovom. Portal je sav izrađen (kao i pročelje) motivima renesanse. (Isti stil vidimo i na portalu katedrale, jer je oboje iz iste dobi.)

Iz istog perioda vremena potječe u Rabu i palača: Dominis = Nimira (vidiš je desno od crkve svetog Antuna na ulazu u grad sa strane varoša. (Brusić: Otok Rab, 131., a na pagina 172. krivo kaže da crkva svetog Franje jest iz 1491., a tako krivo piše i Marčić: Rab, 43. - Scheyer: o. c. 121.))

**3. travnja 1492. Još stanuju Trećoredci u Loparu kraj crkve svete Marije Magdalene
(II./53.)**

Radi se o posjedu crkve svete Marije Magdalene u Loparu. (Nota bene! Ove vijesti samo se redaju, slažu, poput kamenja na zgradi. Zato, tko želi dobiti niz događaja za neki predmet..., doista mora posegnuti za “Indexom”, jer tamo su specijalno upisani monumenti... kronologijskim redom o svemu, i tako možeš lako, brzo doznati historiju svake stvari. Jer je naprosto nemoguće sve tumačiti..., radi prostora...)

“Venetiis in monasterio sanctis Joannis et Pauli. Nicolaus Francus episcopus Tarvisinus legatus apostolicus cum potestate legati a latere, cardinalis, per universum venetiarum dominium. Dilecto nobis in Christo Antonio de Biza vicario Reverendis in Christo patris, episcopi Arbensis in spiritualibus generalis, salutem in Domino. Cum per alias nostras litteras tibi mandavimus, quatinus omnes detinentes bona spectantia monasterio sive ecclesie sancte Marie Magdalene de

Heparo (= Lopar na Rabu) Arbensis dioecesis...” Naređuje, neka naredi, da takvi povrate one posjede fra Mateju de Jadra (to je Matej “Bošnjak”, trećoredac, jer su oni stajali u Loparu kraj one crkve), “sive fratri Joanni de Lica gubernatoribus sive rectoribus dicte ecclesie.” Naređuje, neka se to narodu objavi preko mise. Po kaznu izopćenja dužni su vratiti. - Vidi se, da je bio zavladao neki duh otimanja... tuđega! (Rab: Sudski Arhiv: Acta Zorzi Segota, 5.)

1951. u listopadu došao u samostan prof. Dr. pater Ante Crnica, član pr. pres. Otkupitelja. Jurista. Sada sakuplja podatke o Gospinim svetištima po Hrvatskoj. Pošao i u Lopar da pregleda tamo onaj Kip Blažene Gospe. On tvrdi: Po izradbi... ona je radnja učinjena prije svršetka 13. vijeka.

4. travnja 1492. Trećoredcu Ivanu Parvusu duguje don Stjepanu Kergarić iz Drage (II./54.)

U Veneciji “kardinal Franko” (koji i pod 3. travnja.!) piše don A. Biza na Rab: “Accedens ad nos dilectus nobis in Christo Joannes Parvus de Eparo, tertii ordinis”, te je izjavio: *don Stjepan Chergarich de villa sancti Petri, presbyter diocesis Arbensis*, duguje mu novaca i drugih stvari. Neka to uredi. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Zorzi Segota, 5.)

19. travnja 1492. Trećoredac fra Ivan Magnus et fra Ivan Parvus, tertii Ordinis, “de Heparo” (= Lopar) (II./54.)

Arbi. In ruga superiori (= gornja ulica) *Stephanus quondam dominici Boni, civis Arbensis* izjavljuje, da duguje pokojnom fra Ivanu Magni *tertii ordinis sancti Francisci in Heparo comoranti*, jedan dukat, pošto se je bio obligirao za nekoga Pavla Bachia. Pošto je pak sada doznao, da je fra Ivan Parvus *socius quondam fratris Joannis in dicto locho Heparo*, izmolio dekret, (V. 3. travnja ove godine!), da se sve povrati fratrima i crkvi, to se obvezuje povratiti dukat do svetog Mihajla *mensem septembris*, da ne upadne u izopćenje.

28. rujna 1493. + Fra Ivan de Slavonia, upravitelj crkve sancte Marie Magdalene in Heparo. Trećoredci nijesu već tamo upravitelji (II./61.)

"Actum in ecclesia sancte Marie cathedralis." "Pošto je + frater Johannis de Slavonia" kapelan crkve *sancte Marie Magdalene in Heparo*, a juspatronat ove crkve ima Martin de Nimira, rapski arhiđakon, koji je ujedno i *commendatarius abbatie sanctiancti Petri della Valle*, i pošto je ona crkvica spadala pod opatiju svetogetog Petra, zato on i nad ovom crkvom u Loparu ima juspatronat - Stoga danas kreira kaprlanom za svetu Mariju Magdalenu: don Ivan Niger de Arbo. On će upravljati s onom crkvom i uživati njezinu kuću, vinograde, oranice, vrtove, pašnjake, životinje i ostalo. Svake će godine novi kapelan polagati račune *vini, ficuum, frumenti, segetios, mellis et appibus, gallinarum, pubis* i dovest će *tertiam partem francanian* (tj. sam će se pobrinuti gratis i za dovoz hrane juspatronatu) *predicte abbatie sancti Petri*. Od ovaca i blaga davat će $\frac{1}{4}$ *francamma Vini umentis: frumenti*, Komendator $\frac{1}{3}$. Km će dati par volova za oranje. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Georgii Segota, 64.)

5. srpnja 1493. Pater Bošnjak ima parnicu s domino Martino de Nimira glede crkve sancte Marie Magdalene u Loparu (II./63.)

In Platea communis. - Presente Docula macellatore et Dom. Sporandello testibus - venerabilis frater Matheus Iadrensis tertii ordinis sancti Francisci, gvardianus sancti Francisci de Camerzario, došao je k svećeniku Mart. Fabijanić "mansionario cathedralis ecclesie Arbensis" i predao mu spis kojega mu poslao *reverendus dominus Stephanus Cortesiis* zadarski arhiđakon za svećenika Mart. Mladosich i ..., da oni rasude jedno pitanje ("differentiam") koje opstoji između *reverendissimum dominum Mart. Nimoreum comendatarium abbatie sancti Petri de Arbo et fratres tertii ordinis occasione loci sancte Marie Magdalene de Eparo*. Ali don Martin nehtje primiti, jer da se ne misli uplitati u to pitanje. Zato pater Matej zatraži od notara, da to upiše. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Georgii Segota, 115.)

23. siječnja 1496. "In Cimiterio sancti Francisci" (II./70.)

*In Camerzario. In cimiterio sancti Francisci extra civitatem. Presente Simeone Camoito... - Šimun Barichievich de Valle sancti Petri de Arbo prodaje Ivanu Schiavina de Arbo prodaje (sic!) kao kastaldu *sancti Christophori batitorum derrum in contrata Mixopoli*: (čitaj: Misopoli.) (Rab: Sudski Arhiv.: Acta Antonii Citadella, XIX, 308.)*

2. svibnja 1496. Klara Germogliere ostavlja mnoge stvari trećoredcima na Krmočaru (II./70.)

In suburbio Arbi. Klara kći Jakova Gomigliere de Radoslavo ex partibus Busane čini testament da je ukopaju "in ecclesia sancti Francisci de Camorcario." 2 serije grgurovskih misa: jedne neka reku fratri od Krmočara, druge fra Mat. de Lasirio. Reliquit monasterio sancte Helene ordinis sancti Pauli dioecesis Segnensis 1 zlatni dukat. Na dan njezine smrti neka podijele siromasima 1 zlatni dukat. Mnoge stvari ostavlja trećoredcima na Krmočaru (Rab: Sudski arhiv. Instrumenta Georgii Segota, 13.)

1498. Posveta crkve svetog Franje na Krmočaru (II./76.)

Godine 1498. posveti ninski biskup Juraj Divnić (Difnić) crkvu svetog Franje na Krmočaru. (Valjda je bio odsutan rapski biskup Malumbra) (Pater Ivan Ivančić: Povijest..., 238.)

11. siječnja 1501. Pater Bošnjak i fratri u Kamporu reklamira na papu za svoja prava (II./80.)

“In cimiterio ecclesie sancte Mariae cathedralis, coram reverendo domino Damiano Spalatin vicario episcopi et archipresbytero.” Pater Matej (“Bošnjak”) *tertii ordinis sancti Francisci, ad instantiam patris Gaspari de Spalato, vicarii sancte Euphemiae de Arbo*, apeliraju na papu za svoja prava. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Georgii Segota, 108.) Šteta da dokumenat ne govori, za koja to prava reklamiraju.

26. travnja 1501. P. ima parnicu s novim samostanom koludrica na Kaldancu (II./81.)

“In Candantio (= Capodantio = Kaldanac!), in ecclesia sancti Antonii. Nobilis et honestissima domina Magdalena de Budisich soror tertii Ordinis sancti Francisci de penitentia, asserens se vice ministram domini Antonii de Hermolais ministri sororum prefati ordinis, una cum sororibus suis dicti ordinis, videlicet: 1) domina Marula Christophorina (?); 2) Buncula (?) Dragoriba (ovo prezime već je bilo u Rabu, kažu dokumenti); 3) Agnia Fabiani; 4) Marula Georgii Poruga; 5) Marula Buchvesa; 6) Clara di Clanfar; 7) Lucretia de Cernotis; 8) Catharina Milocich; 9) Clara de Charin 10) Catharina Hachalar 11) Marina Misuli de Pago; 12) Franica Sirogna; 13) Catharina Chiola etc; 14) Catharina di Glucha - Omnes sorores prefati ordinis sancti Francisci de penitenita, ... fecerum...generales procuratores et nuntios spectabiles... Dominus Hieronymum Chosirich (?) et Grisogonum de Nasis nobiles cives Iadrenses, absentes sed tamquam presentes... in lite et questione quam indebite asserunt ipsis notam fuisse a venerabile fratre Matheo de Iadre guardiano loci sancti Francisci de Camercario Arbi, vigore unius brevi apostolici, ad comparendum coram reverendo presbyter Ser domino Gregorio Venturino (?) canonico Iadertino iudice apostolico pro parte earum impetrato... ad defendendum iura sua...” (Rab: Sudski Arhiv: Acta Georgii Segota, 114.)

7. lipnja 1501. Pater Klimantović živi na Krmočaru. Opisuje silni glad. Pateru Bošnjaku je prezime "Ručica" (II./82.)

Franjevac = trećoredac, glasoviti pater Šimun Klimantović (rođen circa 1460. u Lukoranu na Ugljanu) živi u ovo doba u samostanu na Krmočaru. On je npr. napisao glagolskim slovima Obrednik svojega reda. Dne 7. lipnja 1501. Napisao je u taj “Obrednik” (dakle napisan je u Rabu), na devetom papiru, ovu važnu notu: “Spisah ê fra Šimun z' Lukorana, sidešti v' crkvi v' svetom' Frančisku prid' Rabom' na Komrčari (onodobni izraz, a htio je kazati: Živim u samostanu kod crkve svetog Franje. Notiraj da su Rab zvali hrvatski kao i danas! I danas “Camerçarius” zovu neki Komorčar (seljaci osobito), ali i Krmočar) I tada ne imihomo v' našem' molstiri (= samostanu) rečenom ni žita ni muke ni vina uliê kaplice, a krušca vele pomalahno. A fra Matii Ručica posla me na Komrčar' negovu gusternu piti vodu ž nee (= iz nje) od glada da ne

mogoh' ju prêpiti, ošte ê nemu ostavih dêlak'." (Dakle u gladu i nevolji, još se plemeni pater Šime šali!) (Pater Stjepan Ivančić: Povjestne... 224., 225.)

“Tko je taj fra Matii Ručica?” Stalno je to toliko puta spomenuti fra M. “Bošnjak” (prozvat tako jer je rodom iz Bosne, ali nazvat i “de Zaro” jer je i tamo duže živio. 26. travnja ove godine vidjesmo, da je on gvardijanom na Krmočaru. Dakle, njemu je bilo pravo prezime: Ručica. (Glad onda, a i sada je na Rabu nemila bijeda dok ovo pišem 29. prosinca 1943. Stari Ive Gušćić iz Punte Kampora sada melje “glavičine” od kukuruza i koštice od masline! Kako ne bi? Talijani mu oteli zemlju u logoru! A zapravo i imao je malo, ali uzmi komarcu i nogu, ode komarac! Prije ovoga rata živio je Ive od novaca što mu šaljali sinovi na Dunavu kao lađari. Gdje su sada oni, a gdje pošta i novci? Ali i kod drugih vlada glad. I mi imamo, iza nedavne berbe ono malo maslina što je rodilo, jedva 2-3 litre ulja! Svaki dan je nama najvažnije pitanje: što ćemo skuhati za jelo!! Ali grad Rab prolazi najgore! “Partizani” bi doista sada dali, ali *de quo fonte?* - Uostalom čitaj moje bilješke od 1943. pak ćeš i bolje znati...

20. listopada 1511. - Pater Bošnjak je već guardijan na Krmočaru, ali ga provincija imenuje doživotnim guardijanom (II./102.)

“Presente fratre Mattheo de Jadra (= pater “Bošnjak”!) gubernatore monasterii sancti Francisci extra muros Arbensis et frater Benedicto, etiam dicti monasterii, testibus - Johannes de Zudenico kreira sebi prokuratora. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Martini Picico, folium 79.)

Na sastanku ove godine u Krku, franjevci = trećoredci zaključe: Radi neumornoga rada među narodom i za proširenje trećoredske provincije, imenuje se patera Mateja Bošnjaka (*vulgo etiam “de Jadera”*) doživotnim upraviteljem i skrbnikom samostana na Krmočaru, uz odluku, da mu bude podložan i sam gvardijan kada bude pater Matej već iznemogao da upravlja. (Pater Stjepan Ivančić: Povijesne crte..., 40, 41.)

Pater Ivančić kaže, da se je 1512. preselio u Rab iz Glavotoka pater Matej. Ali to ne može da bude tako, jer smo gori vidjeli, da je on 20. listopada. 1511. u Rabu guardijanom! - Pater Matej

bijaše doista *fervens*. Podigao je 6 samostana po kvarnerskim otocima. Živio je sveto. (Ivančić: o. c., 41.)

10. svibnja 1515. - Španjolski slikar Boschetus ukopan je u crkvi trećoredaca (II./105.)

Umro je u Rabu španjolski slikar Ivan Boschetus. Ukopan je u crkvi Trećoredaca na Krmočaru. I sada kada ovo pišem (6. veljače 1944.) nalazi se tamo onaj grob s ovim epitafijem: “JOHANE BOSCHETUS PINCTOR ISPANUS: CONDITORIUM HOC CONIUGI CARI: SIBI POSTERISQUE SUIS OP. M. CONDERE IUSSIT MDXV. DIE X MAIL.” (Ivančić: Povijesne crte, 239.) Marčić (“Rab”, 44.) pogrešno piše, da je umro godine 1523.!

25. lipnja 1523. - "Heremites de Camercario" iznajmljuju zgradu (II./112.)

“In conventu heremitarum sancti Francisci de Campo Martio. Venerabilis presbyter frater Jacobus Belicz de Jadera, guardianus supradicti loci”, daje u najam “unam muraleam ipsius loci sancti Francisci.”. (Rab: Sudski Arhiv: De Thole: Instrumentarum, 177.)

10. siječnja 1525. - Trećoredci primaju tijelo pokojne Jelene Valentić za ukop (II./113.)

Venerabilis frater Jacobus de Jadera, gvardijan svetog Franje na Krmočaru, izjavljuje da će primiti i ukopati i svoju crkvu na Krmočaru Jelenu Valentić koja je danas umrla. (Rab: Sudski Arhiv: Fabianich Instrumenta, 49.)

7. lipnja 1525. Pater Matej Bošnjak na Krmočaru 115.

Umro je u Rabu, na Krmočaru, u starosti od preko 100 godina, pater Matej Bošnjak, trećoredac svetoga života. Bio je dva puta provincijalom, a jednom general reda. On je pravi obnovitelj njihove dalmatinske provincije. Ukopaše ga na sred crkve. Na grobu mu je ploča i izrezan njegov lik u kamenu s godinom 1525. Sve glagoljicom. (Pater Ivančić: Povjesne crte... 167, 238.)

12. travnja 1530. Pater Filip de Jadra guardijan na Krmočaru (II./123.)

“Venerabilis dominus frater Philippus de Iadra guardianus conventualis sancti Francisci de Campo Marcio, ad instantiam magistri Martini Merchsich chalaphati”, svjedoči što je prije smrt...³⁵(jer je on to čuo) dona Dominica... (Rab: Sudski Arhiv: Instrumenta Francisci Fabianich, 159.)

10. rujna 1531. "In conventu sancti Francisci..." pred guardijanom paterom Philippo Paladinić (II./123.)

“In monasterio sancti Francisci extra muros Arbi. Presente reverendo fratre Philippo Paladinich de Iadra guardianus dicti conventualis - Venerabilis presbyter Alex. Segota kreira specialem dominum Christophorum Cernota comitem Palatinum“ za prokuratora (Rab: Sudski Arhiv: Franciscus Fabianich Instrumenta, 178, 179.)

2. veljače 1532. Pater Philippus de Jadera jest prokurator M. Fraturića "de insula Salle" (II./124.)

„In plathea communis. Marin Trochulich habitator in insula nominata Salke sub iurisdictione Iadrensi (danas „Dugi Otok“ na kojemu je glavno mjesto Sali) kreira opunomoćenike pater Philippum de Iadra guardianum sancti Francisci extra muros civitatis Arbi et specialem dominum Hieronymum de Hermolais causidicum, da mu dobave a Joanne de Sybenico marinario, sed Arbi moram habitatore, unum ferrum per surgendo (za usidriavanje).” (Rab: Sudski Arhiv: Franciscus Fabianich: Instrumenta, 214.)

---

³⁵ Sljedeće dvije riječi nisu čitljive.

30. srpnja 1534. "Antun Mansari ukopao se je in ecclesia sancti Francisci heremitarum de Campo Marcio" (II./131.)

U Rabu čini testamenant Antun Mansari (?) *cognominatus* „bravarius“. Da ga ukopaju „in ecclesia sancti Francisci heremitarum (to je na Krmočaru) de Campo Marcio.“ Imao je sina Vida svećenika. Pri ukopu neka gori *12 cereos et candellas ad suficientiam*. Neka dadu *fratribus sancte Eufemie unum animal exoriatum* i pol modija vina, ecc. Isto toliko *heremitis sancti Francisci de Campo Marcio et monasterio sancte Andreae*. (Rab: Sudski Arhiv: Tholle: Christ.: Testamenta, 170-172.)

20. veljače 1537. Na Krmočaru živi 5 redovnika. Njihovi dohoci i papinske decime (II./134.)

Vidi pod - 20. veljače 1537. - *Konventualci: 12 ih je u samostanu: Njihovi dohoci i papinske decime*

30. travnja 1537. Trećoredci riješeni papinskih decima (radi siromaštva) (II./135.)

30. travnja Subcolector papinskih decima, don Ivan Nimira, piše pateru Krstu Pruirichu, gvardijanu konventualaca, neka plati lira 36 za 2 papinske decime - Isti dan je pisao i fra Zuane-u Juressich de Veglia, gvardijanu trećoredaca na Krmočaru, glede istoga. (Rab: Arhiv bivše rapske biskupije, I, 379.)

Isti je dan pošao don Nimira u samostan konventualaca. Gvardijan i fratri mu se izjadaše da su danas od njega primili pismo pod prijetnjom izopćenja, da plate 2 decima, a da oni nemaju ni kruha, ni ulja, ni vina u kući, te kada ne bi bilo milosrdnih ljudi, da bi umrli od gladi. - Nimira ih nato riješi plaćanja. - U taj čas dođe u taj samostan i trećoredski gvardijan te razloži kako je njegov samostan "in maxima pauperitate et miseria!", te da ne bi mogli živjeti, kada ne bi bilo dobrih ljudi." - I taj samostan Nimira oslobodi. (Rab: Arhiv bivše rapske biskupije, I, 380.)

31. srpnja 1537. Ipak moraju platiti decime papinskoj komori (II./136.)

Vidi se, da kardinal legat nije bio zadovoljan s time, da *subcolector decimarum pro papali camera* na Rabu onako oprašta decime. Premda ne nalazimo registrirano dopisivanje Nimire s legatom, ali nalazimo to, da je don Ivan Nimira pisao fra Ivanu Drasicichu, vice-gvardijanu konventualaca, neka u roku od 3 dana plati dvije decime i to pod prijetnjom ekskomunikacije i suspenzije *a divinis*. Isti je dan, pred prijetnjom izopćenja, naredio bratovštini svetog Kristofora, da plati za dvije decime lira 47. Isti dan naredi i samostanu svetog Benedikta i Trećoredaca. S ovom naredbom završavaju zapisnici o decimama ove godine. Valjda su svi platiti? (Rab: Arhiv bivše rapske biskupije, I, 382.)

17. svibnja 1538. Fra Vicko i fra Juriča Vrtikijević (Rabljani), trećoredci na Krmočaru (II./137.)

"In ecclesia sancti Christophori Protectoris nostri. - Presentibus magistris Francisco Lemesich (prvi put na Rabu ovo prezime!) pellipario et magister Hieronymo Baschola cerdone." (Cerdo = postolar; pelliparius = kožar.) - Juriča Vrtichievich ide u službu na rapsku triremu, zato čini testament *timens pericula*. Ostavlja svojoj braći Vicku i Ivanu, "tertii ordinis sancti Francisci" po 20 libra svakomu. (Rab: Sudski Arhiv: Franciscus Fabianich: Instrumenta, 1077.) (Idem: Acta Francisci Fabianich, 614.)

10. svibnja 1545. Anthusa Pandetić donira samostanu zemlju "in Pylle" (II./153.)

"Anthusa Pandentichcha... amore Dei et in remissione peccatorum... donavit patri Ludovico Sintich, Chersino guardiano conventualis sancti Francisci de Campo Martio tertii ordinis de Arbo (tj. samostanu preko gvardijana), derrum in contrata Pylle." (Rab: Sudski Arhiv: Acta Francisci Fabianich, 53.)

= I danas zovu "Pila" teren u Kaporu. Najbliža kuća do Pile jest Maračić Petra.

30. svibnja 1555. Trećoredci unajmljuju kuću u Rabu (II./168.)

Frater Martinus Ussich de Iadra, guardianus monasterii Tertii ordinis extra muros (Campo Martio), habita prius licentia... Sim. Glavich, eius ministro, unajmljuje canipam monasterii in hac civitate. (Rab: Sudski arhiv: Acta Christophori Fabianiç, 332.)

1. travnja 1557. Guardijan na Krmočaru, pater Šime Bruničić postaje javnim notarom (II./171.)

"Spectabilis et egregius vir Joannes = Franciscus de Dominis, nobilis Arbensis et Iadrensis, imperiali auctoritate comes pallatinus" kreira javnim notarom patera Šimuna Bruncich, gvardijana u trećoredskom samostanu u Krmočaru. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Francisci Fabianich, 506.) = Čudnih običaja kroz vijekove!

6. svibnja 1558. Na Krmočaru je kapitul. I u Koprju imaju Trećoredci samostan (II./173.)

"In claustro monasterii sancti Francisci Fratrum Minorum tertii ordinis, Arbi. - Venerabiles fratres Step. Radicevich minister provinciae Dalmatiae III. Ordinis, et fra Simon Bruncich et Vincentius...(membra) capituli ad presens celebrati in dicto monasterio...", određuju uvaživši da gospodin Dominik de Ganardis (?) patricij u Koprju pokazao je veliku ljubav prema trećoredskom samostanu svetog Grgura de Justinopolis, kreiraju ga svojim duhovnim bratom..., da mu budu koristile sve njihove molitve...(Rab: Sudski arhiv: Acta Hieronymi Zaro, XIV., 4.)

24. rujna 1559. "Pater Andria dell' ordine di fratri Heremitari di san Francesco" (II./177.)

"Antichio Fercich, aliter Marinich, bravaro della mandria di monte Machier", čini testament. Ukop u crkvi svetog Petra u Draži. Grgurovske mise: jednu seriju neka ih izgovore pater Andrija dell'ordine di fratti Heremitani di san Francesco (trećoredci na Krmočaru), a drugu: *presbyter Franciscus Caligo.* (Rab: Sudski Arhiv: Acta Pauli: Antonius Badoer, 12, 13.)

Konventualci

5. svibnja 1287. Biskup Grgur II Costica uvede u benediktinski samostan franjevce.

(Još nema ni reda konventualaca) (I./547.)

Godine 1287., dne 5. svibnja dogodila se je u Rabu velika novost. Biskup Grgur II. de Hermolais (nadimkom) Costica doveo je u grad Rab franjevce i stavio ih u samostančić kraj crkve svetog Ivana Krstitelja. Do tada su tu živjele Benediktinke. Ali spale su na malen broj, te je to donijelo rasklimanost stege. Zato ih danas biskup s dekretom premjesti u samostan svetog Andrije.

Biskupov dokumenat glasi: „In Christi nomine. Amen. Anno... Cum nos Gregorius Dei gratia episcopus Arbensis ... monasterium sic vacans de iure conferimus, donamus et concedimus, cum toto ambitu suo fratri Jacobo de Padua guardiano fratrum minorum de Arbo (očiti znak, da su Fratres Minores već bili u Rabu, jer 1260. spominje se i rapska Kustodija! Ali gdje su do sada stanovali?) iure omnium Fratrum Minorum Provinciae Sclavoniae et pro eiusdem fratribus ipsum guardianum ac ipsos fratres minores in veram, pacificam, corporalem et perpetuam possessionem ponentes, pannum altaris ecclesiae sancti Joannis, et annulum nostrum in manibus ipsius dantes coram nobili... viro Marco Michaeli comite eiusdem civitatis ...“ (vidi se, da se je biskup nagodio s knezom i pomirio, kako se i pristoji) ... Farlati. *Illyricum Sacrum* V., 243. – Smičiklas: *Codex diplomaticus* VI., 589. – Kampor: *Archiv*, „Cronaca“ ... 102, 103., tu je i copia dokumenta.)

Tom je prigodom biskup „Moniales Joannis... deduxit cum omnibus suis possessionibus ad monasterium monialium sancti Andreae.“ U gori navedenoj diplomi govori suviše biskup, kako ovih koludrica je već malo i da ne žive u redu i nepokorne su biskupu, zato ih premještava. (Kampor: *Cronaca della c. d'Arbe* 37, 38, 102, 103.) (Farlati: *Illyricum Sacrum*, V., 243.)

Gdje su do sada živjeli oni Franjevci? Pater Fabijanić drži: “Pare che in origine...” da su živjeli kao čuvari crkvice svete Eufemije ovdje u Kamporu. (Fabijanić: *Storia...* II, 73.)

Drugi drže da su živjeli na Krmočaru kod crkve svete Katarine! (u XV. vijeku spominje se na Krmočaru tri crkvice: Svete Katarine, svetog Leonarda i svetog Franje.) (Brusić: *Otok Rab*, 92, 162, 164, 172.)

Godine 1880. pater Benedikt Staničić, župnik u Kamporu poslao je podatke za Schematizam biskupije. Tu piše: „L'ingresso dei Minori sull' isola di Arbe venne riferito dai nostrali cronisti ai primi anni della franciscana istituzione. Pare che in origine avessero la custodia della chiesa di santa Eufemia e fossero accasati in un ospizio qui dove sorge oggidi il convento dedicato al sudetto Santo (Bernardino)...“ (Kampor: Archiv: Acta officialia, III, 345.)

Koliki je bio taj samostan kraj crkve svetog Ivana kojega sada dobiše Franjevci (koji u XV. vijeku prometnuše se u Konventualce), ne znamo. Svakako samostan s početka nije bio povezan s crkvom. Kasnije ga franjevci povezaše s crkvom pomoću klaustara kojega podigoše.

Crkva je imala 3 lađe, ali samo jednu apsidu. Chorus je bio u apsidi. Chorus je bio otvoren prema sanctuariju (crkvi) od koje ga je dijelilo 6 arkada na kolone. Zvonik je bio podignut zapadno od crkve, odmah do crkvenih zidova, ali ipak odijeljen od nje. Sve tri lađe bijahu povezane s jednim krovom.

(I./548.)

Tako srednja lađa nije imala bazilikalnog značenja (kao što ga ima rapska katedrala koja se uzdiže nad susjedne lađe.) To se može lako vidjeti na slici grada Raba, koja se čuva u samostanu svetog Antuna monialium. Kada se ove godine usele u ovaj samostan franjevci, zacijele su proveli i koje modifikacije na crkvi. Toj preuredbi bi pripadali i oni kapituli III. grupe (kako ih zove Frey), koji imaju veliku sličnost s onim romaničkim u rapskoj katedrali. (Frey: o. c., 51..., 81.) Tako znademo da je kraj ove crkve bio ženski samostan. Uopće se ne zna od kada je tu. Zašto 2 istoga reda? (Frey: S. Giovanni Battista... Wien 1911., pagina 62.)

22. travnja 1306. Papin legat, Napoleo, potvrđuje gornju darovnicu (I./560.)

Profesor Marčić („Rab“, 42.) kaže, da je ove godine predan u Rabu franjevcima benediktinski samostan i crkva svetog Ivana Evanđelista gdje se je nastanio i custos custodiae Arbensis.

Ali to nije upravo tako, jer su oni već godine 1287. dobili od rapskog biskupa taj samostan. Godine 1306. tu darovnicu pak potvrdi i papin legat a letere, kardinal Napoleo. Papa Klement V.

(1305. – 1314.) iz Avignona poslao je u Italiju kardinala Napoleo da eius vice obavlja crkvene poslove.

Dne 22. travnja 1306. Napoleo im potvrđuje tu darovnicu i izjavljuje: „...praedictum locum praefati monasterii sancti Joannis fere per 20 annos quiete, pacifice possedistis, adhuc pacifice possidetis.“

Drugo je pitanje, zašto je tako kasno Sveta Stolica to potvrdila. Ili su ih sada neki htjeli poslati iz onoga samostana, pak svi utekoše papinom legatu... (Farlati: *Illyricum Sacrum V.*, 223...) (Samostan svetog Andrije u Rabu: U manuskriptu od 4 pagine in folio pisan hrvatski. – Frey San Giovanni Battista (radnja otisnuta u „*Jahrbuch der Kunsthistorischen Institutes...*“, Wien, 1911, Heft I-IV.) (Tu vidimo ponovno, da onu crkvu Frey zove San Giovanni Battista, a po ottrag navedenom dokumentu pod godinom 1287. tu je sancti Joannis Evangelistae.) – Smičiklas kaže da je ta potvrda izdana 1307. (Smičiklas: *Codex diplomaticus VIII.*, 134. – Arhiv u Kamporu „Cronaca...” 102.))

23. kolovza 1320. Pri izboru novoga kneza u Rabu, prisutni su i redovnici „ordinis fratrum minorum“ (L/573.)

Pošto Rab još nije dobio novoga kneza, nego je *ad tempus* Belleto Feletro upravljao u Rabu, zato se 1320., 23. kolovoza sakupe Rabljani za izbor kneza. Tu se zaključi da će ga izabrati po starom i novom zakonu, tj. 3 suca nek izaberu 16 elektora od pučana, a 16 od plemića. Ovi će sa sucima izabrati svoga kneza – plemića (nobilem). Obavivši to, elektori pođoše u katedralu gdje se je izabirao knez i to *ianuis clausis*. Među elektorima se spominje i Creste Francisci Marini de Zaro (Krsto Zaro sin Frana Marina. Dakle kult svetog Marina je nezapretan u Rabu!). Izabraše Andriju Michaeli, sina bivšega kneza Raba Marka Michaeli (ovaj se spominje knezom 1280...). Onda otvore vrata. Jave narodu. Narod veselo odobrio. Nato pođoše u vijećnicu. Učiniše zapisnik kojemu je prisustvovao i biskup de Philippo, te pater Damijan opat u Drazi, i u prisutnosti “*fratris Stantii abbatis monasterii sancti Stephani arbensis dioecesis...*, *fratris Barnabe et fratris Thome de Arbo ordinis fratrum Minorum et plurium aliorum clericorum et laycorum.*“

(Commemorialium u arhivu u Veneciji liber II, 85., a u bečkom, II, 286. – Ljubić: Monumenta... I., 319.) Knez je biran ad vitam.

1334. - Općina plaća franjevcima habite, dapače i objede kada bio provincijal (I./584.)

Godine 1334., 12. travnja (i druge dane i mjesece dakako!) Cresto Zudenico piše račun rapske općine dok je on bio u toj službi. Upisuje što je dobio od pekara, broдача, pašnjaka ... Spominje razna imena brda, brdašca, uvala, dolina ... za koje od mnogih uopće danas i neznam koje bi bili, pošto ih drukčije zovu.

...

Expense:

21/2. „Dedit Christophorus de Zudenico... pro fratribus minoribus conventus Arbi pro provisione eis facta per maius consilium pro tunicis: solidos 20 grossorum.“ – Ultimo eo die: pro provisione per maius consilium in auxilium muri, qui cecidit, solidos 10 grossorum.“

2/3. „Dedit... in piscibus et 50 panibus et medio modio vini, donatis ministro provinciali fratrum minorum, quando fuit in Arbo, ex parte comunis, solidos 47 parvulorum.“

... (Napomena: Samo smo naveli dio relevantan za našu temu, navodu prethode i slijede i druge informacije.)

21. lipnja 1345. “Conventuales in Segnia” (ovi spadaju pod rapsku kustodiju i pod provincijala provinciae Sclavoniae) dopuštaju sucu Benvenuto podignuti u crkvi oltar i grob (I./595.)

Vidi pod: Franjevci - 21. lipnja 1345. - Samostan konventualaca u Senju spada pod „Provincia Sclavoniae“, a pod rapsku kustodiju (I./595.)

8. siječnja 1370. Beatrica... hoće da se ukopa u crkvi svetog Ivana. Testamentu je prisutan frater Andreas (I./619.)

Arbi. Presentibus... religioso viri fratre Andreas ordinis minorum lectore et vardiano et aliis. Beatrica uxor Basili de Besca, da je (testamentom određuje) ukopavaju „apud ecclesiam sancti Johannis fratrum minorum.“ (Sudski Arhiv, Rab: Instrumenta Nic. Curtarolo, fol. 48.)

14. studenog 1391. Tek 1415. nastala službena razdioba Observantes od Konventuales (I./641.)

Vidi pod: Franjevci - 14. studenog 1391. - + *Blaženi Nikola Tavilić. Do tada još nije bilo naziva „Conventuales“. Ergo on je „franjevac“, a ne - konventualac (I./641.)*

1394. U „Trogirskom misalu“ iz ovih godina, nalazi se najstarija sačuvan praefatio s. p. Francisci (I./643.)

Vidi pod: Franjevci - 1394. - U „Trogirskom misalu“ iz ovih godina, nalazi se najstarija sačuvan praefatio sancti patri Francisci (I./643.)

1401. Historijat: Kada privatno, a kada službeno počese se dijeliti na Konventualce i Observante (I./648.)

Vidi pod: Franjevci - 1401. *Dokrajči se dioba velike "Provinciae Sclavoniae." Naša se provincija podijeli u 4 kustodije: Dubrovačku, zadarsku, rapsku i istarsku - O diobi na Observante i Conventualce (I./648.)*

23. veljače 1432. Venecija kara konventualce... (I./712.)

Vidi pod: Franjevci - 23. veljače 1432. *Venecija štiti Observantes sa svečanim dokumentom (I./712.)*

11. siječnja 1445. Eugen IV. razdijeli Konventualce od Observanata (I./731.)

Vidi pod: Franjevci - 11. siječnja 1445. - "Ocijeli Observante od Konventualaca. Koji samostani u našim stranama spadaju pod Observante (I./731.)

9. prosinca 1448. Tu je sav personal ovoga samostana (I./762.)

Arbi 1448., 9. prosinca. *In conventu monasterii sancti Johannis, Arbi. – Venerabilis frater Thomas de Curzula* (već prevladava hrvatska nomenklatura!), *ad presens guardianus conventus fratrum minorum sancti Johannis de Arbo, et dominus Franc. Nicol. de Vegla, custos provinciae Dalmatiae; dominus Franc. Marin (?) de Vegla, vicarius; dominus frater Ant. Duso (?) de Chersia et dominus Franc. Georgie de Arbo fratres et conventuales predicti monasterii*, zajedno sa samostanskim prokuratorom, daju u najam jednu kuću u Rabu. – Ant. de Spirundello (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, I., 141.)

1450. Mnogi konventualci umaknuše iz Španije u Afriku, poturče se, samo da se ne reformiraju (I./775.)

Godine 1450. proglasi papa Nikola V., godine Jubileja, svecem našega franjevca Bernardina Sienskoga. Ovim su događajem simpatije naroda i klera jako porasle za Observante kojima je pripadao i sam sveti Bernardin. Zato se sada pojavi veliki pokret, da se Konventualci povrate k posvemašnjem obluživanju regule, tj. k Observantima. Osobito u Španiji. I španjolska je vlada radila na tomu. Ali bez uspjeha! Onda je španjolska vlada ukrcala na brodove veliki broj konventualaca i poslala ih papi! Ali je dobar broj konventualaca pobjegao u Afriku i tamo se poturčio, radije nego da primi reformu! – Nered je trajao dalje sve do 1516. (Dr. Ante Crnica u „Novoj Reviji“ 1940., broj 5-6, pagina 361, 362.)

Ove je godine bio i kapitul u Aracoeli. Predsjedao je sam papa Nikola V. Bilo je na kapitolu 5000 fratara, među njima i sveti Dijego. (Lulich: Serie..., 10.)

Mi ćemo domalo vidjeti kako Rabljani hodočaste u Akvileju na grob svetog Bernardina.

12. listopada 1451. Personal u ovom samostanu – oltar svetog Ljudevita (I./788.)

In conventu sancti Johannis de Arbo 1451., 12. listopada: *Pater Thomas de Arbo guardianus predicti conventus; frater Marinus de Vegla vicarius; frater Matheus de Pola* dopuštaju plemiću Damijanu de Franza civi Arbi, da učini grobnicu u njihovoj crkvi *apud altare sancti Ludovici penes murum*. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, I., 228.)

28. listopada 1452. Pater Thomas de Arbo jest guardijan (I./797.)

“Arbi. Venerabilis frater Thomas d'Arbo, guardianus conventus sancti Johannis de Arbo“ daje u najam posjed *in Runcha*. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, 252.)

14. studenoga 1456. Dominus de Hermolais ostavlja gvardijanu Tomi novca, da kupi habit (I./828.)

Arbi. Hermolaus de Hermolao, komisar testamenta pokojnog Nikole de Hermolao, pismeno izjavljuje pred rapskim knezom Alvise Callo. Kažu, kada se je bio razbolio pok. Nikola Hermolao, tražio je sve rapske notare, da dođu učiniti njegov testament. Nitko nije htio doći, jer su se bojali da bi on „fosse morbado“ (valjda od kuge), pa nijesu htjeli doći ni svjedoci. Zato da uredi svoje posjede, pozvao je i došli su „misser“ fra Blaž, guardijan samostana svete Eufemije „loci san Bernardino“ i misser fra Dominik i “misser fra Marin, frati del dito convento” te je 5. studenoga ove godine pred njima učinio testament usmeno. Ipak ga je stavio na papir, te ga sada predaje knezu na uvid i da dalje uređuje „como richiede la nostra lege e consuetudine.“ (Po rapskom su statutu naime činili testament.)

Pošto je knežev kancelar bio otsutan iz Raba, to je Toma de Stantiis učinio daljnje korake i proglasio ga per preconem iuxta ordines Arbi.

Hermolais je u tomu testmanetu ostavio *150 libras conventui sanctae Euphemiae, insulo Arbi pro cisterna vel pro aliqua alia fabrica fienda in dicto conventu pro anima sua*. (Dakle tek sada se gradi današnja cisterna u samostanu.)

Dalje kaže: Nikola je umro i bio ukopan. U testamentu naredio, da ga ukopaju „ala gesia de San Bernardino“, gdje mu već leži njegova majka. Neka ga ukopaju u franjevačkom habitu.

Ispod testamenta se upisaše sva 3 fratra, a fra Marin je dodao: „Ego fra Marin de Arbo.“ (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 931.)

12. lipnja 1457. Pater Thomas de Curzula izjavljuje, da je primio in fraternitatem sancti Johannis: D. Bucifalića (I./831.)

Vidi pod: Bratovština sancti Joannis Evangelistae - 12. lipnja 1457. D. Bucifalich primljen je u ovu bratovštinu (I./831.)

20. studenoga 1457. +Pater Sulza, guardijan u Redu Franjevaca Grgur de Arbo ga zamjenjuje (I./833.) = Njihova je crkva ova: Sancti Johannis Evangelistae! Vide pod: Crkva...

“Arbi: Presente Johanne et Andresio fratribus, filiis Colle de Pizicho... Nobilis vir Zedolinus de Zudenicho daje u najam zemlju in Pasturano in valle... Cussca.“ (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 215.)

14. listopada 1458. Provincijal, pater Franjo de Vegla (na molbu rapskog gvardijana patera Ivana) stavlja Nikolu de Scaffa za samostanskog sindika (I./836.)

Arbi. Na molbu kustoda rapske kustodije konventualaca, patera Ivana de Spalato, njihov provincijal pater Franjo de Vegla, imenuje rapskoga plemića Nikolu de Scaffa (brata rapskoga biskupa Ivan III.) sindikom samostana svetog Ivana. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 263.)

9. srpnja 1461. Pij II. diže iz Krka Konventualce, a uvede Observante (I./855.)

Vidi pod: Franjevci - 9. srpnja 1461. - Dosele se Observantia u Krk u jedan samostan konventualaca (I./855.)

24. veljače 1465. Pater Franciscus de Assisio, guardian sancti Johannis, iznajmljuje zemlju (II./6.)

Arbi. In conventu sancti Johannis. Presentibus presbytero Marino de Barbaro et Ant. de Matterell de Arba – Venerabilis frater Frane de Assisio guardianus conventus sancti Johannis s prokuratorom daje u najam Radichio de Solcho? d' Arba zemlju in Barbato, in Valsalbana (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, IV., 18.)

24. lipnja 1465. Svi redovnici (14!) u samostanu kreiraju prokuratora za posao... (II./6.)

In conventu sancti Johannis fratrum minorum de Arba. In capella sancti Cipriani. Svi redovnici onoga samostana. Venerabilis dominus pater Franjo-Ivan Tergestinus minister huius provincie, frater Bened. (?) de Jadra inquisitor, frater Marenius de Catharo socius prefati ministri, frater Franciscus de Assisio guardianus Arbi, frater Franciscus de Vegla, frater Thomas de Scardona, frater Stephanus de Polla, frater Bernardus de Raguxio, frater Nic. de Arba, frater And. de Arba, frater Laurentius de Arba, frater Michael de Bosna, frater Johannis de Sibenico, frater Simon de Arba, frater Franciscus de Cherso, frater Franciscus de Venetia, frater Ant. de Justinopoli (14 fratar!) kreiraju sindikom (prokuratorom) onoga samostana ser Johannem de Dominis. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, IV., 22.)

25. veljače 1475. Fra Benedikt, guardijan sancti Johannis, kao svjedok (II./26.)

Arbi. Presente venerabili fratre Benedicto guardianus monasterii sancti Johannis de Arba et presbytero Mattheo de Pizicho, testes. – Venerabilis Gregorius de Marinellis, archidiaconus Arbensis, commendatarius abbatiarum sancti Petri della Valle et sancti Stephani de Barbato,

daje u najam braći: *egregiis viris Johanni, Donato et Thomaso de Jadra, civibus Arbi, introite* onih opatija. Oni mu se obvezuju držati jednoga kapelana “*alla abbadia de sancto Petro* (ugovor napisan latinski, a dodatak ugovoru – talijanski) *continue.*” Obvezuju se, da će dolično proslavljati blagdan svetog Petra u Drazi. Držati će u redu solane u Drazi. Davati će komendataru godišnje “1 barillo di figi”. Kada bude trebalo, dati će zakupnici “*barcha et zopulo dela badio*”. Držati će jednoga čovjeka u opatiji svetog Stjepana, da nagleda zgradu i zemlje. Najam traje 5 godina. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 665, 666.)

18. kolovoza 1478. Konventualci (tu su im imena!) iznajmiše Petru Concizi teren (II./35.)

In ecclesia sancti Johannis de Arba, in capella sancti Cipriani. – Pater Juraj de Schutaro (Skadar) guardijan samostana konventualaca, s pristankom ostalih redovnika onoga samostana, naime: fra Ant. de Schutaro, vikara; fra Damijana de Tragurio; fra Petra de Segna i fra Dominika de Drivasto – daje u najam Petru Conziza de Arba teren u ulici svetoga Kristofora kod kuće onoga samostana, koju drži u najmu Grgur de Biza. Tamo će Končica graditi kuću. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta IX., 9.)

12. listopada 1478. Konventualci iznajmiše teren „in Frapha“ (II./36.)

In conventu sancti Johannis fratrum minorum de Arba. – Magister Gregorius de Schutaro, guardianus monasterii sancti Johannis de Arba, s pristankom ostale braće, naime fra Bened. de Jadra; fra Georgii Ptiziza de Arba; fra Dam. de Tragurio, fra And. de Zagabria, fra Petra de Brigna i fra Marka de Chersio daje u najam Crest. da Natharello de Arba teren in Frapha. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, IX., 14.)

18. svibnja 1480. Kustos i guardijan iznajmljuju zemlju (II./38.)

In conventu sancti Johannis fratrum minorum de Arba – Venerabilis dominus frater Gregorius de Schutharo custos provincie et guardianus conventus sancti Johannis de Arba, iznajmljuje samostansku zemlju in Bagnolo. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, IX., 74.)

1481. Konventualci poprave samostan (II./40.)

Godine 1481. Konventualci dovrše temeljitu restauraciju svojega samostana, kao i 1605. O tome je Eitelberger našao slijedeći natpis, (kaže Frey da ga 1911. on već nije našao). Glasi (kapitalnim slovima): „Datoris egregii Fratris Georgii de Schuthero Beneficio MCCCCLXXXI.” (Frey: San Giovanni Battista, o. c., 85. – Schleyer: Arbe..., 98.)

19. listopada 1484. Konventualci iznajmljuju kuću u gradu (II./43.)

In monasterio sancti Joannis de Arba. Presente venerabili presbytero Thoma de Stantiis et magistro Nicola Spader. – Venerabilis vir pater Benedictus, custos fratrum minorum conventus Arbensis cum patro Francisco – Georgio Ptiziza guardiano daju u najam Lovru Mircovich nobili Arbensi jednu kuću Rabu, in contrata sancti Joannis. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Marine Maromane, I., 22.)

5. prosinca 1484. Konventualci iznajmljuju zemlju (II./43.)

In conventu sancti Johannis de Arba. Pater Georgius de Schutaro custos provincie s pristankom sviju prisutnih redovnika, naime: guardijana fra Dominika, vikara fra Sancta, fra Aleksandra i fra Šima djakona, daju u najam zemlju ser Androsiju de Socha. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, X., 48.)

**4. listopada 1482. Konventualci dopuste graditi grob u njihovoj crkvi, u kapeli sancti
Cipriani (II./48.)**

„In capella sancti Cipriani conventus fratrum minorum de Arba, in capitulo convocato ad sonum campane ut moris est. Videlicet: reverendus pater et frater Bartholomeus Sante (?) sacre theologie magister ac minister generalis provincie Dalmatie; frater magister Nicolaus Mutiensis; frater Antonius Justinopolitanus guardianus conventus Arbi; frater Mat. ... (vlaga!) de Arbo, vicarius eiusdem loci; frater Joannes de Arbo et quam pluribus aliis fratribus ibidem existentis ..., dederunt... egregio ac strenuo militi domino Nicola Ceroicho (?) de Venetiis unum locum vacuum in ecclesia sive capella sancti Zipriani”, da sebi učini grob. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Antonii Citadella, II., 16.)

12. rujna 1490. Konventualci (tu su im imena!) iznajmljuju teren „in Frapha“ (II./50.)

Venerabilis... pater... Mat. de Cherso dignissimus vardianus conventus sancti Joannis (fratrum minorum) de Arbo... cum fratre Thoma de Sibenico, vicarii dicti conventus, alocavit Nicolao Tomasich derrum in Frapcha. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Georgii de Segota, 962.)

**4. rujna 1492. Konventualci na sastanku kustodije u Rabu (popis članova...), šalju kustoda
vladi da im povrati samostan u Krku (II./55.)**

In monasterio sancti Johannis fratrum minorum de Arbo. Congregatio fratribus chustodie Arbensis ad sonum campane (upliv mletački!), ut moris est, in qua congregatione interfuerunt: reverendus pater et frater dominus Antonius de Cherso civis Arbensis, sacre theologie bachalarius ac custos custodie Arbensis. Frater Math. de Cherso, vardianus conventus Arbensis. Frater Nic. de Vegla. Frater Alex. de Cherso, vardianus Vegle. Frater Georgius de Chrastovica ex partibus Schiavonie, vardianus conventus Modrusiae. Frater Andrea de Cherso. Frater Petrus et frater Mich. de Vegla. Frater Martin de Arba. Frater Johannis de Cherso et frater Ventura de Vegla occasione ad providendum de negotiis ipsius custodie Arbensis ... precipue ut conventus sancti Francisci de Vegla in ius et ... redigatur ipsius religionis et ordinis ... Zato

izabraše *reverendum patrum Ant. de Cherso, civem Arbensem*, svojim prokuratorom za mletačku vladu ili bilo za koju vlast, da pođe raditi, da im povrate onaj samostan. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Georgii Segota, 36.)

13. travnja 1493. Konventulci daju posjed „in Runcha“ u najam (II./58.)

In conventu sancti Johannis – Pater frater Matheus de Cherso vardianus conventus Arbi; fra Gregorius Vuganas (?); fra Andrea de Cherso; fra Matheus de Cnino (?); fra Matheus de Jadre; fra Franciscus de Sablacho; fra Bart. de Parentio et fra Bernardinus de Modrusia, omnes comorantes in dicto monasterio, daju u najam Nicolao bravario de Lasino habitatori in Roncha inseraleam monasterii (que est) in Runcha. Međe: de austro capella sancti Andree de Runcha et fraternitas sancti Viti de Arba et partim mare salsum, de quirina dictum mare, ecclesia. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Georgii Segota, 89.)

21. ožujka 1494. Konventualci (broj osoblja ...) iznajmljuju teren „in Chaplachi“ (II./63.)

In conventu fratrum minorum de Arbo. Venerabilis dominus frater Matheus de Cherso vardianus conventus sancti Johannis de Arbo: dr. Andrea de Cherso; fra Mart. Machacich de Arbo; fra Christophorus de Arbo; fra Franciscus Sublacho; fra Paulus de Licha et fra Bernardinus de Modrusia: omnes comorantes in ipso conventu, iznajmljuju Mat. Cilovich de Vegla, habitanti in suburbio Arbi zemlju in Chaplacho. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Georgii Segota, 162.)

4. listopada 1498. Konventualci iznajmljuju Stjepanu Terkoviću zemlju „in Mondaneo“ (II./75.)

In monasterio sancti Johannis de Arbo. Frater Peregrinus de Verona, guardianus prefati monasterii, et frater Vitalis Slavcovich vicarius, frater Johannes de Vegla et frater Nicolaus de Chersio, iznajmljuju Stjepanu Terchovich de Arbo jednu zemlju in Mondaneo. (Rab: Sudski Arhiv: Acta P. Teritono, 177.)

8. prosinca 1499. Konventualci iznajmljuju viongrad „in Paludo“ (II./78.)

In monasterio sancti Johannis de Arbo. Venerabilis pater Pelegrinus de Xona, guardianus conventus sancti Johannis conventualium, cum consensu patris Vitalis (?) de Arba, vicarii; fra Franciscus de Pesauro et fra Gregorius de Arbo daju u najam Andr., nećaku Mat. Oppasich, vinograd in contrato Paludi. (Rab: Sudski Arhiv: Acta B. Boncio, 68.)

1. lipnja 1517. Pošto se Konventualci nehtješe sjediniti s Observantima, Leo X. određuje, da se njihov poglavar reda ne zove: Minister generalis, nego: Magister generalis (II./106.)

Vidi pod: Franjevci - 1. lipnja 1517. Leon X. s bulom "Ite et vos..." ujedini sve ogranke u jedan red! „Fratres Minores.“ Konventualci nehtješe! Našu i dubrovačku vikariju digne na rang provincije. – (II./106.)

4. prosinca 1517. Personal ovoga samostana u Rabu (II./107.)

“In conventu... sancti Joannis Fratrum Minorum – Venerabiles fratres: frater Joannes Drasulić de Cherso guardianus supradicti loci, frater Marcus Roscolić, frater And. Picicho vicarius, frater Nic. Marcusić cum uteris fratribus“, daju u najam oranicu u Supetarskoj. (Rab: Sudski Arhiv: De Thole: Instrumentorum, 64.)

22. listopada 1520. Pater Franjo Vukmanić, guardijan, iznajmljuje zemlju „in Bagnolo“ (II./110.)

In monasterio sancti Joannis fratrum minorum. Presentibus Francisco Vinzola et G. Mantrich – G. Franciscus Vuchmanich, Spalatensis, guardijan ovoga samostana, daje u najam samostansku zemlju „in Bagnolo“ Andriji Conçiçe. Davati će što već ide „et unum par pullorum ad festum sancti Francisci.“ (Rab: Sudski Arhiv: Instrumenta notarii A. Fabianich, 1.)

1. rujna 1521. Konventualac pater Antun Galića iznajmljuje zemlju (II./110).

“In conventu fratrum minorum sancti Joannis. Venerabilis frater presbyter Antonius Galić ordinis minorum“, uoblašten od rodbine, iznajmljuje njihovu zemlju „in Mondaneo“. (Rab: Sudski Arhiv: Liber Instrumentorum, 150.)

17. prosinca 1525. Konventualci iznajmljuju kuću (II./116.)

Venerabiles fratres (Conventuales) Christophorus Priurich, vicarius ad presens conventus sancti Johannis cum fratre Francisco de Lupis, Spalatense; frater Gregorius Jurovich, frater Andrea Purich (?), fra Joannis Ivanzole, et clerici: Petrus Raycovich cum...., professi, iznajmljuju jednu samostansku kuću u Rabu magistro Hier. Baduario. Kuća je in contrata superiori. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Francisci Terbetio, 75.)

17. travnja 1528. Samostan iznajmljuje zemlju (II./120.)

“In conventu sancti Joannis Fratrum Minorum.“ Pater Krsto Gruirich guardijan, pater Franciscus Vuchmanich de Spalato, fra Grgur Jurovich; fra Ivan Ivanzola; fra Andrea Pesco (?) i fra Ivan Drasicich, zamijenjuju sa svećenikom Krstom de Tolle (prokuratorom *egregii* ser Baptistae de Tolle) jednu zemlju *in Barbato* (Rab: Sudski Arhiv: Acta Francisci Terbetio, 204.) Krsto je kanonik u Rabu.

9. veljače 1532. Konventualac pater Franjo Marčas i braća... (II./124.)

„In monasterio sancti Joannis fratrum minorum de Arbo.“ Konventualac pater Franjo Marčas nagađa se s braćom glede imanja. (Rab: Sudski Arhiv: Franciscus Fabianich: Instrumenta, 215.) On je dakle Rabljanin.

9. veljače 1533. Konventualci (popis je tu personala) iznajmljuju zemlju (II./128.)

„In conventu sancti Joannis fratrum minorum de Arbo. – Venerabilis pater frater Christophorus Griurich guradianus sancti Joannis de Arbo, et pater frater Marcus, pater Gregorius, pater Joannes, pater Franciscus, pater Petrus – omnes de Arbo daju u najam samostansku zemlju. Zemlja je in Mondaneo.“ (Rab: Sudski Arhiv: Tholle: Testamenta, 278.)

14. lipnja 1533. Pater Petar Krasović, vikar, svjedok (II./128.)

Presente domino fratre Petro Chrassovich vicario conventus sancti Joannis... Dona Cecilia uređuje dug... (Rab: Sudski Arhiv: Franciscus Fabianich: Instrumenta, 299.)

23. travnja 1534. Konventualci (tu je popis osoblja!) iznajmljuju zemlju Sternac (II./130.)

„In conventu Fratrum Minorum (Conventualium). Pater Franciscus Marcario custos custodiae Arbensis et pater Gregorius Juravich guardianus dicti conventus daju u najam Petru Stoymilich zemlju tzv. Sternac.“ (Rab: Sudski Arhiv: Franciscus Fabianich: Instrumenta, 351.)

10. ožujka 1535. Konventualci prodaju kuću „in plathea Arbi“ (II./131.)

„In ecclesia sancti Spiritus prope lodiam comunis. – Venerabilis pater Joannes Drazulich custos huius custodiae (conventualium) Arbensis et frater Georgius Jurovich guardianus huius conventus, cum domino fra Christophoro Priurich, patre huius conventus et domino fra Antonio Pagich“ – daju (prodaju?) kuću *in plathea Arbi domino Marino de Antiis*. (Rab: Sudski Arhiv: Franciscus Fabianich: Instrumenta, 410.)

17. listopada 1535. Konventualci čine srebreno – pozlačeno Propelo (II./132.)

„In conventu sancti Joannis Fratrum Minorum de Arbo. In camera venerabilis patris magistri Francisci Marçaç sacrae scripturae professore. Magister Zuan = Marco, aurifice, Paulin ugovara

s paterom Franjom i guardijanom Krstom Priurich. Z. - Marco će učiniti jedan srebrni križ, con due imagini de relievo, cioe un crucifixo de tuto tonde e santo Francesco de mezo tondo cum quatro evangelisti per banda et due de relevo, id est una per banda di sopra, et dua de relievo basso.” Križ će suviše pozlatiti „tuto via, dando el oro gli diti fratri.“ Zato će mu dati 40 lira *de piçoli*. Križ će učiniti do Uskrsa. (Rab: Sudski Arhiv: Ffranciscus Fabianich: Instrumenta, 438.)

5. prosinca 1535. Konventualci iznajmljuju zemlju „Rebaç in Loro“ (II./132.)

„In conventu sancti Joannis. – Pater Franciscus Marçacius sanctae theologiae professor, pater Christophorus Priurich guardianus, pater Crasso vicarius, pater Georgius Jurovich, pater J. Drazich et pater Marc. Bascolo” – daju u najam „in Loro“ samostansku zemlju, nazvanu „Rebaç.“ (Rab: Sudski Arhiv: Franciscus Fabianich: Instrumenta, 450.) „Loro.“ I kod Poljuda (Split) opstoji toponim Loro.³⁶ To od staro romansko-dalmatinske riječi Calbarola (Rački: Documenta..., 39.), a to od latinskog: valvariola = Plješevica. Kada dođoše Slaveni, skratilo se to u „Loro“. Najprije da je i na Rabu nastala ista procedura. (Dr. Petar Skok: Dolazak Slavena na Mediteran, Split, 1934., 212.) Otraga vidjesmo, da bi to moglo doći i od keltsko-latinskog: Lauro, a ovo je i najvjerojatnije!

20. veljače 1537. Konventualci: 12 ih je u samostanu: Njihovi dohoci i papinske decime (II./134.)

Jučer dođoše subkolektoru papinskih decima, don Ivan Nimira, gvardijani: konventualaca *et fratrum Heremitorum tertii ordinis*. “Mole ga oslobođenje od plaćanja 2 decima, jer su njihovi dohoci manji od introita.” ... Zato 2. veljače Nimira piše kardinalu legatu Jerku Verallus. Pita ga za savjet, ali brani samostane. Navodi, da konventualaca “sunt fratres comensales numero duodecim quotidie,” a trećoredaca “numero 6 computato famula”. Samostani moraju da prose, a Bonifacij VIII. je izjavio “qui publice coguntur mendicare ultra proprios peditus..., hi sunt relevandi a decimis.” Isto piše o školi (tj. bratovštini) svetog Kristofora, koja više izda, nego

---

³⁶Ovdje valjda misli na toponim Lora, koji je upravo na mjesto kojeg opisuje.

dobije. Isto piše i o katedrali, kojoj da je prokurator isti rapski comes (knez), koji da iznajmljuje, da (na temelju dohodaka) nijedna bratovština ni samostan nebi morao platiti decime, a osobito ne katedrala. Onda odmah na drugoj stranici nabraja posjede samostana trećoredaca: na Novalji - lozu; kod Komrčara - lozu; u Supetarskoj - lozu i ovce. Onda posjede bratovštine svetog Kristofora. Izlazi, da je imala na Lunu... ovaca. (Rab: Arhiv bivše rapske biskupije, I., 376.)

**30. travnja 1537. Ponovno (radi siromaštva) samostan oslobođen od papinske decime
(II./135.)**

Vidi pod: Trećoredci na Krmočaru i uopće Trećoredci samostanski - 30. Travnja 1537. *Trećoredci riješeni papinskih decima (radi siromaštva) (II./135.)*

31. srpnja 1537. Samostan ipak morao platiti papinsku decimu (II./136.)

Vidi pod: Trećoredci na Krmočaru i uopće Trećoredci samostanski - 31. srpnja 1537. *Ipak moraju platiti decime papinskoj komori (II./136.)*

**27. rujna 1537. Samostan (tu je osoblje...) dopušta učiniti Šimunu Šegoti grob u crkvi
(II./136.)**

„In conventu sancti Joannis, conventualium. Patres: Franciscus Mercatus, sacrae paginae magister; Christophorus Priurich guardianus; Hieronymus Masuriça, absente patre Gregorius Jurovich“, - dopuštaju ser Šimunu Šegota učiniti grob u njihovoj crkvi „ex opposito altaris omnium Sanctorum.“ On će „ex propria sua urbanitate“ dati samostanu 25 modia b. vini, a to svake godine po ½ modia, dok ne izvrši sve. (Rab: Sudski Arhiv: Franciscus Fabianich: Instrumenta 556.)

13. siječnja 1538. Samostan, iznajmljuje kuću (II./137.)

„In conventu sancti Joannis de Arbo. P. O. et fratres: Christophorus Priurich guardianus, Ioannes Drasicich, Georgius Jurcovich, Hieronymus Mazuriča, nec non frater Hieronymus Doculich, frater Mich. Lissicich et fra Bernard. Toncovich, u kapitolu određuju i daju u najam Ripić Jurju quae est in calicella illorum de Priurich.” (Rab: Sudski Arhiv: Acta Francisci Fabianich, 576.)

24. ožujka 1540. Fra Franjo Bojić, konventualac, testis (II./142.)

„In domo Hieronymi Slafcovich. Presente venerabili fratre Francisci Brosich ordinis minorum conventualium, Franciscus et Mar. Borcich testes.” Rapski građanin Jerko Slavković izjavljuje, da je dobio od svećenika Bernardina de Occha 2000 smokava suhих: tim ispaćen dug. (Rab: Sudski Arhiv: Acta presbyterii Francisci Facina, 24.)

6. ožujka 1543. Konventualci iznajmljuju zemlju (II./149.)

In ecclesia sancti Joannis fratrum Minorum – Coram domino presbytero Ant. Picicco et magister Nic. Jurovich, testes – Frater Christophorus de Prioribus (to klasički, inače: Priurich!) vardianus conventus sancti Joannis, cum consensu fratris Ludovici, fra Georgii Juravich de Arbo, Francisci Pelegrini, fra Antonii de Jadera, fra Hieronymi Kuglich unajmljuje magistro Thoma Pellipario vinograd in contrata sancti Marci. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Mat. Zizzo, 63.)

28. rujna 1543. „In claustro conventus sancti Joannis...” (II./150.)

„Actum in claustro conventus sancti Joannis de Arbo. M. Jerko de Zaro quondam Nic.“ Obvezuje se urediti pitanje nekih galijota. Ti su galioti: Toma Billacich, Toma Cholincich, Petar Sparicich, Toma Cruscovich da Scrisia, Mihael Smoglicich, Grga Francich, Ivan Busich, Krsto Vinčolich, Toya da Neparo i Franjo Plovorancich – tutti di Arbe. Ove će osloboditi od galije, a naći druge, ali će ovi novčano platiti nove galijote. – Onaj de Scrisia živi isto u Rabu. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Francisci Fabianich, 30.)

10. listopada 1548. Pater Mihovil Lisičić, konventualac ide u Tervizij na škole (II./157.)

„Arbi. Pater Michael Lissicich de Arbo, ordinis sancti Francisci conventualium”, putuje u Tervisium radi nauka. Kreira za prokuratora Marinus Borcich, *eius privignum*, radi posjeda. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Francisci Fabianich, 174.)

9. listopada 1551. Konventualci (tu je popis osoblja) čine permutaciju jedne zemlje (II./162.)

„In conventu sancti Joannis Minoritarum (= Conventualium!). Presentibus magistro Mat. Denzchino et Georgius Dragoich de Valle sancti Petri, testes – Reverendus pater magister Valerius de Petruse, Justinopolitanus, in presenti minister totius provinciae Istriae ac Dalmatiae, zajedno s redovnicima raspkoga samostana: frater Christophorus de Prioribus (=Priurić) guardianus, fra Petar Crasso, fra Ivan Caino, fra Nikola Scoda, fra Mihael Vulpino, fra Franjo Brosicchio, fra Jerko Mazuriza, fra Roko Budichio i doctor legum Jerko de Hermolais, prokurator samostana, dopuštaju, da ser Antun Dokula zamijeni za komad samostanskog zida koji je kod gradskog „pretoria“ s drugim, jer mu treba.” (Rab: Sudski Arhiv: Acta M. Zizzo, 183, 185.)

15. prosinca 1555. Pater Ivan Dražičić postao guardijan (II./168.)

Frater Ivan Drasicich „honorandus guardianus conventus sancti Joannis“ kreira prokuratora za samostan, don Stjepan Tonchovich d' Arbe. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Hieronymi Zaro, X. 7.)

18. listopada 1558. Pater Ventura Mihljan, konventualac... (II./174.)

Pater Ventura pokraćeno od Bonaventura Michgljan, konventualac, daje svojoj majci siromašici na uživanje zemlju. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Pauli: Ant. Badoer, 135.)

4. prosinca 1570. Pater Ivan Staffe jest *custos custodiae Arbensis* (II./189.)

„Venerabilis frater Joannis Staffe custos custodiae arbensis (conventualium) kreira za prokuratora frater Passia de Collectis ordinis conventualium nunc in civitate Albono ludilitterarum³⁷ preceptorem” da traži od „Barnabe Bucca de Flanona libras 17 pro positione ad se spectante unius grippi in sinu adriatico reperti.“ (Rab: Sudski Arhiv: Acta Christophori Fabiani, 555.)

10. studenog 1571. Samostan popravlja sakristiju (II./192.)+

„Actum in monasterio sancti Joannis Evangelistae Conventualium. Arbi: - Reverendus pater Egidius Dragano, Polensis (= iz Pulja) sacrae theologiae professor et commissarius generalis Dalmatiae et Histriae fratrum conventualium,“ s pristankom fra Mich. Vulpino s *historiarum professore*, fra Mat. Staffe guardijana u Rabu, Ivan Bricic, Ivan Grilli, Fridricha Vusalcho koji tu žive, određuje popraviti samostansku sakristiju „ruinam minantis.“ Stoga predaju domino Zakariji de Benedictis samostansku kuću *in Capite Dontii*. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Christophori Fabiani, 13, 62.)

31. siječnja 1574. Pater Nikola Škoda jest guardijan... (II./197.)

“Venerabilis frater Nicol. Scoda, conventualis, ad presens guardianus conventus sancti Joannis d'Arbe,“ svjedoči da je kanonik Pavao: A. Badoer platio dio legata ostavljene kuće samostanu tamo *in Capodanco*. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Nicolai Zaro, VII., 31.)

25. siječnja 1574. Samostan iznajmljuje kuću (II./200.)

„Padre fra Hier. Bisci da Traù guardiano del convento (di santo Zuanne) d'Arbe...“ iznajmljuje kuću samostana u Rabu. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Christophori Fabiani, 660.)

---

³⁷ ludus litterarum

Dominikanci

17. studenog 1387. Kristofor Bubogna u testamentu određuje: Ako je moguće, nek dođu u Rab „Fratres Praedicatores“. – Nijesu... (I./638.)

1387., 17. studenog. U Rabu Kristofor pokojnog Andrije de Bubogna čini testamenat. U njemu ostavlja razno imanje „ecclesiae sanctae Mariae de la misericordia“ uz obvezu, da u njoj kapelan govori misu. – (Rab: Archivum Capituli Arbensis, liber 43. (= „Documenta...“) pagina 45.)

Stalno je original bio u latinskom, dosljedno i nomenklatura crkvice je bila latinska. Ovo kako navedoh jest kasniji prijevod. Najprije da je zvahu „S. M. misericordia“, kako ćemo se s time i kasnije susresti.

Gdje je bila? Svakako u gradu! U jednom kasnijem dokumentu spominje je ovako: „... Come piu vicina alla chiesa di san Antonio abbate.“ Bila je (kako doznah od starih) tik do gradskih zidina koje gledaju prema luci i to nešto sjeverozapadno od današnjega Mahařovog (čitaj Mahačevog) hotela „Bristola“.* Kapela, ni zidova danas već nema, ali onaj teren gdje je bila, pripada isto Čehu Mahařu (koji je došao u Rab iza sloma Austrougarske 1918. i postao ugledan hotelijer u Rabu).

Vidi se, da mora biti vrlo stara. Porušije je prigodom gradnje hotela „Bristola“. Brusić u „Otok Rab“ p. 148. kaže da se je nalazila iza katedrale, odmah do samostana svetog Antuna. Po tradiciji pak bila je, kako rekoh, kod Mahača. Ali dokumentima *credendum est!* Dakle bila je kod samostana! Ipak ili ova ili neka druga bila je ondje kod Mahača, kako navedoh! – Naime: od crkve svetog Antuna opata vodi put za u grad! Desno ostaje pravi „dolac“ (*vallis*) između tog puta i gradskih zidina. Sva je ta dolina duga oko 100 m i svršava kod „Hotela Bristol“. Tuda su oko 1388. bile: sve gradske kuće! O tomu ću jednom i pisati u ovoj Kronici! – Dakle tuda je negdje bila i *capella sanctae Mariae Misericordia*.

Drugi pak dokumenti kažu da je gornji testamenat učinjen 1388: 19. studenog. Suviše navode ono što je on ostavio onaj crkvi. Testamenat kaže: „... unam suam vineam positam in Roncha... unum derrum in Pesalo pro anima sua. Unam suam vineam dela Obdença positum in Pasturano sive ad puteum de riva (to je dakle današnje Udenče, o kojima vidi godinu 1316.!) Et vineam

quae fuit Symoni de Spagno (1?)... Totum locum de Loro pro anima sua. Unam terram positam in Loro quae fuit nepotis sui Dominici Spagnoli... ex opposito Thurni Rigutii (= turanj, kula Rigucijeva. Taj turanj je bio kao međa!). Et casale suum cum... muraleis quod est ex opposito dictae ecclesiae (naime sanctae Mariae de la misericordia. U ovomu testamentu je netko u glosi ovako napisao o onoj crkvi: “apud Moniales sancti Antonii“, u doba ovoga testamenta još nije ondje bila koludrica. Znak da je ovo mnogo kasnije dodato!) cum toto territorio suo quod habet in Campodanso (= Kaldanac) a turri nominata Crux usque ad thurim Bubogna...“

Dalje naređuje svojim komesarima, da izabiru po jednoga kapelana. On će svaki dan misiti u onoj crkvi ili dati da se misi za legatarija i njegove mrtve. Dodaje i ovo: ako se vidi zgodno komesarima, da mogu „facere venire fratres Praedicatores (Dominikance, dakle!) ad gubernandum dictam ecclesiam cum bonis suis.“ (Ali to se nije nigda dogodilo.) (Rab: Archivum Capituli Arbi, liber 26 (= „Legata ecclesie Cathedralis“) pagina 2. Tu kaže, da su to prepisali *ex actis ser Nicolai de Curtaldis* (= nama već poznati Curtarolo), (*Paduae districtus, Kancelarii Arbens sub anno 1388... die XIX. novembris*)

* Kada brodom ulaziš u rapsku luku, prvi ogromni hotel (zgrada) na 2 poda, na samoj obali, to je tzv. „Hotel Bristol“.

27. srpnja 1453. Fra Krsto, Rabljanin, Dominikanac, traži novaca u Splitu. (I./803.)

Arbi. Bartul „Gaçesich (Gaćešić) de Arbo“ kreira za svojega prokuratora pater “Thomam de Corçula”, gvardijana samostana svetog Ivana de Arbo, da traži neki novac za fra Kristofora *de Arbo ordinis sancti Dominici*, od Ser Šimuna „Bobanich de Spalato“ (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 524.)

Frater Krsto premda Rabljanin, ali ne živi u Rabu, jer dominikanaca nije bilo nikada na Rabu.

16. rujna 1457. Dominikanac, pater Bartulo de Tragurio, kupuje u Rabu Graduale et Antiph. za njihovu crkvu svetog Nikole u Kotoru. (I./832.)

Rapski biskup, s don Ivanom de Migna prokurator rapske katedrale, prodadoše ocu “Bartulu de Tragurio, priori sancti Nicolai de Cataro ibidem presenti... duo volumina librorum, quorum unum Graduale et alium Antiphonale scripti iuxta ordinem sui ordinis sancti Dominici (šteta da ne piše, odakle dopade to u Rab?) habita et recepta causa et occasione ponendi ad senitium dictae ecclesiae sancti Nicolai.“ Prodadoše za 14 dukata „boni auri et iusti ponderis”, ali pater Bartul nije imao novca. Zato daje u zalog, dok odkupi; „cingulos duos de seta nigros, quorum uni zonello est aliquantulum lacerata et alia cum capitibus et fibulis de argento inauratos, quarum una habet passetos 5 et alia 8 de argento inauratos. Et coclearia 7 de argento bonae ligae... et unum anulum de auro magnum cum bella duorum leonum in dicto annulo. Ecc...” (Rab: Archivum Capituli, liber 43 („Documenta _ _ _”), pagina 114.)

Koludrice

Koludrice svetog Antuna na Kaldancu

14. lipnja 1376. Po prvi se put spominje crkva svetog Antuna opata na Kaldancu (I./621.)

“Arbi. Presente magistro Nicolica de Lançita...” Magister Nade čini testamenat. Ostavlja “derrum de Polmono” “Item relinquo fraternitati sancti Antonii solidos 30 (?), fraternitati sancte Marie Calafatorum unum vasellum de melioribus.” (Rab: Sudski arhiv: Nicolaus Curtarolo, 63.)

Po prvi se put u pisanim spomenicima spominju ove 2 bratovštine. One su dakako davno prije nastale. Ona svetog Antuna imala je sijelo u crkvi svetog Antuna opata na Kaldancu. Bila je to bratovština plemića.

30. ožujka 1455. “In ecclesia sancti Anthonii de Caprodantio” (I./815.)

Arbi. In ecclesia sancti Anthonii de Caprodantio, Presentibus venerabilibus viris presbyteris Johanne de Migna, canonico, et Petro Siliza, testibus - Ser Andreas Faeta, Mat. de Maramane, Androsius de Docha kao glavari od ono 5 pašnjaka (posti), koji pripadaju Popularibus, daju u najam Nikoli Serbe - duo scopula provenientia dictis Popularibus: Caneduli (= Trstenik) et Çutang (sada Čutin!) za 10 godina i to za 100 minarum frumenti in anno, liberi et franchi absque aliquibus expensis ipsorum popularium. Serbe se obvezuje da će pasti na onim otočićima 100 ovaca ipsarum popularium. Druge ovce, osim populara, nesmije onamo držati (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 811.)

1455. rodila se u Modruškoj biskupiji Magdalena Budrušić (+ 1532.) njezin život (I./818.)

Godine 1455. rodi se Magdalena Budrušić od obitelji knezova Žirskih u modruškoj biskupiji. (Tonko Mrnjavić kaže, da su stari Rimljani zvali Modrušu: Metulum. Ali ne! Doista ni danas neznaju, gdje je bio taj grad, ali Modruša nikako! V. gg. 35. + ss., 33. + ss., 79.- Is.) Mandolenin se je

(I./819.)

otac zvao Jakov. A bio je odličan vojnik u ratovima Huniadi Janka (= u pjesmama Kačića: Sibirjanin Janko, a vladao 1445.-1452. kao gubernator). Majka joj je bila od plemena Križanovića. (Biskup Tonko nije joj mogao doznati za ime.)

Magdalenu odgojiše najkršćanskije. Dijete se usavrši u svakoj kreposti. Darežljivost prema siromasima najviše ju je resila. U 14. (?) godini udade se za kneza Ivana Babunića, glavara Cetine. I on bijaše krepost kršćanin. On bijaše nešto stariji od nje. Tri su godine živjeli zajedno. Kroz to vrijeme toliko ga je Magdalena u dobru izvježbala, da je Ivan izgledao kao redovnik. Djece nijesu imali. Ivan + 1472. u svojoj kući.

Petnaest dana poslije Ivanove smrti, ukaže se on Magdaleni dok je ona molila. Molio ju je pomoć. Četvrtu joj se noć ukaže sav radostan i u sjaju. Ona ga zamoli, da moli Boga, da i ona umre i pođe u Raj, odvrati joj: Ustrpi se! Živi kreposno, pak ćeš doći u raj. Ali prije te čekaju velike nevolje. Umrijeti ćeš izvan domovine u siromaštvu. Dočekati ćeš razorenu Hrvatsku, Bosnu i Ugarsku poništenu. Nestati će ovih domova i onih gdje si se ti rodila.

Magdalena odluči vratiti se roditeljima. Jedva ju puste. Kada joj umrješe roditelji, vodi brigu za kuću. Onda odluči napustiti dom i rod i otići na Rab. To izvede 31. godine života, godine 1486. (Ona osnuje u Rabu redovnice u samostanu svetog Antuna opata. Eto joj sarkofag u našem klausturu u Kamporu!) (Rab: Arhiv samostana svetog Ante: biografija u manuskriptu: "Vita della venerabile serva di Dio Magdalena Budrusich", 1635., pagina 1-26., napisano od spomenutog biskupa Tonka Mrnovića.)

**30. siječnja 1472. "Sancti Anthonii de Cavodanzo..." daje decime papinskoj komori
(II./16)**

Vidi pod: Bratovština sancti Michaelis de Camporo - 30. siječnja 1472. *Fraternitas sancti Michaelis daje decime apostolskoj stolici (II./16.)*

**24. svibnja 1484. “Fraternitas sancti Anthonii de Chavodanzo “ reparira tu crkvicu
(II./43.)**

“Penes logiam communis Arbi. Magister Matheus murator, civis Arbi ex una et nobilis vir ser Cerne de Cernotis ex altera parte, tamquam procurato (sic!) fraternitatis sancti Anthonii de Chavodanzo” ugovaraju *circa laborerio* koji ima izvršiti spomenuti Matej na onoj crkvi. Matej će učiniti *omnes portas et fenestras et voltum pro predicto laborerio et omnes petras schaiatas pro muro ipsius ecclesiae per totum mensem augustum* (tj. do kraja kolovoza da bude sve gotovo.) Iz svega se vidi, da su temeljito reparirali zid od bure, jer vazda govore u singularu. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieti, X., 23.)

27. listopada 1486. Magdalena Budrušić leži bolesna u samostanu svetog Andrije i piše testament (II./45.)

“In monasterio sancti Andree, in dormitorio et in acto in quo iacebat infirma testatrix. - Nobilis domina Magdalena Budusichia de partibus Sclavonie manens infirma in monasterio

(II./46.)

sancti Andree de Arbo sed bone memorie et intellectu, čini svoj testament. Za komesara testamenta ostavlja nobilem virum ser Cernotam de Cernotis et venerabilem dominam Euphemiam de Marinellis abbatissam monasterii sacti Andree. Testatrix izjavljuje da je kupila jednu zemlju arratoriam (oranicu) in Paludo libris 275 a domina Maria relicta Ant. de Minotta, ali još nije sve isplatila. Et voluit quidem terrenum sic emptum, reliquit ad gaudendum in eorum vita venerabilibus monialibus dominis Euphemie de Lentiis et domine Margarite de Martinusich et de partibus Sclavonie (po prezimenu samo je Mart. strankinja!) monialibus dicti monasterii, pro Deo et pro anima sua. Post quarum obitum ordinavit quod eius comissarii reperiant unum sacerdotum pauperem qui celebret omni ebdomada duas missas si fieri potuit, et tenerit et gaudeat dictam terram cum eius introitibus.” (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis 757.)

Kada je Magdalena Budrušić došla u Rab? Ove godine, a možda i nešto prije, pošto svakako moralo je proći više vremena dok se je upoznala u Rabu i našla tko da joj proda zemlju.

Da li je odmah pošla u samostan svetog Andrije čim je došla u Rab? Zašto je tamo pošla? Kada kupuje zemlju, vidi se da nije imala ideje postati benediktinka. Ili su je samo primile radi bolesti? Čudno da u testamentu ne spominje ostale njezine stvari jer barem je nešto pokretnina donijela na Rab.

24. travnja 1490. Mandolena Budrušić daje u najam zemlje (II./48.)

Biskup Tomko Mrnavić u djelu: “Vita della venerabila serva di dio Madalena Budrusich” (koje se čuva u arhivu samostana svetog Antuna u Rabu!), kaže: Magdalena Budrušić preselila se je godine 1499. kod crkvice svetog Ante opata u Rabu, na Kaldancu. - Ali to je moglo biti prije! Godine 1490., 24. veljače, sastavljen je dokument, kojim ona iznajmljuje vinograd i zemlju. Ovaj je dokument napisao notar, kanonik Toma de Stantiis, a 1792. još se je taj dokument čuvao u arhivu spomenutoga samostana, jer tako je 1792. upisao *anonymus*, koji je gornje Mrnavićevo djelo, tiskano prepisao u manuskript, a taj se manuskript (*tantum*) čuva u onomu samostanu.

16. ožujka 1493. Mandolena Budrušić unajmila 2 kuće kraj crkve svetog Antuna. Kuće pripadaju bratovštini svetog Antuna (II./57.)

Vidi pod: Bratovština sancti Antonii abbatis - 16. ožujka 1493. Ova bratovština iznajmljuje 2 kuće kraj te crkve - Magdaleni Budrušićki (II./57.)

30. travnja 1493. Mandolena Budrušić počela reparirati gornji dio kuće koji je unajmila (II./58.)

Još godine 1792. opstojao je dokumenat, original: “Nota di spese fatte da Madolena Budrussich stessa in fabrico del convento 1493. do 30 aprile sino li 29/11. dell'anno medesimo.” Tako je napisao *anonymus* godine 1792. na jednom papiru koji se i danas čuva u arhivu samostanu svetog Ante u Rabu u manuskriptu “Vita della venerabila serva di dio Mad. Budrusich.” Ja sam pročitao sav onaj arhiv, ali taj original nisam više našao! Ali po njemu nije Budrušić pošla tamo stanovati 1493., kako to hoće Mrnavić, o. c.

Iz ovog slijedi: pošto je Budrušić ove godine, 16. ožujka, uzela u najam one 2 kuće, to ih je danas počela popravljati, a 29. studenog dovršila. I upravo je vjerojatno, da je već i ove godine tamo se nastanila.

1493. Mandolena Budrušić čini sebi sarkofag. Taj je sada (1945...) u Kamporu (II./60.)

Radi turskih provala doseli se u Rab i Magdalena Budrušić od plemena Žirova u Lici, kneginja. Još za života dade sebi napraviti prekrasan sarkofag od jednoga komada. On se od 1929. čuva u klausturu u Kamporu. On danas počiva na 2 madiljonima (rožnicima), a ovi na 2 stupovima, kojima su kapiteli ukrašeni u jonskom slogu. Sama radnja je bujna dalmatinska *renaissance* koja je u XV. vijeku cvala u Dalmaciji. Pročelje je sarkofaga podijeljeno na 3 niše (*nichia.*/ Niše dijele polomljeni lukovi (*archi trilobati.*) U svakoj je niši po jedan kip (*alt-relief*). U sredini: Blažena Djevica Marija s Djetešcem na krilu. Desno: sveti Franjo. Lijevo: svetac u svećeničkom ornatu: to je sveti Ivan Nepomuk, mučenik za ispovjednu tajnu u Pragu. - 1937., 1. lipnja, pregledavajući ovaj sarkofag jedan izletnik ljetni na Rabu iz Praga, usklikne: To je sveti Ivan Nepomuk! U Pragu, na mostu baš je takav kip njegov: ista kapa, ista onodobna vlasulja. Na kutovima sarkofaga nalazimo 2 anđela. Simbolika! Svaki od njih desnicom lomi stup jedne niše, znači: smrt. U lijevici pak nosi barjak: *ressurrectio mortuorum in fine mundi*.

...

7. veljače 1494. Mandolena Budrušić misli se nastaniti s drugaricama sjeverno od gradskog tornja. Odustane... (II./62.)

“Aqusto de padri san Eufemia da Enrica Badoer (Mlečanina) di tutta la casa, (kamporska kronika kaže: “di tutta la casa” a u Nadžupskom arhivu stoji: “delle case...”) alla torre in Arbe in tramontana, con andito, corte, pozzo, e cusina per far un monastero de Monache di s. Chiara, per ducati 400.” (Rab: Nadžupski Arhiv [”Acta notarili” VII., {Varia} folium 127.] Ex Zorzi Segota. - Kampor; Archiv: Cronaca; 276.)_ Vidi se, da je bila verzija, da Magdalena Budrušić negdje drugdje se nastani s redovnicama, a ne na Kaldancu. Ipak se nastani na Kaldancu. 400 dukata to je onda ogromna svota!

Izvorni tekst pak glasi: “Arbi. Die veneris? Presentibus Reverendo Thoma Spalatinense (tako umjesto de Spalatinis ? Ali najprije da je taj Toma bio Splitsanin kada ga tako piše!) preceptore salariato comunitatis Arbe, ecc. ad ripam molli capitis Danci._ Magnificus et generosus dominus Henricus Baduario quondam domini Marini patritii veneti... prodaje prokuratorima samostana svetog Bernardina u Kamporu,... ad gloriam sancte Clare, ad construendum unum monasterium monialium eiusdem religionis, totas ejus domos que fuerunt domini Hieronimi eius fratris, (a Henrik je sada njihov detentor et donatarius, kako sam reče), positas Arbi ad turim Tramuntane.” Međe: *de tramontana menia comunis; de traversa partim menia comunis et partim ser Johannis de Hermolais*. (Izgledalo bi, da je to bilo na sjevernom dijelu grada.) Pretio: *ducatorum quatuorcentorum aureorum*. Ali dodaje se: ako fratri nijesu zadovoljni s tom cijenom, neka dadu kuće procijeniti, a on će na temelju procjene udariti cijenu. Dalje čitamo: *De licentia domini Comitis legente me Georgio Segota notario, et preconizanto Jacobo Sclavono* (bio je Jakov iz preko mora, iz Hrvatske!) *precone. Stridata fuit ipsa venditio die dominico 11/2. secundum formam statutorum (Arbi) pro prima*

(II./63.)

strida. (Svaku prodaju se je naime tako javno oglašavalo!) Dalje se ovo i nije odglašivalo (trebalo je 3 puta!), jer je 16. veljače učinio utok, *sub logia comunis, Math. de Spalatinis vendition supradicte contradixit nomine filiorum suorum* i izjavio je, da će vremenom i dati razloge za to. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Georgii Segota: 144, 152.)

24. ožujka 1494. Mandolena Budrušić čini cisternu u novom samostanu (II./63.)

“Actum Arbi. Dona Mandalena monacha de Sclavonia,” čini pogodbu s magistrom Matejem de Plevoranze. Matej će joj učiniti u novomu samostanu kod crkve svetog Antuna opata “una zisterna.” Pogodiše se pak: *Quello saxo soto de sia de dui pezi... Item afare puzal de piera mole.*” Magdalena će dati vapno. Matej će pale dovesti “a Cavo Danzo sabion tuto a sue spexe, grosso e minuto, e dona Mandalena die far porta suxo dito sabion. Item magister Matheo se obliga trovar scorze del arbore de lisola? (na otoku Rabu?) per conzar ditta zesterna.” Dalje se obvezuje Matej za 5 godina, ako nova čatrnja u čemu ne bi bila dobra, da će je popraviti na svoje troškove. Još se

obvezuje “tarazar tuto in torno la cantina fino lo orto a sue spese di piera molla.” Mandalena će mu pak za sve radnje platiti 32 lire i “4 moza del vino” (= 4 modia vina). (Rab: Sudski Arhiv: Acta Teritono, 81.)

14. prosinca 1497. Bilinić duguje Magdaleni Budrušić “moniali in monasterio sancti Anthonii.” (II./74.)

Braća Marin i Antun Bilinich, cives de Arbo, izjavljuju da duguju *nobilli domine Mandalene Budisich moniali in monasterio sancti Antonii de Arbo 100 libras parvulorum* za prodati vinograd. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Georgii Segota, 351.)

1499. Magdalena Budrušić stupa u III. red - Njezin svetački životopis (II./77.)

Magdalena Budrušić stupa u III. red svetog Oca Franje sa svojim drugaricama. Žive u najmljenim kućama kraj crkve svetog Antuna opata na Kaldancu. (Brusić: Otok Rab, 155, 157.) Po drugima: najprije se Magdalena tamo nastani sa dvije druge plemenitašice rapske. Poveća crkvu i popravi stan otrag nešto vremena. Gradnju je izveo neki Franjo iz Krka. (Pater Stjepan Ivančić: Povjestne crte 37. - Farlati: *Illyricum Sacrum*, V., 223... - Fabijanić: *Storia...*, II., 75.)

Po Mrnaviću Magdalena je najprije živjela u samostančiću kraj svetoga Ivana. Rapski pak (II./78.)

dokumenti o tomu šute. Dočim smo vidjeli 1486.: 27. listopada da se ona nalazi bolesna u samostanu svetog Andrije! Bilo što bilo, Mrnavić kaže razlog, zašto Magdalena nije ostala kraj svetog Ivana. Kaže: “Per accidenti quali cagionare!... (jednu riječ nijesam mogao dignuti - posve je izjedoše grizice!) nel monasterio.” Međutim je već umrla njezina drugarica matrona Jelena, te se smjesti s dvije rapske djevice kraj svetog Antuna. Njezin svetački život urodi time, da su je molile i druge iz Raba, da ih primi u društvo. Ona još primi trojicu. Uredi kuću kao samostan. Počela je primati i djevojčice na odgoj dok ne odrastu, ali su morale nositi odijela kao njezine novakinje. “Affermando, che sotto veste secolare non vi potevano annidare, che pensieri secolari.” Kasnije Magdalena dobi hydropiziju (vodenu bolest.) Od toga je mnogo trpjela, ali

zamjernom ustrpljivošću. Za 46 godina, samo je jedanput na dan jela! Mesa ni vina nije uopće uživala, osim kada bi naredili liječnici kao lijek, a i tada samo malo vina u mnogo vode. Hranila se je travom i sočivom i to slabo začinjeno. Nikoga nije silila da ju naslijeduje. Na srijedu, petak i subotu i na vigilije svetaca, uzela bi samo nešto kruha i vode. Godine 1508. teško se razbolila. Za 9 mjeseci nije silazila iz postelje. Po jednom objavljenju kojega je od Boga dobila, znala je, da tada neće umrijeti. Radi silne žalosti njenih drugarica, morala im je kazati, da će još biti s njima za 24 godine.

Začudo, Magdalena nije znala ni čitati ni pisati. Njezini naime roditelji (premda ljudi odlični), držahu po običaju onoga vremena: oružje je samo za muške, pak i knjiga je samo za muške, a knjiga je za žensku samo pogibelj i beskorisna stvar. Ali kako je doznao ispovjednik od njezinih učenica, ona je znala sve citate svetog Pisma i sve pericope svetih otaca napamet. Kada joj je što trebalo za pouku, *ad litteram* bi ih navela.

Rekao sam na početku ove note, da Mrnavić drži, da je Magdalena najprije živjela kraj crkve svetog Ivana. Onda dodaje: u taj su pak samostančić domalo pošli stanovati konventualci. - Ali doista tamo je bio ženski benediktinski samostan, ali godine 1287.: 5. svibnja biskup Grgur II. Costiča (Vide!) premjesti one koludrice u samostanu svetog Andrije, a tamo smjesti konventualce. Dakle 200 godina prije! Zato otpada Mrnavićeva teza! (Rab: Arhiv u samostanu svetog Ante. Mrnović Tonko: Vita... Magdalena Budrusich, uvod i 36-45.)

26. travnja 1501. Magdalena Budrušić i 14 drugarica imaju parnicu s Matejem Bošnjak, gvardijanom na Krmočaru (II./81.)

Vidi pod: Trečoredci na Krmočaru i uopće Trečoredci samostanski - " 26/4. P. " *ima parnicu s novim samostanom koludrica na Kaldancu 81.*

20. travnja 1503. Magdalena Budrušić mnogo je potrošila za reparaciju 2 gornjih kuća, zato je riješi plaćanja najma (II./83.)

“Sub logia comunis.” Dokument govori: Godine 1493., 16. ožujka, kastaldi svetog Antuna “de Capodantio” bijahu dali u najam *nobili dominae Magdalene Budisich Tertii ordinis sancti*

Francisci, ex partibus citramontanis, dvije kućice (“domunculas”) koje su pokraj one crkve i uz najam od *12 librica penulorum* na godinu. Sada, kada su kastaldi ispitali što je sve učinila Magdalena na onim kućama od 1493.: 30. travnja dalje, slijedi da Magdalena nije dužna platiti ništa bratovštini. Dapače je ona postala *creditor*, a bratovština njezinim dužnicima! Ona je naime dosta potrošila za popravak kuće. Zato će se to odbijati na onoj godišnjoj svoti koju bi ona imala davati bratovštini. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Georgii Segota, 178.)

6. ožujka 1504. Magdalena Budrušić i *fraternitas sancti Anthonii* registriraju ugovor glede gornjih 2 kuća (II./83.)

Vidi pod: Bratovština sancti Antonii Abbati - 6. ožujka 1504. Ova bratovština registrira ugovor ob gornjim 2 kućama Magdaleni Budrušićki (II./84.)

18. rujna 1525. Magdalena Budrušić iznajmljuje zemlju (II./116.)

“In ecclesia sancti Antonii de Capodanzio. Venerabilis domina Magdalena (= Budrušić!) dicti monasterii sancti Antonii... locavit... unum locum.... Situm in Bagniol.” (Rab: Sudski Arhiv: De Tholle: Instrumenta, 219.)

12. svibnja 1532. + Magdalena Budrušić. Ukopana u divni sarkofag i to u Kamporu - u crkvi svetog Ante Opata (II./125.)

Godine 1532., 12. svibnja, umre u Rabu na glasu svetosti u 77. godini Magdalena Budrušić. Već na dan svetih Filipa i Jakova, 1. svibnja, sabere ona oko sebe svoje učenice = redovnice u samostanu svetog Antuna opata i navijesti im, da će umrijeti domalo. To je bilo ovom zgodom: Magdalena je htjela da sestre radom svojih ruka uzdržavaju sebe i samostan. Zato su, po običaju, i ove godine poslali galijom u Veneciju za “fieru”, sajam na Uzašašće, koji se u Veneciji godišnje slavio uz silno naviranje razne trgovine, ručne radnje: “rax da loro fabricate.” Zato 1. svibnja reče ona: “Čime ćete, kćeri, učiniti meni sprovod, kada još ne dolazi iz Venecije plod našega rada? (Vidi se, da u samostanu nijesu imale drugog novca.) Sestre smetene i ucviljene rekoše: “O majko, Bog će se pobrinuti, kako se i brine za nas!” Ona: “Ne sumnjajte u Božju

providnost... On me neće dignuti s ovoga svijeta, prije nego dođe brod iz Venecije... te ćete onda moći da poskrbite za ono malo zemlje, koja mi treba (za ukop!)”- Isti je dan došao brod iz Venecije?

3. svibnja legne Magdalena u postelju, odakle se već nije dignula. Dok je bila bolesna, sve su u samostanu kroz više noći čule divno pjevanje nevidljivih duhova. Soba i sav samostančić sav pri tom bi se zasvijetlio, kao da je u njemu veliki požar. Preko dana navaljivali bi građani na vrata samostana da joj se preporuče u molitve. Ona je izgledala tijelom kao mrtva, ali je oči veselo držala uprte put neba. Prije smrti njezino ispaćeno lice, poprimilo je mladenački izgled i crvenu boju. Na njezinu smrt, samostan se napunio divnoga mirisa, koji je ostao kroz mnoge dane.

Bijaše ukopana “nella chiesa di san Bernardino de padri franciscani osservanti” (u Kamporu). Sav kler i narod iz grada i sela dohrlio je na njezin sprovod. Tako, dok je za života ova kneginja živjela skromno i povučeno, na smrti zasja kao jutarnja danica.

Jedan franjevac iz samostana u Kamporu, bio je njezinim ispovjednikom: Po naredbi svojega provincijala napisao je on njezin životopis. Mrnavić dodaje: “Dall` originale dell istesso scritto in lingua Latina (šteta da se autograf nije sačuvao!) dieci anni sono, in verso illirico stampai qui in Roma (jer je Mrnavić i tamo živio! Šteta da nijesam nigdje našao jedan exemplar u hrvatskom izdanju), come presente fo` in questa italiana...” (sua vita. Ali ni to izdanje nije se nigdje u Rabu sačuvalo, pak ni u samostanu svetog Antuna). Dalje Mrnavić dodaje: “U istoj crkvi (svetog Bernardina) bio je ukopan Vlatko Kosačić (Cossaccia) duca di san Pablo” bjegunac pred Turcima od svojeg očinskog kneževstva (da se ne bi bila sačuvala barem njegova ploča na grobu koja je morala biti i lijepa i posebno napisana?). Iza njegove smrti, kaže Mrnović, njegova žena s obitelji pođe u Veneciju “per goder i privilegii della nobilita` Veneziana, alla quale questa famiglia di gia (= već prije) era admissa.”

Tako se je ispunilo ono, što je pok. muž naše Magdalene Budrušić, kazao njoj u Cetini kada joj se ukazivao, kako smo vidjeli otrag. Magdalena je proživjela propast svojega roda i kuće, izuzevši jednoga člana one kuće, koji kao oficir (“colonello”) povukao se u Šibenik, ali tamo umre kao siromah. Turci su, dalje, pretvorili Hrvatsku skoro u Saharu. Osvojiše Bosnu zajedno s bosanskim dukatom koji zvahu: “Sv. Sabe.” Kraljevska je bosanska obitelj uništena: Bosansko se

plemstvo razbjeglo svijetom, kao i ono iz Srbije i Crne Gore. Propalo je i ugarsko kraljevstvo, ono koje su sultani napadali po 4 put. Propade Beograd na Dunavu. Propade kralj Ljudevit na Mohačkom polju kao i gotovo sve ugarsko plemstvo. Luteranizam prodre u Ugarsku. Sedam je puta gledala Magdalena svojim očima prolaz divljih turskih četa preko svoje domovine, koje (tj. turske čete) su dopirale do Frijula. Proživila je silne bolesti u svojem životu. Svojevoljno siromaštvo. Na smrti je proslavi Bog izvanrednim događajima i poštovanjem naroda i uvede je u rajsku domovinu. (Biskup Ivan Tonko Mrnavić u "Vita della venerabila... Madalena Budrusich", pagina 45-50. To je manuskript koji se i danas čuva u arhivu samostanu svetog Antuna opata, a netko ga je prepisao iz talijanskog tiskanog? djela, koje je 1630. tiskao Marnavić u Rimu.

(II./126.)

Marnavić, inače dobar pjesnik, vrlo naobražen svećenik, najprije je, dakle, tiskao 1626. hrvatski, u stihovima, njezin život: "Život Mandalene od plemena knezov Žirova." Kasnije ju je preveo na talijanski pod naslovom "Vita della venerabila serva di Dio Magdalena Budrusich contessa di Zirovo." Roma 1635. Ujedno je napisao njezin životopis u prozi: hrvatski i talijanski, ali oboje je ostalo netiskano. Brusić kaže, da se oba čuvaju u samostanu svetog Antuna. (Ja sam našao samo onaj talijanski, to valjda nije original.)

Marnavić je držao, da mu je Magdalena bila u rodu. U hrvatskoj pjesmi o njoj on i ovo pjeva:

"Nje sprovod ispravljen bi bez oholije,
A nje kip postavljen kod sv. Famiije,
U crkvi sveta Bernardina,
Od družbe deržane male bratje čina!
Gdi Hercegovići i Vlatko počiva,
Slideća nesrića i mrtva i živa.
Jer kako gospodstvo izgubi živeći,
Tač mertav pogrebstva prominu ležeći."

Sarkofag Budrušićin bio je dakle u početku stavljen u crkvu svetog Bernardina. Odatle je polovicom XVIII. stoljeća prenesen pred crkvu svete Eufemije i smješten do zida, izvana, desno od vratiju. Da se bolje sačuva, početkom XX. vijeka preneseno je u klaustar gdje i sada upravo na najboljem mjestu. Prenio ga je praesbyter pater Luka Poljak. Još godine 1914. vidio je Schleyer taj sarkofag pred crkvom svete Eufemije, zapadno od vratiju. I tamo je bio položen na

stupovima, upravo kako i danas u klastru. Danas stupovi koji podupiru one dvije konzole leže na velikoj ploči. Tu ploču načiniše onda kada premještaše sarkofag u klaustar. Prije su kolone počivale na nekakvim kamenima na koje su ljudi sjedali... Schleyer o sarkofagu piše: “Sarkophag... dessen Arbeit in figürliche Komposition in die frūchristliche (sic!) Zeit weist (što to piše!), darin soll im 17. oder 18. Jahrhundert eine Abetissin Budresić... bestattet worden sein.” (o kako neke stvari upravo ništa neznamo, a ipak hoćemo pisati!) (Schleyer: Arbe..., 1914., 127.)

O samoj strukturi.... ovoga divnoga sarkofaga, vidi opširno na pagini 59, 60. ove knjige!

O crkvi svetog Antuna opata već smo govorili po više puta, a govorit ćemo i dalje. Ona je bila nekoliko puta pregrađena. Od prvobitne, do danas se je sačuvao samo presbiterij: Poliptih na velikom oltaru radnja je stare talijanske škole.

Budrušić je vodila svoje sestre po uputama franjevac iz Kampora. I ispovijednik je njezin bio observant. Šematizam krčke biskupije pogrešno kaže da su Konventualci vodili duhovni život ovoga samostana. To je u opće nemoguće, tko zna ideologiju observanata i konventualaca i Budrušićke iz onoga vremena. Ta ona se je odrekla svega i jedva što imade za život, a kako da bi se primila pod vodstvo redovnika, koji su kao zajednica, mogli posjedovati i veće posjede (Brusić: “Franjevački samostan svete Eufemije na Rabu”, u: “Hrvatskoj straži” od 1936., 13. kolovoza - Fabrijanich: Storia de frati m...” II., 75.)

21. veljače 1539. “Piçocare III. ordinis sancti Francisci sub vocabulo sancti Antonii”, ne plaćaju papinske decime (II./139.)

Archipresbyter Matheus Spalatin agens nomine monialium sive piçocarum tertii ordinis sancti Francisci sub vocabulo sancti Antonii, upisuje u notarsku knjigu odredbu Jeronima Legat (glavnoga kolektora decima za papinsku kamaru), koji je pisao u Rab don Krstu de Tolle, kanoniku i subcollectoru decima, ovo: Pošto one “piçocare....” ne posjeduju crkvenih imanja “sua loycae”, zato se od njih ne pobiru decime. (Rab: Sudski Arhiv.: Franciscus Fabianich: Instrumenta, 668.)

1. ožujka 1542. Plemstvo im dariva crkvicu i one 2 kuće ali će njihove kćeri primati u red (II./146.)

Vidi pod: Bratovština sancti Antonii Abbati - 1. ožujka 1542. Ova bratovština donira gornje kuće i crkvu koludricama svetog Ante, uz pogodbu, da primaju u red samo kćeri plemića (II./146.)

9. svibnja 1542. - Fraternitas sancti Antonii objavljuje gornju darovnicu (II./146.)

Gornja se odredba proglašuje: Čitamo: “Actum Arbe. In ecclesia sancti Antonni de Capodantio. Presentibus Reverendissimo domino Mattia de Spalatin cantore et archipresbytero ecclesiae cathedralis, et presbytero Joanne Caratellio test. - Hermolaus de Hermolais et Hieronymus de Cernota castaldiones fraternitatis sancti Antonii de Capodancio nec non coram venerabilis sororibus comorantibus in monasterio ipso sancti Antonii. Domina Lucretia de Cernota, Catarina ac Helena Budrisic (ove dvije su rod pokojne Magdalene Budišić, vidi se, da su bile već s njom došle u Rab), Marta Donchovic, Paula de Cernotta, Dorotea Zudenico, Catarina de Cernota et Hir. de Hermolais.” Pred njima pročitaše diplomu koje se je kopija dala kastalidam, a druga samostanu, u redu potpisana. Glasi: “In nomine Christi. 1542., primo marzo. In Arbe. Invigilando di continuo noi Hieronimo di Cernota et Hermolao Hermolais castali della fraterna del glorioso san Antonio di Capodanzo, a che modo appresso la sua capella si potesse construer uno bellissimo claustro overo monasterio dil terzo ordine di santo Franceso con intentione di porter collocare in quello le figliuole legittime e natural et altro gentilone di questo luocho, le quale volessero andar sevir a Di in esso claustro. Abbiamo con utilita ritrovato che tal desiderio nostro oltramento non potera essere adempito, se non quando per noi fusse consentito, che la reverenda madre Lucretia de Cernotta al presente ministro potesse accettare in esso claustro le nobil figliuole e gentil donne di nobili di questo luocho, non obstante altro impedimento, qual quoquomodo fosse contrario a questo bono e santo effeto ritrovato a beneficio delli nobili di questa citta ... In lo

(II./147.)

qual monasterio, ut si da tutti fabricato havendo ... madre ministra e con nostro consentimento accettare alcune figliuole nobili con le sue conveniente dote precipue, madre Dorotea r. (=relictā =udovica) dil quondam magister Zanbattisto Zudenico, la qual per servir a Dio fu elletto la clausura et consortio dil preditto terzo ordine di santo Francisco con li beni della qual et dote portato ..., con la graria dil omnipotente Dio se ha fabricato e fornito lo monastero priditto con decoro grande et gratia de tutta questa citā .... Et pero accio con ogni securita .... Potessero goder et senir la capella et monasterio preditto con le doe casette per aranti in virtu dil primo patto fabricata .... noi ... habbiamo consentito ... e consentiamo per noi e posteri nostri, che la presente reverendissima madre Lucretia (nabraja opet sestre u samostanu) habian a continuar ... la capella con lo monasterio ....., con questo declaration ..... exetuando le possessione di essa fraterna ....., le qual per castaldi presenti et futuri siano governate ... a beneficio della fraterna preditta .... Et se perciaso, che Dio guardi, la prefata madre ministra con le presente sorelle soe ... et quelle qual de cetero saranno ... venissere tutte maneo della vita presente (?) che al hora in tal caso et non aliter, la preditta capella con tutte le fabriche et monasterio preditto debbano ritornare in la fraterna preditta da esser governata per li castaldi ...” Sada slijede oni potpiso, koje sam prije naveo. (Rab: Sudski Arhiv: M. Zizzo, 44)

25. veljače 1543. Krsto Crnota jest prvi (ukoliko znamo) procurator sam svetog Ante (II./149.)

Coram ... Marco Macarunich aurifico (zlatar)...- Spectabilis Christophorus Cernotta procurator monasterii sancti Antonii de Capodantio iznajmljuje zemlju ovoga samostana Šimunu *Catich de oppido Nadin i Jeleni Negolich* (= Negulić) *sue soceri* (tj. Šimunovoj) (Rab: Sudski Arhiv: Acta Mat. Zizzo, 62.)

25. srpnja 1557. Katarina Budišinka, opatica, iznajmljuje derrum u Banjolu (II./171.)

“In ecclesia sancti Antonii de Capite Dantii. Presente reverendo domino Dominicho Vesselinich canonico et capellano infrascriptarum monialium, ecc. - Venerabilis domina Catharina Budisinha abbatissa... monasterii suprascripti,” dogovorno s ostalim sestrama, unajmljuje *Fr.*

Mariano derrum in Bagnolo, da tamo nasadi lozu. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Francisci Fabianich, 522.)

Koludrice sv. Andrije

1020. Biskup Madius sagradi crkvu svetog Andrije, najvjerojatnije da i samostan. Ploča o tomu, sada (1945.) služi za donji prag ove crkve (I./388.)

Vidi pod: Benediktinci - 1020. *Nastane se benediktinke u Rabu kraj crkve svetog Andrije (I./388.)*

1060. Od prvobitne građevine crkve svetog Andrije do sada kada ovo pišem, ostaše samo tri apside (I./399.)

Ovom benediktinskom uplivu gradnje (zovemo je i južnoitalska romanika) u gradu Rabu spadaju: ex katedrala, crkva svetog Ivana Evanđeliste, a i prvotna bazilika svetog Andrije u Rabu (XI. vijek) Sveti Andrija. od toga do danas je sačuvano: tri apside glatkih i prostih vanjskih površina.³⁸

1181. Sagrađen je zvonik sv. Andrije (I./470)

Ove je godine sagrađen u romaničkom stilu zvonik kraj crkve svetog Andrije u Rabu. Pošto se zvonik diže u zrak iz samostana ta je ploča o toj gradnji stavljena na podnožje zvonika i to na hodniku iz kojega se diže u visine zvonik.

Natpis glasi: (lapidarno napisano): "Anno Domini MCLXXXI. Tempore Andree episcopi et Oinane (= Joane!) abbatisse. Ego Cosmas archidiaconus feci campanile hoc." (Kukuljević: Codex ...II., 238, Smičiklas: Codex... II., 342.

Frey je pročitao "Domine Omne".. Dne 11. lipnja 1942. Bio sam osobno pošao da to pročitam. Nikako nije ni "Domine" ni "Omne"! Kada biskupu nije dan titul, tim manje ga može dobiti opatica. Pak opeta (sic!) gdje bi bila skromnost? Gdje je lapidarni način pisanja?

---

³⁸Navodu prethodi i slijedi znatna količina teksta tako da smo prepisali samo ono što se tiče naše teme.

Frey donosi i fotografiju ploče. (Dagobert Frey, San Giovanni Battista o. c., 81.) Ploča je sačuvana odlično, kao da je tu od juče!

Gornji dio zvonika ima sa svake strane po jedan široki prozor (jednostavni) s tri otvora (trifora) između kojih su romanički stupovi. Pokriven je (ravnom) oštrom kamenom piramidom. (Marčić, Rab: pagina 41.)

Samostan je svakako stariji nego zvonik. Neki hoće, da je samostan svetog Andrije *contemporaneus* samostanu svetog Petra u Drazi. (Manuskript (teka) u istom samostanu cui titulus: "Brevi cenni della beata Vergine del miracolo.")

Svakako ove godine spominje se već opatica. Dakle samostan je sistematiziran. Opatica se ne spominje kao da tim počinje zajednički život, nego je samo nuzgredno spominje. Pretpostavlja da davno već tu žive redovnice kćeri rapskih plemića – *tantum* - tako bilo sve do propasti Venecije. (Provikarski arhiv u Rabu, VIII., 736.) Tu je ondašnji rapski provikar poslao 1871. u Zadar i o tomu samostanu Zamoljen od Marcheka da to tiska s drugim vijestima o Rabu u "Manuale del regno di Dalmazia." (Almanah) Samo je provikar tu pogriješio godinu fundacije zvonika. Stavio je godine 1131. pošto je godina na ploči napisana onako kako sam je napisao gori, to ono L nije on opazio, jer je bilo na kraju.

Redovnice su mi kazale: U samostanu je tradicija da je zvonik podignut 100 godina kasnije nego samostan.

Iz analogne građe zaključujemo, da je u ovo doba podignut i zvonik svetog Ivana Krstitelja u Rabu. (Frey: o. c.)

1202. Mlečani poruše Zadar... Zadarska opatica Viola i 6 redovnica dođu u ovaj samostan i tu otaše 6 godina - Samostan svetog Andrije poznat po tkanju vune i svile (I./482.)

...Opatica pak svetog Demetrija, Viola, sa 6 redovnica, pobjegne u Rab u samostan svetog Andrije. Možda je i bila iz Raba. U Rab uzmaknuše i mnogi drugi zadrani. Nakon 6 godina dopustiše Mlečani da se svi mogu povratiti u Zadar. Vratila se i Viola sa svojimima. Ali već se ne nastani u samostanu svetog Demetrija, jer je bio ili porušen ili zauzet, a crkva pripala opatu od Čokovca. Zato se ona nastani kod Benediktinca svete "Marije Manje" u Zadru. - Godine 1209. potvrdi papa čokovskom opatu preuzimanje crkve svetog Demetrija, i imanje samostana na Bubujanju. (Brunelli: o. c. 377, 378. - Farlati: *Illyricum Sacrum* V., 223. ... Samo što Farlati kaže (krivo!) da je Zadar zauzet 1201.) - (Marčić: *Antropogeografske...*, 265.)

Samostan svetog Andrije u Rabu morao je biti dosta moguć, kada je za 6 godina uzdržavao 7 redovnica. "Victu caeterisque rebus quam liberalissime commodis: simeque habitae sunt", kaže historik. U ovom su se samostanu (svetog Andrije) odgajale kćeri rapskih plemića kroz vjekove, sve do dolaska Austrije, koje se

(I./483.)

kasnije vraćahu kući i postajahu "madri di famiglia veramente nobili." U kasnijim vjekovima u tom samostanu "coltivaronsi i bacchi da seta e si lavorava la seta filata in preferenza di qualunque altra famiglia di Arbe visi tesserano rascie e bedene di lavoro finissimo di cui si fariva grande smercio specialmente a Venezia." (Jedan izvještaj oko godine 1871. rapskoga arcipreta. Rab: Provikarski arhiv, VIII. 736. Samo što i on na temelju Farlata držaše da je Zadar porušen 1201.)

Kada uniđoše u Zadar Mlečani i Križari 1202. kaptol i plemstvo pobjegne u benediktinski samostan na Čokovcu kod Tkona, jer je ovaj samostan bio sagrađen u formi tvrđave, zato ga u 14. vijeku i zovu tvrđavom. (Vjesnik hrvatskog arhivskog društva, 1898/99. (Nove serije sveska, III.) pagina 102.)

Dok su u Zadru križari zimovali dođe u Zadar sin bizantinskoga bazileusa moleći ih, da se svrate na putu u Bizant da mu uspostave oca na prijestolje, pošto ga detroniziraše - Obećашe mu [...]

1442. Preurede crkvu svetog Andrije. Historijat slika u crkvi, poliptihova, pieta (I./726.)

Godine 1442. + (umire) rapski Biskup Matej de Hermolais. Schleyer pogrešno ga naziva Matej II., jer do sada u opće nije u Rabu bio biskupom nikakvi Matej! Matej je upravljao 1440-42. Dok je on bio biskupom posve prezidaše (rekonstruirao) (kaže Schleyer "gänzlich umgebaut") crkvu svetog Andrije *monialium sancti Benedicti*. (gdje je Schleyer našao te vijesti ne znam.)

Ja do njih nijesam došao. Svakako ostala je u glavno u profilu kojega je i do tada imala. Bila je trobrodna, takva je i ostala. (vidi se po apsidama!) Sada je provedoše u *renissance*: baziliku. Svaka lađa ima po 4 stupa u arkadama. Srednja lađa je široka 3.44 m.

Lijevo pri ulazu nalazi se kolosalna slika iz života Isusova. Prikazuje sve važnije događaje života našega Otkupitelja. Slika je bez umjetničke vrijednosti.

Crkva danas ima 5 oltara. Sve radnje i slike u toj crkvi malene su umjetničke vrijednosti. Nekada je u njoj bila divna radnja na pozlaćenim daskama od Bartula Vivarinija, ali u XIX. vijeku, a to ćemo vidjeti: odvukoše original, a učiniše slabi facsimile. I današnja slika <poliptih> je okružena s okvirom u gotskom stilu. Ima 5 polja. Glavno polje: Gospa s Djetićem, a okružuju ih zlatne zrake. Eitelberg piše da je za njegovo doba ispod onoga poliptiha bio drveni reljef "Pieta". Danas je već nema. (Eitelberger von Edelberg: *Kunsthistorische Schriften*, Wien 1884. IV., 78.) Pokraj spomenute Gospe i Djetića nalaze se piture na daskama (dakako sve iz XIX. vijeka!) sveti Kristofor, Ivan Evanđelist, Juraj, Benedikt ecc. Joše je najlijepša radnja svetog Jurja i svetog Benedikta.

Schleyer pogrešno drži da je djelo 1876. dobro restaurirano! On, dakle drži, da je to original iz 1485., samo obnovljen! Ali original je odnesen, a djelo je preslikano na nove daske, samo novo djelo "nije sluga" divnomu djelu koje je Bartul bio naslikao. Doista original nijesmo vidjeli, ali

tko pogleda Vivarinijeve originale kod nas u Kamporu, lako čini zaključke! (Schleyer. Arbe Stadt und Insel, 1914., 110.-112.)

1123. Po Dagobertu Freyu, ove je godine sagrađen samostan svetog Andrije (I./457.)

Vjerojatno (po Freyu) podignut je u Rabu samostan svetog Andrije (ali vidi godinu 1020.!) i možda za muške svetog Stjepana na Barbatu. (Frey: "San Giovanni Battista", o. c., pagina 80.)

1208. Opatica Viola u Zadru izjavljuje u zapisnik kako je bila umakla u Rab (I./487.)

Opatica Viola (Ljubica) 1208., u rujnu, učini u Zadru pred mnoštvom svjedoka zapisnik. Izjavljuje historiju kako je došla njezinoga samostana svetog Dimitrija crkva u ruke čokovskoga opata. Kaže: "Ego Viola monialis sanctae Mariae, quandam abatissa sancti Dimitrii, post destructionem civitatis Jadertine diverti ad civitatem Arbensem ubi in monasterio sancti Andreae permansi." Nakon vremena da je odlučila vratiti se u Zadar. Neke od sestara pošle su, "ad capelam sancti Petri de Bubiano" (sancta Bibiana?) kod Biograda, jer ona kapela pripadala je samostanu svetog Dimitrija. Dok su sestre izbivale radi nevoljnih prilika, Zadrani daruju crkvu svetog Dimitrija Čokovskom opatu, a to je poslije gradeški patrijarh potvrdio. Ona na to sve pristaje i ostaje u samostanu svete Marije. (Smičiklas: Codex diplomaticus III., 79.)

4. srpnja 1325. Posve restauriraše crkvu. Biskup je posveti. Na veliki oltar staviše moći svetaca (I./577.)

Anno 1325... die quarta exeunte mense Julii. Temporibus... domini Georgii de Hermolais Arbensis episcopus... In hoc altari sancti Andreae apostoli Christi, ad cuius honorem (dokument je pak pun kratica) ista ecclesia veneratur: reclusae et positae sunt Reliquiae multorum sanctorum corporum, quorum nomina inferius subscribuntur. Doista nabraja mnoge ruke kojih su moći uklopljene u oltar. Et praedicto die ista ecclesia fuit solemniter consecrata per

supradictum dnum arbensem episcopum cum suo capitulo. Quia ista ecclesia fuit quasi per totum reparata sumptibus et expensis honesti viri presbiteri Desse Natalicii Canonici arbensis (ovoga smo vidjeli pod godinom 1321., 30. siječnja) et capelani de ecclesia praedicta, pro remedio animae suae."

Ovaj dokumenat nađoše u tomu oltaru godine 1765. (Vide!) Ona (sic!) se sada čuva u arhivu samostana svetog Andrije, ali ne u originalu. Vidi se da su sadašnji tekst prepisali 1765.

Dakle na temelju tog dokumenta sada je u Rabu biskupom Juraj II. de Hermolais. (Ništa zato Brusić piše da je Franciscus de Philippo bio biskupom 1327-1328.). Čini mi se da nijesu ove godine prenijeli ovaj natpis o fundaciji crkve iz 1020. i usadili ga ispod praga ulaznih vratiju, nego to učiniše g. [...] kada staviše nove pragove tim vratima.

16. kolovoza 1327. Draga, redovnica svetog Andrije i očinski dio imanja (I./579.)

"In maiori consilio Arbensi, ad sonum campanae, more solito," riješava se pitanje Drage, redovnice u samostanu svetog Andrije. Ona je kći pokojnog Vida de Gramazolo koji je umro, a da njoj nije ostavio dio posjeda. Sada ona to traži. Vijeće je riješilo da *heredes* daju Dragi (slavensko ime!) 1/3 od posjeda. Ujedno vijeće učini zakon za one koje idu u samostan, na što one imaju pravo. Arhiv samostana svetog Andrije u Rabu, u snopu "Documenta monasterii Sancti Andreae." Tu je prijepis, dakle iz pergamene.

15. siječnja 1336. Opatica Buna svjedoči: Kaptol ima pravo izabirati plebana svetog Tome (I./588.)

Pošto je + u Rabu *plebanus ecclesiae sancti Thomae* "don Juraj de Cavallo," "per capitulum" bio izabran novi - *Marinus arhidiaconus arbensis*. Biskup je nato dao oglasiti u Katedrali da li ima tko protiv njega. Obitelj de Gauzigna javi biskupu da obitelj Gauzigna *tantum* ima pravo izabirati plebana svetog Tome, a ne Kaptol ili drugi laici. Ali Gauzigna nijesu mogli navesti dokument,

nego samo riječi! Dočim kaptol je dokazao da on izabire plebana od davnine: "quod non extat memoria."

Onda je biskup ispitaio 28 svjedoka. Među njima "Fratrem Benedictum abbatem seu administratorem monasterii sancti Stephani Arbensis" (= u Barbatu) što on znade o tomu. Ovaj reče: "Poznajem dva plebana ove crkve: Designa Deludovano et presbyteri Georgium," koji je sada umro. On znade da je kaptol obojicu izabrao, a biskup potvrdio, a nikada nije čuo da su laici izabirali onoga župnika.

Onda je biskup ispitaio pod zakletvom "fratrem Chrestem monachum dicti monasterii sancti Stephanii. On reče: "Poznavao sam plebana Grube(a) dela Porta. On je pred 50 godina bio pleban ove crkve. On je bio izabran od kaptola i svi oni iza njega.

Onda je ispitaio pod zakletvom "fratrem Andream monachum monasterii sancti Petri." Reče da se sijeća triju plebana ove crkve: Don Designa de Rivano, don Designa de Butovano (eius nepos) et don "Zorgio de

(I./589.)

Cavallo." Svih je izabrao kaptol.

I Buna opatica samostana svetog Andrije je izjavila: koliko znadem kaptol je izabirao plebane crkve svetog Thome. I ostali svjedoci kazaše isto.

Zato dosudi biskup ove godine 1336., 15. siječnja, i pošto je već 40 godina kaptol izabirao ovoga plebana, kaptol će ga i dalje izabirati. Zato biskup potvrdi Marina arhiđakona za plebana. Toj je osudi bio prisutan i opat svetog Petra u Dragi, Martinusio, te fra Paskvalin redovnik samostana svetog Petra u Dragi i drugi. (Rab: Archivum Capituli, liber 43. (koji se zove Documenta...) pagina 190, 191.)

18. listopada 1372. Opatica Margarita (I./626. - u prilogu str. 4)

"...Honesta domina sor Margarita, abbatissa monasterii sancti Andreae, locavit unum suum derrum...positum in Roncha, ad laborandum, arandum..." (Folium 8, II. str.)

1396. Salito je zvono za crkvu svetog Andrije. I u naše dane ono je još tu! (I./644.)

Salito je zvono za crkvu sv. Andrije u Rabu. Po starini to je drugo zvono na Rabu, koje se sačuvalo do naših dana kada ovo pišem! Ono naime u Supetarskoj je salito 1299. Jedno se i drugo odlikuju posebnom duguljastom i valjkastom formom.

Do 1917. bila su u tomu zvoniku 3 zvona: najmanje, srednje (od 1396.) i najveće koje je salito 1732. Ono najmanje nema nikakva natpisa ni godine. Visoko oko 40 cm i isto toliko široko pri dnu.

Godine 1917. Austrija počela kupiti zvona u rat! Potražuju i po Rabu zvona. 1917., 20. siječnja piše opatica kuriji i zalaže se da bi ostavili zvona. Ipak vlada uzela samo ono najveće. Pošto pak cijeloga nijesu mogli izvaditi iz zvonika (radi onih stupića od kamenja) to su zvono razbili i na komade ga bacali dolje. Čuo sam da je u samostanu bila žalost kao da je umrla koja sestra. (Rab, Arhiv samostana svetog Andrije)

1946., 6. srpnja, bio sam na vrh zvonika radi zvona. Radi atmosferskih neprilika slova su već toliko izjedena da ih svih nijesam mogao čitati. Natpis je u latinskom, a pisan goticom. Na sebi ima ovaj grb*, tj. po tri ljiljana u svakom polju. Takav grb vidiš i na ploči uzidanoj u zid u toj crkvi Nimira?

*

(Ilustracija 1) Preslika iz *Kronike*, grb kako ga je Badurina nacrtao

Na suprotnoj strani jest lik sveca: svetog Benedikta; Široki rukavi. U desnoj drži križ bez Propetoga. Bradu. U lijevoj zamotani papir (regula). U dobu svetog Benedikta još se knjige ne uveživahu kao danas nego umotavahu listovi. Obučeni u *habit*. Natpis je: (3 čavla³⁹ kojim bio Krist propet.) + MCCCXXXVI. Magistro tj. salio ga je ..... Sada dolaze 2 riječi izjedene. Vidi se da ime ljevaoca! Dolje piše "S Marcus. Nimirus...(I = in) Venecia."

8. prosinca 1397. Komisija za diobu pašnjaka polaže zakletvu "super libro sancti Andreae" (I./645.)

"Arbi congregato generali consilio civitatis Arbi ad sonum campanae (ex more) in aula domus consultae (o da nam je bolje označio ?) (ut moris est), ubi fuerunt consilarii 49. Posita fuit pars dominorum iudicum ser Bartholi de Gauzigna et ser Christophori de dominus et 8 Matholi de Barte." (pokratio auktor, a znači u cijelosti?) Suci predlože (a to se i primilo, i. e. capta est) "ut sex officiales constituentur supra divisionem herbaticorum." Ovi će položiti zakletvu "super libro sancti Andreae, quod pure et fideliter dabunt ordinem incantantibus comunis... ut quilibet... habeat partem. Tako učinjena dioba trajati će 10 godina. Oni koji dobiju herbaticum (pašnjak) dati će bonam plezariam." (U Kamporu, u arhivu "Arba Comunitatis", XV. 144. nalazi se prijepis toga zaključka malo iza nego dođoše 1409. Mlečani definitivno na Rab)

14. svibnja 1431. Opatica Grumba pridonosi zadarskom nadbiskupu za troškove prigodom vizitacije biskupije (I./711.)

Zadarski metropolit Laurentius Venerius obilazeći službeno nadbiskupiju, 1431. 14. svibnja, došao je u Rab. Rapski biskup Cavazza, kaptol... dočeka ga svečano. Svakako je morao i urediti povećanje broja rapskih kanonika, jer je sada ventiliralo to pitanje.

Prilikom nadbiskupovog dolaska nastao je nesporazum između klera i rapskih samostana o tangenti honorara za putne troškove metropolite. Metropolit je pitanje pismeno riješio." In

---

³⁹ Nacrtna su tri čavla kako su prikazana na zvonu.

nomine Dei... Pro visitatione necessaria... orta est differentia inter rev. fratrem Dominicum abbatem monasterii sancti Petri de Arbo (Mi ćemo vidjeti kako rapski dokumenti sve ustanove zovu... "de Arbo", čak i one koje su vanka grada Raba) venerabilem et religiosam dominam Grubbam abbatisam monasterii sancti Andreae inter patrem dominum Angelum Cavazza Venetum... episcopus arbem, Capitulum, abbatem sancti Stephani et totum clerum diocesis... Habito clara, ampla informatione quod ex antiqua longa consuetudine..." Onda je rasudio koliko tko ima dati. (Farlati: Illyricum Sacrum V., 223. sve što je u Farlatiju o Rabu, dao je otipkati (tj. napisati na ručnu mašinu za pisanje) zadnji rapski arcipret Dr. Anton Mrakovčić i čuva se u nadbiskupskom arhivu). Ja sam to pročitao i *gradatim* unosio u ovo djelo. Vidi se da franjevci svetog Ivana nijesu doprinijeli *ratione pauperitatis*.

1435. Dokument spominje Gospin oltar u crkvi svetog Andrije (I./714.)

"Arbi: 1435.: 16. kolovoza. Cibre privignus (pastorak) Stepe de Ban" (dakle Hrvat, prezime "Ban") sa svojom ženom Radom čine testamenat. Određuju: Iza naše smrti, naš komisar testamenta izabirati će jednoga dobrog potrebnog (*indigens*) svećenika kojega će potvrditi biskup. On će za njih sedmično 3 puta govoriti svetu Misu na Gospinom oltaru u koludračkoj crkvi svetog Andrije. Zato će ostaviti onom svećeniku svoju kuću i sve posjede koji su "positum ad sanctum Anastasium et tres petiolas terrarum positarum in Caplacho." (Upravo danas 10. lipnja čujem jednoga iz Kaplaka, da taj lokalitet zove "Kamplak" umjesto Kaplak! Narod iskrivljuje bez uzroka, a školovani se ljudi pravdaju kako je došlo to i to ime i gdje je pravi fons!) (Rab: Archivum Capituli, liber 26. Legata. Tu je dodano da je to izvađeno "Ex actis quondam Ser Dominici Signac de Plangos". Rab: Sudski Arhiv: Instrumenta Dominici de Plangos, folia 1-26., ali osobito folium 26. Dne 27. srpnja 1448. liber je učinio codicilum na ovaj testament i nešto je promijenio testament. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta I., 131.)

1442. Preurede crkvu svetog Andrije. Historijat slika u crkvi, poliptihova, pieta (I./726.)

Godine 1442. + (umire) rapski Biskup Matej de Hermolais. Schleyer pogrešno ga naziva Matej II., jer do sada u opće nije u Rabu bio biskupom nikakvi Matej! Matej je upravljao 1440-42. Dok je on bio biskupom posve prezidaše (rekonstruirao) (kaže Schleyer "gänzlich umgebaut") crkvu svetog Andrije *monialium sancti Benedicti*. (gdje je Schleyer našao te vijesti ne znam.)

Ja do njih nijesam došao. Svakako ostala je u glavno u profilu kojega je i do tada imala. Bila je trobrodna, takva je i ostala. (vidi se po apsidama!) Sada je provedoše u *renissance*: baziliku. Svaka lađa ima po 4 stupa u arkadama. Srednja lađa je široka 3.44 m.

Lijevo pri ulazu nalazi se kolosalna slika iz života Isusova. Prikazuje sve važnije događaje života našega Otkupitelja. Slika je bez umjetničke vrijednosti.

Crkva danas ima 5 oltara. Sve radnje i slike u toj crkvi malene su umjetničke vrijednosti. Nekada je u njoj bila divna radnja na pozlaćenim daskama od Bartula Vivarinija, ali u XIX. vijeku, a to ćemo vidjeti: odvukoše original, a učiniše slabi facsimile. I današnja slika "poliptih" je okružena s okvirom u gotskom stilu. Ima 5 polja. Glavno polje: Gospa s Djetićem, a okružuju ih zlatne zrake. Eitelberg piše da je za njegovo doba ispod onoga poliptiha bio drveni reljef "Pieta". Danas je već nema. (Eitelberger von Edelberg: *Kunsthistorische Schriften*, Wien 1884. IV., 78.) Pokraj spomenute Gospe i Djetića nalaze se piture na daskama (dakako sve iz XIX. vijeka!) sveti Kristofor, Ivan Evandelist, Juraj, Benedikt ecc. Joše je najljepša radnja svetog Jurja i svetog Benedikta.

Schleyer pogrešno drži da je djelo 1876. dobro restaurirano! On, dakle drži, da je to original iz 1485., samo obnovljen! Ali original je odnesen, a djelo je preslikano na nove daske, samo novo djelo "nije sluga" divnomu djelu koje je Bartul bio naslikao. Doista original nijesmo vidjeli, ali tko pogleda Vivarinijeve originale kod nas u Kampionu, lako čini zaključke! (Schleyer. *Arbe Stadt und Insel*, 1914., 110.-112.)

1447. Franica de Cernota, opatica, uređuje račune (I./754.)

Arbi 1447., 17. rujna. *In ecclesia sancti Andreae monialium de Arba - Domina Francisca de Cernota habatissa monasterii* (notirajmo da je ovo vijek kada u latinskom bacaju "h" gdje ga danas nikako ne stavljamo, ovdje npr. "habatissa". Slično u našim koralima u Kamporu, pr. [...]) sancti Andreae, pošto duguje Andrei de Lesina "marangono seu carpentario, habitator Arbi, pro laborerio facto in conventio", to nam daje jednu zemlju iz Mondaneo. Međa de austro Johanne bravario de Chinarossam (danas Tinjarossa) (Brusić: „Otok Rab,“ pagina 49.)

15. listopada 1450. Petar Zaro u testamentu ostavlja ovoj crkvi kalež od 15 uncia (I./778.)

Nobilis vir Petrus de Zara čini svoj testament. Određuje da ga *post mortem* pokopaju u habitu svetog Franje i to u katedrali *coram altare Corporis Christi*. Dodaje kada se dovrši crkva ova kod svete Eufemije, neka ga onamo prenesu. (Brusić drži da su pčeli 1450. Graditi današnju crkvu svetog Bernadina.

(Inače prava pokora za dignuti upravo ovaj testament za nas tako zanimljiv. Vlaga je pojela gotovo polovicu testamenta. Slabo su spise čuvali.) Petar dalje govori o oltaru i hospitalu *Corporis Christi*. (Marija, Petrova žena zove ga: korp. sanctae Mariae. To zato, jer s obojicom je upravljala donekle ona crkva.) Hospitalu ostavlja mnogo toga, kao npr. Jednu zemlju tamo *sub monte sanctorum Cosme et Damiani*. Naređuje svojoj ženi (ako ga preživi; a nju je učinio ujedno komesarom testamenta), neka dade učiniti kalež od 15 unicia i kupi misal od 25 dukata *et paramentum* od 10 zlatnih dukata i neka to dade oltaru *Corporis Christi*.

“Et reliquit et ordinavit quod ecclesia sanctae Euphemiae ... (Tu kao navlaš fale dvije riječi! Otporen komad papira!) et p. longata (ja to čitam “prolongata”) et fiat inlastrum put (=prout) pluries praticavit (= raspravljao je) cum magistro Georgio de Jadra (dalje nema 2 riječi: i tu papir otporen!) bene et diligenter et hoc de redditibus suorum possessionum.”

Dalje kaže: Neka prodadu njegova odijela za što bolju cijenu i s onim novcem neka se kupe “libri necessarii pro ecclesia sanctae Euphemiae.” Određuje: “Quod duo fratres ipsius conventus

ire debeant Venetias — pro inveniendis libris necessariis”, onda, kada se prodade njegova odjeća (vestes.) (Čudno! Prodaje odjeću! - Ali on nije imao djece. Odjeća je bila skupa. On kao plemec, bogataš nosio se ukusno, zato je odlučio, da se ono unovči.)

Određuje: Od srebra kojega imadem u kući, neka se učine dva kaleža, "quilibet unciarum quindecim" jedan od tih kaleža neka dadu samostanu svetoga Andrije, a drugi "ecclesiae conventui sancte Euphemie."

Od njegova neka se daje godišnje 20 *modia vini* samostanu svete Eufemije. "Item reliquit et ordinavit de argento decem ducatorum aurata, quarum reliquit ecclesie sancte Euphemie. Et unum paramentum fulcitum 25 ducatorum velaris", a sve neka to bude "pro anima sua." Dalje "Quod detur innocentibus puellis quatuor vel quinque pro ipsis maritandis usque ad sumani librarum 50 pro qualibet, in velle ipsius domine Marie", (tj. koliko već odredi njegova žena Marija) - Ostavalja mnoge Mise. - Dalje: "reliquit vegetes (bačve) quinque de melioribus conventui sancte Euphemie." (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 1169.) (Brusić: U Dnevniku "Hrvatska Straža", godina 1936, od 1. kolovoza.)

Tu dakle, Petar neprestano govori o crkvi svete Eufemije. Jasno je da on mišljaše onu crkvicu produžiti, povećati, ali još nije počeo do sada. Po svemu se vidi, da se je i on i fratri kasnije odlučio, da se napusti ona ideja, te sagradiše novu crkvu svetoga Bernadina. Tomu je moralo osobito mnogo pridonijeti to, da je bio ove godine kanoniziran sveti Bernadin Sienski. Observanti ga držahu drugim utemeljiteljem i pokrenuše se, da mu podignu

(I./779.)

ukusnu crkvu.

Otrag pod godinom 1448. vidjesmo ob onomu pozlaćenomu križu koji se danas čuva u samostanskoj biblioteci. Proučivši ovaj testament onaj križ datira - eto od kada! Kazati: možda se to naredba Zarova nike izvršila- Ali to bi trebalo dokazati! - Ili kazati: Taj križ biti će kasnije fratri prodali, pak je ostao ovaj prvi (o kojemu vidjesmo). To je sve moguće! Kako prodati tako skupocijeni dar? Suviše bilo bi negdje *in libri oeconomiae conventus* unesena ta visoka svoja koja se dobila, ali toga nema. Dobro sam pregledao! Ekonomske knjige već počinju s godinom.

**1. siječnja 1452. Dora de Zagabria ostavlja 7 dukata za srebrni križ u ovoj crkvi
(I./794.)**

“Dora de Zagabria (iz Zagreba!) filia quondam Luchatii Barunich, ad presus habitatis Arbi, cupiens inde ad sanctum Bernardinum et in aliis peregrinationibus... et timens ab intestato decedere,” Čini testament, ako umre u Rabu neka je ukopaju "in ecclesia sancti Andree monialium apud pillam ab aqua sancta" a zato je ona već dala 7 zlatnih dukata za onaj srebrni križ, kojega sada imade onaj samostan. (Je li i danas postoji?) I kuću svoju u Rabu ostavlja onomu samostanu. On će pak za nju dati izgovarati grgurevske mise. Neka za nju pošalju u Asiz 1 osobu. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andree Faieta, pagina, 243.)

**1. lipnja 1456. Samostan (nabraja personal) iznajmio polovicu “scopuli Sasini” (ide:
Dulphini!) (I./820.)**

*In ecclesia sancti Andree monialium de Arbo. - Venerabilis dona Catharina de Poruga, abbatissa monasterii, cum suis sororibus et monialibus dicti conventus, videlicet: Dona Dobre de Gauzigna, dona Catharina de Gagota, dona Catharina de Cernotta, dona Francisca de Cernotis, dona Euphemia de Marinello et dona Euphemia de Lenziis - daju za 5 godina u najam rapskom biskupu (koji je bio tu prisutan) i kaptolu, "medietatem scopuli de Lasino." (Nemoguće Lasino, jer to je Lošinj! Biti će Dulphino, otočić ispod sela Luna, kojega polovicu ne znam od kada uživao je, a i danas kada ovo piše, uživa.) Kaže dokumenat, da to pripada samostanu. Tu se ubraja u najam i odbija se 10 libra koje daje *iuxta consuetudinem* samostan biskupu i kaptolu na dan svetog Andrije i na dan posvete (*dedicationis*) samostanske crkve. (Rab: Sudski arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 957.)*

27. siječnja 1458. Petar Zaro ostavlja ovomu samostostanu svoju peč (I./833.)

Arbi. Nobilis vir Ser Petrus de Zaro, senior (koji je učinio naš samostan), već je više puta činio i počinio ovaj testament, npr. 4. studenog 1456. Sada čini *codicillum* i preinačuje neke stavke. Kaže sada, da je "gravissima infirmitate corporis gravatus"

Danas određuje: Neka se osnuje "unam fraternitatem in ecclesia sancti Bernardini, per ipsum testatorem hedificata." Toj bratovštini ostavlja: "Libras duas mille de suis bonis stabilibus post mortem domine Marie eius uxoris et heredis." Bratovština neka godišnje mijenja po 3 kastalda od braće koji se upisuju tamo *de nobilibus quam de popularibus*. Oni će u redu voditi račune i činiti *expensas necessarias pro fraternitate et pro ecclesia superscripta sive monasterio sancte Euphemie*. Od ovoga što preostaje neka se pomogne

(I./834.)

siromašna braća one bratovštine. Ako se nađe kćer od kojega siromašnog bratima, za udaju, i ako je siromašna neka joj dadu libra 25-50 prema potrebi.

Za priora oltara *Corporis Christi* ovim kodicilom imenuje don Tomu de Stancija (on je i napisao ovaj *codicillum*). Kada umre Toma, neka Petrova žena Marija izabere drugoga. Kada i ona umre, izabirati će priora najstariji od obitelji Zara i predlagati biskupu. Priorom može biti samo svećenik i to onaj koji govori Misu. Prečinja odluku zadnjega testameta i određuje: *clibanum seu fornum posito in contrata episcopatu*, ostavlja samostanu svetog Andrije, zato će ovaj samostan svaki petak preko korizme za Petra izmoliti *totum psalterium*. Tek poslije smrti žene Marije dobiti će koludrice onu peč. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 940.)

Bartul Vivarini naslikao poliptihon u ovoj crkvi. (Original je od godine. ... u Bostonu)

(I./840.)

Rab je bio nekada za Veneciju jedno od najbogatijih političkih uporišta na Jadranu. Zato je razumljivo, da se je u njemu nalazilo (nekada više nego danas) lijepih slikarskih radnja talijanskih majstora. Tako i u crkvi svetoga Andrije u Rabu ove godine 1458. naslikao je Bartul

Vivarini lijepi poliptih, znatno manji nego je ovaj u crkvi svetog Bernardina.* Ali Bartulov rad nije već u crkvi svetog Andrije! Danas se on nalazi u Kanadi⁴⁰ u Bostonu u muzeju: "Fine arts museum"*** Baedekerov i Griebenov vodič krivo pišu, da je to original. (Westphal: Malo poznata slikarska djela 14. - 18. vijeka u Dalmaciji, prijevod iz njemačkog, 1937., 18.)

Ispod današnjeg poliptihona ovaj je natpis: "Opus olim a Bartul Vivarini factum, nunc pristino splendori restitutum 1485. - 1876."

Tko gleda na ovaj natpis, doista bi zaključio, da je to popravljene original! Ne! = Za sada neka bude dosta o tomu, a pod godinom 1876. govorit ćemo kako i zašto je nestalo originala!

Dopuštam da su 1876. naslikali one iste figure, koje su bile na originalu, ali u gornje polje staviše samo 2, mjesto 5!

(I./841.)

Figure su podijeljene na dva polja: gornje i donje. Slike nemaju natpisa. Ja mislim da su to: I. Gornje polje: Jedan papa s tijarom (Sveti Leon papa? Najprije, jer on je bio benediktinac.) - Sveti Kristofor.

II. Polje (donje): Sveta Skolastika - Sveti Juraj. (Sa strane evanđelja): Sveti Benedikt. Sveti Maur, (ali koludrice drže, da je to sveti Bonaventura. Zašto? A Maurus je bio benediktinac.)

*Errare hic positum! Ovaj je original Vivarinijev naslikan 1458.! Barem tako stoji napisano na današnjemu facsimile u ovoj crkvi. Bartul (de Murano) Vivarini živi: 1425. - 99.

** Ipak nije tamo nego je u Veneciji! To mi je potvrdio gospodin Ivo Koželj farmacist iz Jasenica koji se marljivo bavi starinama. On je bio ovdje 1946., 3. rujna, u biblioteci. On ga je u Veneciji vidio u muzeju. Proučivši knjigu patera Brusića "O. Rab" koji je već 1928. kupio, kaže da se ne vara. Reče: Glavna slika na ovom originalu fali! Vidi se da je ona odnesena u Boston, a ostalo u Veneciju.

---

⁴⁰ Baudrina krivo piše "Kanadi", trebalo bi "SAD-u".

16. prosinca 1460. Marinus de Poruga ostavlja mise na oltaru svetog Nikole *in ecclesia sancti Andreae* (I./851.)

Ser Marinus de Poruga čini testament, određuje kapelana, koji će za nj sedmično misiti na oltaru svetog Nikole u crkvi redovnica svetog Andrije.

Sinu Grguru ostavlja u Supetarskoj jednu zemlju, koju je obrađivao pokojni Grgur "Seč". I jednu drugu koja je *in contrata sancti Matthei*. Ostavlja mu i vinograd i svoje kuće u Novalji, ali pod pogodbom da "tempore pestis vigentis in Arbo, ipse non possit denegare quod domina Catharina eius uxor (Marina), eas possit habitare." Da pošalje u Rim jednu osobu, a 2 *ad sanctum Bernardinum de Aquila*, i 2 *ad sanctum Franciscum de Asisio*. - Grgurevske mise. - Bio je vrlo bogat. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 541.)

5. studenog 1475. Dulfina pripada ovom samostanu. On ga iznajmljuje. Tamo se ore... (II./28.)

Chrestulus (od mila za Cresto = Christophorus) *de Runcha* povraća ser Jakovu de Dominis ugovor o najmu "de schopullo Dolfinii quod habet a dominabus monialibus monasterii sancti Andree de Arbo." Jakov preuzeo najam. Kaže, da će na Dulfinu obrađivati zemlju. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta, VIII., 22.)

27. listopada 1486. U ovaj se samostan sklonila Magdalena Budrušić. Tu obolila i čini testament (II./45.)

"In monasterio sancti Andreae in dormitorio et in acto in quo iacebat infirma testatrix. - Nobilis domina Magdalena Budusichia de partibus Sclavonie manens infirma in monasterio

(II./46.)

sancti Andreae de Arbo sed bone memorie et intellectu, čini svoj testament. Za komesara testamenta ostavlja nobilem virum Ser Cernotam de Cernotis et venerabilem dominam

Euphemiam de Marinellis abbatisam monasterii sancti Andreae. Testatrix izjavljuje, da je kupila jednu zemlju, arratoriam (oranicu) in Paludo libris 275, a domina Maria relicta Ant. de Minotta, ali još nije sve isplatila. Et voluit quidem terrenum sic emptum, reliquit ad guadendum in eorum vita venerabilibus monialibus dominis Euphemie de Lentiis et domine Margarite de Martimesich de partibus Sclavonie (po prezimenu samo je Martimesisch strankinja!) monialibus dicti monasterii, pro Deo et pro anima sua. Post quarum obitum ordinavit quod eius commissarii reperiant unum sacerdotem pauperem qui celebret omni ebdomada duas missas si fieri potuit, et teneat et gaudeat dictam terram cum eius introitibus." (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 757.)

Kada je Magdalena Budrušić došla u Rab? Ove godine, a možda i nešto prije, pošto svakako moralo je proći više vremena dok se je upoznala u Rabu i našlo tko da joj proda zemlju.

Da li je odmah pošla u samostan svetog Andrije čim je došla u Rab? Zašto je tamo pošla? Kada kupuje zemlju vidi se, da nije imala ideju postati benediktinka. Ili su je samo primile radi bolesti? Čudno da u testamentu ne spominje ostale njezine stvari, jer barem je nešto pokretnina donijela na Rab.

10. veljače 1489. Crkva svetog Andrije dobiva oprost od 17 kardinala (II./47.)

Zbor kardinala iz okolice Rima izdaje dekret. Tu stoji: Kako nam je kazivao zadarski arcidjakon Stjepan de Cortesi, crkva je koludrica svetog Andrije (u Rabu) restaurirana i dobro čuvana, zato na molbe rečenoga Stjepana "a I. Vesperis usque ad secundis." za dan svetog Andrije Apostola, svetog Benedikta, *Corpus Christi*, svete Eufemije i za dan *dedicationes* one crkve, svaki kardinal (daje) po 100 dana oprosta onomu, koji ispovijeden pohodi onu crkvu i štokad pomogne za njezino uzdržavanje. (Original je ove isprave na pergameni, napisan goticom, (goticom je rimska kurija pisala još u XVII. vijeku)). Dobro je sačuvan. Okružen divnom bordurom, ali iluminacija na njoj nije dovršena. Na dokumenat je svaki kardinal stavio svoj pečat. Pečati su bili u kutijama. Još ih je 5. Drugi ispali. Još se vide rupe. Bilo je 17 pečata. Imali su oblik: 0. (Rab: Arhiv samostana svetog Andrije, u teci: "Rosario".)

16. studenog 1502. Utemeljena je bratovština svete Krunice u crkvi svrtog Andrije (II./83.)

U Rabu u crkvi svetog Andrije utemeljena je bratovština svete Krunice - Opširinije pod 1889: 30. studenog.

12. kolovoza 1510. Gradi nove pragove... Od "mandolata" za ovu crkvu (II./96.)

"In ecclesia sancti Andreae monialium de Arbo. Reverenda ac venerabilis dona Mathia de Dominis, domini Johannis quondam domini Andrioli (ovaj joj je dakle bio djed), abbatisa monasterii... sancti Andreae ex una parte et magister Petrus de Tragurio lapisida, civis et habitator Arbi, ex alia parte." Petar se obvezuje učiniti *totam unam portam de petra rubra seu...* (u opće *intelligibile!* ali znamo da se radi o tzv. mendulatu!) *ex hac insula ... iuxta portam* (tj. onakova vrata kakva ima...) *ecclesiae fratrum minorum de observantia in Valle sancte Eufemiae extra muros Arbi*. Vrata će staviti kao glavna u crkvi svetog Andrije. Donji prag od jednoga kamena *de praedicta petra rubra*. Ako ne bude mogao od jednoga, učiniti će od dva. To će izvršiti do dojučega Uskrsa. Opatica će mu dati za to 25 dukata (?). (Mogao sam taj broj odgonetnuti, jer je pismo kao u slijepe mačke!) Samostan mu sad daje 12 libra kao "cappara." (Rab: Sudski Arhiv, Acta Martini Picico, folium 71.) - I danas su ova vrata na onoj crkvi. U boljem su stanju nego naša.

1510. Jerko i Bartul Cernota stavljaju epitafij pokojnom don Martinu Cernota - u ovoj crkvi (II./97.)

U crkvi svetog Andrije u Rabu, Jerko i Bartul de Cernotis, stavljaju epitafij članu svoje obitelji, don Martinu Cernota (+ 1497., 16. srpnja) rapskomu archipresbiteru i opatu u Otočcu. Glasi: "Hier. eques et Bartul Cernota testamentarii executores sacris litteris ornato Martino Cernota et archipresbyter Arbensis et abbas Otocensis de se benemerito monumento hoc fieri curarunt. MDX." (Farlati, *Illyricum Sacrum* V., 223... - Kampor: Archiv: "Cronaca", 293. U ovoj ćeš "Cronaca" naći i ovaj i sve druge epitafije u katedrali i drugdje, e. g. pagina 293. ecc.)

**28. siječnja 1526. Opatica Matija Dorminis oblaže iz vana samostan s kamenim pločama
(II./116.)**

Rapski zidari obvezuju se pred madre Matthia de Dominis, da će učiniti "scarpa" na samostanskomu zidu s juga i sjevera, za 3 paša visoko, iz vana. Sa strane grbina dignuti će opeke gdje se nalaze i staviti kamen. (Rab: Sudski Arhiv: Franciscus Fabianich: Instrumenta, 78.) Tu se radi o samostanu svetog Andrije.

17. studenog 1530. Samostan iznajmljuje zemlju. Tu je popisane personal (II./123.)

“Actum in ecclesia sancti Andree monialium.” Opatica reverenda Matthia de Dominis et dona Nicoletta priora, dona Catharina de Slovigna, dona Eufemia de Nimira, soror Matthia de Scapha, soror Lucia de Dominis, dona Magdalena de Borre, dona Magdalena et dona Prodigia de Zaro, dona soror Scholastica de Zudenigo, dona Catharina de Hermolais daju u najam samostansku zemlju in Pasturano. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Francisci Noxiza, III., 16.)

**3. svibnja 1534. Samostan iznajmljuje svoj južni dio “scopulu Delphini” za 10 godina
(II./130.)**

"In ecclesia sancti Andreae dominarum monialium." Opatica (sic!) Matija de Dominis s ostalim sestrama, naime i soror dona Nicoleta de Dominis, dona Franica de Lentiis, dona Euphemia de Nimira, dona Lucia de Dominis et dona Catharina de Hermolais, kao starije sestre u samostanu, daju u najam *domino Marco Zudenico medietatem unius ipsarum scopuli vocati Dolphina a parte sirochali*, za 10 godina. (Rab: Sudski Arhiv: Acta presbyteri Francisci Terbetio, 233.)

18. veljače 1537. Samostan ima 22 korista +, konverse, zato ne plaća decima apostolskoj stolici (II./134.)

Don Ivan Nimira, (koji gori!) jest *subcolector decima* za papinsku komoru u ovoj biskupiji. Sjedeći don Ivan u sakristiji katedrale, gdje se je vazda službeno vijećalo, došao je k njemu Krsto Cernota, prokurator samostana svetog Andrije, te mu razložio: U ovom samostanu žive 22 majke dužne na kor, "exceptis conversis." Dohoci su slabi te ih moraju pomagati njihovi iz kuće. Stoga predlaže. da se oslobodi ovaj samostan od tih decima. Nimira to i učini. (Rab: Arhiv bivše rapske biskupije, I., 375.)

20. travnja 1545. Samostan čini novu opaticu (II./153.)

Pošto je 18. travnja ove godine umrla Matija de Dominis, opatica u samostanu svetog Andrije, te danas "sorores dicti monasterii quibus de iure et antiqua consuetudine cuius memoria hominum non extat, spectat", sastaše se, da kreiraju novu opaticu. Zato don Matej Spalatin, *archipresbyter* predsjednik sastanku. *Votante* su: Dominis Nicoleta, priora; Eufemia de Nimira, Franica de Lentiis, Catharina de Zaro, Magdalena de Scapha, Catharina de Čudenico Prodiča de Zaro; Magdalena de Borre; Margarita de Hermolais; Catharina de Hermolais; Maria de Gauzigna; Elisabeth de Cernotis et Euphemia emia de Hermolais, u sve 13. Izabraše donam Euphemiam de Nimira. Odmah položi propisanu zakletvu. (Rab, Sudski Arhiv: Acta Francisci Fabianich; 51.)

26. listopada 1551. Antonia Zaro ukopava se u crkvu svetog Andrije pred oltarom svetog Nikole (II./162.)

Matrono Antonia de Zaro čini testament. Ukop *in ecclesia sancti Andreae* "nante lo altare san Nicolo." Ostavlja tom samostanu... *terreno in Mondaneo, chiamato Gruh con mine 16 di seminatura*. (Rab: Sudski Arhiv: Acta M. Zizzo, 183.)

6. listopada 1560. Kraj samostana svetog Andrije popravljaju gradske zidine (II./180)

"In loco capitulari monasterii sancti Andreae." Opatica, venerabilis dona Margarita de Hermolais izjavljuje pred notarom, da je primila *a domino Simone de Marinellis*, samostanskog prokuratora, 20 dukata, koje je dao rapski knez Filip Nimiro, po naredbi dužda, "pro reparatione muralleorum huius civitatis coniuctis cum monasterio." (Rab, Sudski Arhiv, Acta Pauli: Antun Badoer, 189.)

Koludrice benediktinke

1060. Nastane se kod one crkve benediktinke (I./401.)

Vjerojatno je, da su se ovih godina nastanile i benediktinke u Rabu kraj crkve svetog Ivana Evanđeliste. (Taj je samostan supresiran 1282.) Koludrice svetog Andrije su prije utemeljene. Najprije da su tom prigodom provedene neke restauracije na crkvi svetog Ivana Evanđeliste. Schleyer drži, da su crkvu svetog Ivana podigli Benediktinci ovih godina. (Vidjesmo da je ona već bila tu od prije!) Dalje on drži da su koludrice svetog Andrije u Rabu od 11., a najkasnije od 12. vijeka. (Schleyer, o.c. 98.)

Frey pak drži, kako vidjesmo, da su sada Benediktinci proveli samo neke promjene na crkvi svetog Ivana, a to nam naviještavaju ovi kapiteli II. grupe, kako ih on klasificira, koji imaju veliku sličnost s onima u svetog Petra u Drazi i s onima svetog Dujma (danas svetog Nikole) u Trogiru. Najprije, da su Benediktinci sami podignuli crkvu u Drazi, a u Rabu proveli ove reparacije.

Odmah je zatim morao biti podignut i zvonik kraj svetog Ivana Evanđelista. On naime pokazuje u zidarskoj tehnici i građi najveću sličnost sa zvonikom svetog Andrije. (Dagobert Frey: San Giovanni Battista, pagina 80.)

Svibnja 1199. Koludrice ovog samostana svjedoče da je Lun - Novalja= Rab (I./477.)

Iste godine 1199. u svibnju Rabljani su pokupili drugih 6 svjedočanstva na Rabu da Lun i Novalja vazda pripadaše Rabljanima. Sva ta svjedočanstva staviše u jedno. Ta svjedočanstva glase: Prvo svjedočanstvo dao je samostan Benediktinaca u Drazi. Glasi: ... "Testificamus nos Ursus S. Petri abbas, Prvassae presbyter et monachus; Michael presbyter et monachus; Gregorius presbyter et monachus; Dimina monachus; Jacobus monachus quia in veritate scimus (najvjerojatnije, da su tu nabrojani samo najstariji redovnici koji znadu dužu tradiciju!) quod Arbenses habuerunt et ten(u)erunt insulam Lani et Novalia per XXX anos et amplius (i danas po crkvenom zakoniku hoće se 30 godina possedere aliquod quod ad praescriptionem) et eadem

assidue possederunt usque ad hodiernam diem nomine contradicente nel resistente. Et audivimus a patribus et decenoribus nostris quod supradicta insula cum tota Novalia per toditem anos ante et amplius per predictos Arbenses retenta erat et possessa sicut supradictum est..”

(I./478.)

Drugo posvjedočenje jest Meteja biskupa “de Cribara” (Krbava) “atque Johannes olim Jadrensis archidiconus.” Oni dadu istu svjedodžbu - Očito je, da su to bili oba Rabljanina.

Treće svjedočanstvo dadoše Ivan Nozdre i Petar Zani, Zadrani.

Četvrtu daju “Dominia abbatissa sancti Johannis” sa svojim redovnicama: Sergia monacha, Sclara monacha, Draga monacha, Marihna (et) Dobrizza monache isto kao i prvi. (Kako vidimo redovnice nose sve hrvatska imena.)

Petu daje “Nos... Jacobus Gregorii Cose...” Zadrani

Šestu svjedodžbu daju “Testificamus nos quidem Ugrinus et Volcossius iudices de Pago..” Sve te izjave date u prilog Rabljana popisao je “Mratha (Martin?) arbensis archipresbyter et notarius.” (Ruich: Riflessioni...- Smičiklas: Codex... II., 366.-368. - Rab: Archiv don Leona Spalatin: Memorie...128., koji je izvadio ex Sanctuario Arbensis.)

U ovom se dokumentu 13 puta spominje “Loni cum Novalia.”

5. svibnja 1287. Biskup Grgur II. de Hermolais Costica premjesti koludrice iz ovoga samostana u onaj svetog Andrije, a ovdje useli franjevce (I./547.)

Vidi pod: Konventualci - 5. svibnja 1287. Biskup Grgur II Costica uvede u benediktinski samostan franjevce. (Još nema ni reda konventualaca) (I./547.)

Pustinjaci

13. kolovoza 1424. Spominje se “heremito Dominicus sanctae Mariae de Neparo” (I./706.)

Vidi pod: Trećoredci na Komrčaru i uopće Trećoredci samostanski - 13. kolovoza 1424. "Heremita Dominicus sanctae Mariae de Eparo" = Ali vidi i "Pustinjaci..." jer "Heremitae" po Rabi bijahu - Trećoredci (I./706.)

13.⁴¹ ožujka 1447. Frater Johannes vocatus Sarich, heremite sanctae Catharinae de Chamerzar (I./752.)

Arbi 1447, 15. ožujka. *In ecclesia sancti Andraeae damarum* (id est koludrica svetoga Andrije) - *Frater Johannes vocatus Sarich* (Šarić!) *heremita ecclesiae sanctae Catharinae de Chamerzar* (ovaj se naziv već približava našem današnjemu: Komrčar kako ga još neki nazivlju), izjavljuje da je primio od svećenika Thome “*priore ecclesiae sanctae Catharinae suprascriptae ducatos 12 auri.*” (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta I., 88)

1. svibnja 1451. Zanzarella, prior sanctae Catharinae na Krmočaru ostavlja novca, da sagrade “domum pro habitatione heremitorum ibi comorantium” (I./783.)

“Arbi 1. mense madii 1451. Venerabilis presbyter Thomas de Zanzarello prior sancte Catherine de Camerzario, profecturus ad sanctum Sepulcrum Domini et timens naufragia”, zato čini testamenat. Za komesare testamenta ostavlja rapskoga biskupa Ivana i Ivana opata benediktinskoga samostana u Drazi. Ostavlja među ostalim i katedrali legat zemlju *in Camerchaglio apud vineam ser Gregorii de Bratasillo*. Neki Gregorius marinarius duguje mu 35 *ducatos*. Od toga ostavlja crkvi svete Kate (na Krmočaru?) da se tamo sagradi “*unam domum ibique pro habitatione heremitarum ibi comorantium.*” Nećaku ostavlja zemlju *de Schiro*. Ostavlja blago (ovaca) za reparaciju katedrale, biskupske palače i za siromahe. Nećaku Ivanu ostavlja 3 *boves aratores et 2 vachas* koje mu pase sada Colle de Pizicho. Nećakinji ostavlja

---

⁴¹Badurina navodi različite datume u indeksu i Kronici. Oba su ostavljena kako je Badurina napisao.

terram in Bagnolo supra sanctum Michaellem. (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 876.)

26. prosinca 1456. Spominje se “heremito... qui vivit ad sanctam Mariam e Eparo” (I./829.)

“In abbatia (Vellis sancti Petri), secus portas ecclesiae maioris. Reverendissimus pater dominus Johannes quondam Martini, abbas monasterii sancti Petri della Velle ... rector sanctae Mariae de Eparo, pro bono dicte ecclesie affictavit magistro Matheo Spirondello, sartori”, jednu zemlju kod one crkve. On će davati svake godine, “minarum duarum frumenti et 4 milii heremite ibidem moranti pro suo vivere, vel si heremita ibidem non fuerit, dare debet pro reparatione dicte ecclesie vel domorum eius.” (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 982.)

Heremite, razumi fratri trećoređci koji su već živjeli davno na današnjem Krmočaru.

7. veljače 1476. „Aloisius heremite sancte Margarita Capitis Frontis” (II./28.)

Actum Arbi. Supra plathea comunis. Coram prudente viro ser Dominico de Lentiis pro examinatore rogato et presbytero Cerne de Costa et Antonio Subina marinaro, civibus Arbi. Ibi frater Aluvixius (= Aloisius) ordinis sancti Benedicti, heremite ecclesie sancte Margarite Capitis Frontis insule Arbi, omnibus melioribus modis, via jure et forma....., fecit prudentem virum ser Franciscum Terzago de Venetiis, absentem sed tamquam presentem, suum verum procuratorem, actorem ..., nuntium in omnibus suis causis et specialiter ad comparendum coram magnificis dominos auditores Venetos ad se defendum a quandam appellationem factam per ser Matteo de Scaffa nobilis Arbi radi jedne dosude rapskoga kneza u korist fra Alojzija. (Ibid. 30. - Brusić: Opis Raba 177. - Kampor: Cronaca della citta d'Arbe, 274. - Rab: Nadžupski arhiv. Acta notarili, VII. („Varia", 112- Ex Facta uzeo!)

8. lipnja 1476. Još traje parnica gornjega eremite Alojzija (II./29.)

S(=er) Matheus de Scaffa kreira svojim prokuratorom *Ser spectabilem virum dominum Johannem Franciscum Condumerio nobilem civem Venetiarum, absentem tamquam presentem...*; glede jedne odredbe, „sententie late per spectabilem dominum Andream de Chacaiapetra, olim comitem Arbensem (bio knezom 1472.-...?) in favorem fratris Aluvissii ordinis sancti Benedicti". Ne piše o čemu se je sudilo. Ovaj je radio za ovu stvar po venecijskim tribunalima u metropoli. - Mislim da je spomenuti Alojzij bio do nedavna članom samostana u Drazi, jer odakle drugdje bi mogao doći na Rab? (Rab: Sudski Arhiv: Acta Andreae Faieta VIII., 31.)

19. rujna 1486. Katarina Gambella ostavlja minam „de fasciolibus (graha!) heremitis sanctae Catharinae" (na Krmočaru) (II./45.)

Catarina relictam quondam Creste Gambella čini testament - Ukop in ecclesia sancti Joannis de Arbo. Upisati je in fraternitatem fratrum minorum de Arbo et sancti Christophori batitorum. Poslati osobu ad sanctam Mariam de Rachanato et insule Vegle cum una candella. Ordinavit fieri unam pietanzam pro anima sua (tj. daje siromasima jesti.) Reliquit presbytero Vito unam minam de fasciolibus et aliam heremitis sancte Catharine (to su trećoređci fratri koje još Rabljani, eto, zovu po staru: eremite!) et fraternitati sancte Euphemie. Famule sue unum molinellum. („Mol." jest „stroj" domaći za pređenje vune.) (Rab: Sudski Arhiv: Acta Thomae de Stantiis, 756.)

Sažetak

Velika kamporska kronika fra Odorika Badurine nezaobilazan je i neiscrpan izvor podataka za povijest otoka Raba. Njezina vrijednost nalazi se u činjenici da je fra Odorik Badurina prilikom svog dvadesetogodišnjeg boravka u samostanu svetoga Bernardina u Kampur na Rabu (1936.-1956.), prepisao gotovo sve dokumente ili bar dijelove dokumenata na koje je naišao u rapskim arhivima. *Kronika* se sastoji od 7 svezaka, uz još 3 sveska kazala. Vremenski obuhvaća period od prapovijesti pa sve do prve polovice 20. stoljeća. Iako obuhvaća niz različitih tema, okosnica ovoga rada transkripcija je izvora koji se odnose na bratovštine i crkvene redove na Rabu. Također, dio ovoga rada uvodna je studija koja pruža najvažnije podatke o autoru *Kronike* i njegovom radu, ali i svim poteškoćama i nedoumicama s kojima su se autori rada susreli. Badurinin rukopis karakterizira sličnost pojedinih grafema, korištenje kratica, kao i ispreplitanje hrvatskog, latinskog i talijanskog jezika, što čitatelju rukopisa otežava čitanje. Cilj je ovoga rada, stoga, transkribirati i okupiti sve navode u *Kronici* koji se odnose na bratovštine i crkvene redove na otoku Rabu u razdoblju između ranog srednjeg vijeka i kraja 16. stoljeća. Ove teme predstavljaju historiografsku cjelinu koja je u manjoj mjeri istražena, što samim time ostavlja još mnogo prostora za daljnja istraživanja i nove spoznaje. Naša je želja, stoga, da ovaj rad potakne i olakša buduća istraživanja ove tematike te povijesti otoka Raba općenito.

Ključne riječi: Velika kamporska kronika, Odorik Badurina, Rab, bratovštine, crkveni redovi, transkripcija,

Summary

Velika kamporska kronika, written by friar Odorik Badurina is an unavoidable and inexhaustible source of information for the history of the island of Rab. *Kronika's* greatest value lies in the fact that Odorik Badurina, during his stay in the monastery of saint Bernardino in Kampor, Rab (1936. – 1956.), rewrote almost all, or at least parts of, documents he had found in the archives of Rab. *Kronika* consists of 7 volumes with 3 volumes of indexes included. It covers the period from the prehistorical era to the first half of the 20th century. Although it includes various topics, this paper will deal with the transcription of sources that refer to the fraternities and religious orders on Rab. Also, the paper includes an introductory study which aims to bring the most important information about the author and his work. Badurina's handwriting is characterised by the similarity of many graphemes, the usage of abbreviations and the intertwining of the Croatian, Latin and Italian languages which makes *Kronika* a difficult read. Therefore, the main goal of this paper is to collect and transcribe all the sources that refer to fraternities and religious orders on Rab along a timeline starting with early medieval period up until the 16th century. These topics represent a historiographic whole which to this day hasn't been explored in detail and there is a lot of potential place for further research and new findings. Hence, our wish is that this paper provides an incentive for future research making it easier to conduct it.

Key words: *Velika kamporska kronika* (*The great chronicle of Kampor*), Odorik Badurina, island of Rab, fraternities, religious orders, transcription,